Tomcsányi Gyula

Garammenti kincstári erdőkben szállítási rendszere

DK
275

OEE

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2018

A

GARAMMENTI KINCSTÁRI ERDŐKBEN

ALKALMAZOTT SZÁLLITÁSI RENDSZER ISMERTETÉSE

TÖRTÉNETI VISSZAPILLANTÁSSAL AZ ERDÉSZETI SZOLGÁLAT ÉS KEZELÉS FEJLŐDÉSÉRE

IRTA

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

1895. ÉVI KÖZGYÜLÉSE

ALKALMÁRA

TOMCSÁNYI GYULA,

M. KIR. ERDŐIGAZGATÓ.

(1 TÉRKÉP ÉS 12 KÉPPEL.)

Dr. 1967. II.

BESZTERCZEBÁNYÁN,
NYOMATOTT MACHOLD FÜLÖP KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1895.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

OEE Könyvtár
Átl.EH. 2018

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Előszó.

Midőn az országos Erdészeti Egyesület közleményeiből arról értesültem, hogy az egyesületet mult évi közgyűlésének megtartására Beszterczebánya szab. kir. bánya város hivta meg vendégszerető falai közé, — arra a gondolatra jutottam hogy némi szolgálatot teszek szakunknak, ha a Garam völgyének, Gömör és Zólyom vármegyékben fekvő szakaszán és ennek mellékvölgyeiben levő kincstári erdők fatermésének kiszállitásánál a multban és a jelenben alkalmazott rendszert megismertetem a közgyülésen résztvevő t. szakközönséggel.

Erre a tárgyra vonatkozólag ugyanis igen értékes adatokkal rendelkezik a vezetésem alatt álló beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság irattára, és sok érdekes felvilágositás található a hazai bányamivelés és ezzel kapcsolatosan az erdészet fejlődésének történetét felölelő következő müvekben is u. m.

a) Franz Anton Schmidt, Sammlung der Berggesetze, Wien, k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1835. I—XXIV. kötetes müve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

b) Joh. Kachelmann, Geschichte der ung. Bergstädte, Schemnitz 1852—1870. I—IV. kötet.

c) Wenzel Gusztáv, a bányavárosok küzdelmei a Nagy-Lucsei Dóczyakkal, Budapest; a m. tud. Akadémia könyvkiadó hivatala, 1876.

d) Ugyanannak Magyarország bányászatának kritikai története, Budapest 1880, a m. tud. Akadémia könyvkiadó hivatala.

e) Péch Antal, Alsó Magyarország bányamivelésének története, Budapest 1887, kiadja m. tud. Akadémia I—II. kötete.*)

Az érdekes kérdés kellő megvilágitására azonban kevés idővel rendelkezvén segitségre voltam utalva, melyet Vassányi Aurél m. kir. főerdész tiszttársam közremüködésében találtam meg, a ki az emlitett kútforrások átkutatásában és a talált adatok rendezésében kiváló szorgalommal kezemre járt, a miért irányában köszönetemnek ezuttal adok kifejezést.

Igy abba a helyzetbe jutottam, hogy a Zólyom és Gömör vármegyék terütetén fekvő erdők szállitási viszonyainak fejlődésével kapcsolatosan az itteni erdészeti szolgálat szervezetének, a ki-

*) A jelen értekezlet I részében a kútforrások a következő röviditésekkel vannak idézve:

Irattár = a beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság irattára.
Schmidt = Schmidt Ferencz Antal müve.
Kachelm. = Kachelmann János müve.
Wenzel I—II. = Wenzel Gusztáv fenebb idézett két müve.
Péch = Péch Antal müve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

használásnak, felujitásnak, védelemnek és a munkásviszonyoknak fejlődését is megismertethetem a t. szakközönséggel.

Az ekként tervezett értekezésemet 3 részre osztottam, melyek közül:

az I-ső vagyis történelmi részben elő vannak adva kronologikus sorrendben azok az adatok, melyek a kérdésre vonatkozólag a kútforrásokban találtatnak;

a II-ik vagyis a szállitási rendszert és ennek fejlődését felölelő részben azok az adatok foglaltatnak, melyek tisztán a szállitásra vonatkoznak és végül

a III-ik részben azok a gátak, gerebek és csatornák vannak ismertetve, melyek segélyével a beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság fatermékei jelenleg szállittatnak.

* * *

Az ekként megirt jelen füzet még a m. évi julius hóban került ki a sajtó alól; de minthogy a m. évre hirdetett közgyülés, a tudvalevő okoknál fogva a f. évre lett elhalasztva, — e kis munkámat csak most bocsátom közkézre.

Beszterczebányán, 1895. évi július havában.

Tomcsányi Gyula.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

I-ső Rész.

A Zólyom és Gömör vármegyei kincstári erdők története.

A Zólyomvármegyei és ezekkel kapcsolatosan a Gömör vármegyei garammenti erdők története legszorosabb kapcsolatban van a vármegyék bányamivelésének történetével, mert a bányászat fejlődésével lépést tartott az erdők használata, ápolása és védelme is; a bánya és kohó üzem befolyás nélkül nem is maradhatott az erdőkre azon korban, midőn a fa a lakosság házi szükségletén kivül, főleg a bánya és kohóüzem szükségletének kielégitésére szolgált. Ez okból a mult századokra nézve nem is lehet a zólyomi erdők történelmét a bányamivelés történelmétől elválasztani.

A honfoglalás utáni századokban egészen a XV. század végéig terjedő időig, vajmi kevés történeti adat maradt ránk, a zólyomi erdők akkori viszonyairól, és azon kevés adatból is, a mely főleg egyes adományozási oklevelekben foglaltatik, csak igen hézagos képet alkothatunk magunknak az erdők akkori állapotáról.

A zólyomi erdőkről a legelső feljegyzést találjuk IV. Béla király névtelen jegyzőjének a honfoglalásra vonatkozó leirásában; Anonymus ugyanis elbeszéli,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

hogy midőn Árpád az országot a Tiszáig már elfoglalta, Huba vezérlete alatt elküldte Kadosa és Zuard alvezéreket Nógrád és Nyitra vidékének elfoglalására, kik útközben Gömör és Nógrádot elfoglalván, a Garam és Nyitra folyók partjáig érkeztek, a mely vidéket ellenállás nélkül az itt lakó népek önkényes meghódolása után birtokba vették. A Nyitra völgyében azonban nagyobb ellenállásra találván, Árpád segitségül küldé Bors vezért, az igy egyesült haderőnek harmadrésze azután a Garam felső vidékére küldetett, — a melyet ez időben még sűrű erdő boritott, — hogy az ország északi határát biztositsa.

A monda szerint, Bors a Garam mentén lovagolva, egy a hegyekbe iramodó szarvast elejtett, és ezen a helyen épitette volna fel a róla elnevezett Bars várát; innen seregével tovább haladván a tulajdonképeni zólyomi erdőbe jutott, a hol egy magas hegyen a zólyomi várat épitette, (Kachelm.) ennek nyoma a „puszta-vár“ név alatt ismeretes romokban mai nap is feltalálható.

Ezen időben Zólyommegye valószinüleg még lakatlan vagy legalább is igen gyér népességü lehetett, mert említés nincsen téve arról, hogy Árpád, midőn a Duna balpartján az elfoglalt területeket népe között kiosztotta, a Garam mentén is adományozott volna birtokokat, és a zólyomi erdő is csak úgy említtetik, hogy az a lengyelek által lakott vidékig terjed. (Wenzel II.)

Tagadhatatlan azonban, hogy a Garam mentén már akkor is ősrégi bányászat volt, melynek nyomait Beszterczebányától Liptóig és Breznóbányáig mindenütt a nagy aranymosásokon, a régi gorczok és hányákon még most is látni lehet. (Wenzel II.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

De ha volt is bányamivelés, nem lehetett az oly kiterjedt, hogy a bányászat által igénybe vett fa, az akkori rengeteg őserdőkre, — a melyekben bölény, szarvas, medve és más vad tanyázott, — észrevehető befolyást gyakorolhatott volna és a bányászat csakis akkor vette és vehette az erdők fatermését nagyobb mérvben igénybe, midőn az érctermelés mellett az érczolvasztás meghonosittatott, midőn az őserdők közepette a bővizü patakok mentén a fafogyasztó kohók épittettek, és a bányászati őstermelés mellett, az e vidéken még ismeretlen kohászat meghonosittatott. Csakis ezen időtől kezdve irányul az erdőkre a figyelem, akkor kezd az erdő értéke, épen a kohótermények olcsóbb előállitása szempontjából előtérbe lépni, akkor hozatnak az erdőápolás és védelem tekintetében az első intézkedések, de az erdő értéke egyúttal kútforrásává lesz az egyes birtokosok közt, hosszú és egészen korunkig kiterjedő perlekedéseknek és viszályoknak.

A zólyommegyei kincstári erdők keletkezésükre nézve két csoportra oszthatók:

1. a Beszterczebánya, Libetbánya és Breznóbánya város területén fekvő ugynevezett reservált erdőkre, melyek a bányászat és bányapolgárok kizárólagos czéljaira tartattak fenn, és

2. a zólyomi, véghlesi, dobrónyai, lipcsei és részben a murányi várakhoz tartozó uradalmi erdőkre, a melyek az illető vár tartozékait képezték ugyan, de a melyekben a bányászatnak a szabad használat szintén biztositva volt.

A jelen időben ez a két kategoria végképen megszünt mert a reservált erdők egyezségek által rendez-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

tettek; a véghlesi és murányi várakhoz tartozó uradalmak pedig idegen kézbe kerültek, s igy a kincstár birtokában ez idő szerint csakis a birtokviszonyok rendezése után fennmaradó azon erdők vannak, melyek egyfelöl a nevezett három bányavárossal kötött egyezségek, és másfelöl a volt urbéresekkel szemben véghezvitt birtokrendezések alapján a kincstár birtokába jutottak, illetve a kincstár birtokában maradtak.

A zólyommegyei erdők történetében a következő öt korszak különböztethető meg:

I. Az első korszak terjed a honalapitástól az első erdészeti tisztviselők kinevezéseig, azaz 1564-ig.

II. A második korszak tart az első erdészek kinevezésétől Mária Theresia uralkodásáig, vagyis 1564—1740-ig.

III. A harmadik korszak tart Maria Theresia trónra léptétől az erdők mesterséges felujitásának behozataláig, vagyis 1740—1808-ig.

IV. A negyedik korszak tart ezen időtől az erdészetnek a bányászattól való elkülönitéseig, 1808—1870-ig; és végre

V. Az 1870. évvel kezdődik a legujabbi idő.

I-ső Korszak.

A honalapitástól az első erdészeti tisztviselők kinevezéseig, azaz 1564-ig.

Ép úgy mint a bányák, a melyek eleinte nem a földbirtok tartozékát képezték, hanem közvetlenül a király főuri jogának voltak alávetve, azonképen a királyok szabad rendelkezése alá tartozott az erdők

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Szénégetés a z.-lipcsei erdőgondnokságban.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

használata is, a mennyiben t. i. ez a birtokosok akkori gazdasági szükségleteihez nem tartozott.

Az erdőkre nézve később az aranybulla 22-ik czikke rendelkezett, s ez adta meg a földbirtokosoknak a teljes tulajdont. (Wenzel II.)

Az itteni bányászatról biztos tudomásunk van, hogy az a tatárjárás előtti időben is már jelentékeny volt s hogy épen a már kifejlettebb bányászatnak köszönhették a bányavárosok keletkezésüket; de a mennyiben még a jövedelmező bányászat sem volt törvényes intézkedések által rendezve, és a mennyiben maga a bányajog is inkább a szokás szerint lett elbirálva, annyival is kevesebb rendelkezés történt az akkoriban még teljesen értéktelen erdőkre nézve.

Az akkori időben a bányamivelésnek háromféle módja volt:

1. Bányatelepek alakjában, a melyekhez azonban nemcsak a tulajdonképeni bányászok által lakott telepek tartoztak, hanem azok is, a melyek a bányamunkához szükséges külömböző anyagok termelésével foglalkozó munkások — a favágók, szénégetők, fuvarosok, mesteremberek stb. által lakattak.

2. A bányavárosok alakjában a melyek természetszerüen a bányatelepekből keletkeztek és

3. Bizonyos bányászati jogositványok alapján a melyeket a királyok egyes földbirtokosoknak adományoztak.

Mi ránk a zólyomi kincstári erdők szempontjából főképen a telepek és azok keletkezése birnak érdekkel.

A bánya, kohó és erdőüzem természetéből folyólag, a telepek keletkezése is természetszerü. A bányák

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

— később a kohók — rendesen őserdők közepette távol az amúgy is ritka községektől, keletkeztek, a hol a bányásznép ösztönszerüleg egymásra lett utalva és pedig nemcsak a közös munka és élelemszerzés tekintetében, hanem az önvédelem szempontjából is, mert az akkori zavaros időkben kölcsönös támogatás és segély nélkül az élet és vagyon biztos nem lehetett. Idők folytán, különösen a kohóüzem fejlettségéből folyólag a fahasználatok tetemes munkaerőt vettek igénybe, és azért oly helyeken, a hol az erdei munkások hosszabb időre vágható fát találtak ideiglenesen vagy állandóan letelepedtek vagy letelepittettek s a most is fenálló erdőmunkás telepeket létesitették.

Valamely bányatelep az által is válhatott erdőmunkás teleppé, hogy a bányászok a bánya megszünése folytán, bányamunkájokat favágással felcserélvén, kereseti forrásukat megváltoztatták. Igy sok valószinűség van abban, hogy a Bogomér comes által 1274-ben telepitett Vaczok (Kachelm.) eredetileg aranymosással és bányászattal foglalkozó munkásokból állott, s csakis később, midőn az aranymosás többé elegendően nem jövedelmezett, s midőn Vaczok környékén a bányák is megszüntek, tértek át a telepesek az erdei munkára.

Történeti tény továbbá, hogy a Beszterczebánya város körül fekvő Szászfalu, Rudló, Gönczölfalva Németfalva stb. bányamunkástelepek voltak s hogy azok csak később lettek urbéri községekké. De a bányászat megszünése egyes telepek megszünését is maga után vonta, vagy más kedvezőtlen külbefolyás folytán is megszünhettek némely telepek; a lakosok elköltöztek, a házak elpusztultak, úgy hogy jelenleg alig lehet ráismerni azon helyre, hol az egykori vi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

rágzó telepek állottak. Felemlithető e tekintetben, hogy a Beatrix királynő által 1490-ben kiállitott adományozási levelében, — mellyel Dóczy Orbán egri püspök a lipcsei vár és uradalom birtokába jutott, mint ezen vár tartozéka egyebek közt felsoroltatik a Zólyommegyében fekvő Savniczka és Tergard alias Thiergarten nevü falu és Lehep praedium, mely most már nem létezik, — Mátyás király 1464. évi inscriptiójában pedig, melynek alapján Lipcse vára és uradalma Orbáczi Horváth Damián és Péternek 12,000 frtért adományoztatott, — a vár tartozékaként Rohozna falu emlittetik, mely most szintén nem létezik. (Wenzel I.) Striborna telep a breznóbányai határban még 1584-ben; Steinwasser és Szobotnicza erdőmunkástelep pedig még az 1643. évben létezett, de a mai időben a helyüket is alig lehet megállapitani. (Irattár, Schmidt).

A legrégibb telepek keletkezését teljes homály boritja s bizonytalanságban vagyunk a telepes munkások nemzetiségi eredetéről is; sok valószinüség szól azonban a mellett, hogy a telepek idegen, leginkább németországi családok bevándorlásából keletkeztek, mert a régi helységnevek legalább erre engednek következtetni.

A tatárjáráskor máris számos község és telep létezett, mert tudomásunk van arról, hogy IV-ik László 1280-ban megerősité Tamás grófot a „Potok"-hoz tartozó Radvan terület tulajdonában mely község ezen okmányban mint a király erdő őreinek lakóhelye fordul elő; 1282-ben adományozza ugyancsak IV-ik László Pónikot és körülötte levő erdőket, a hol szintén királyi erdőőrök laktak: Fülöp grófnak; 1295-ben emlittetik Badin, hasonlóképen mint a kir.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

erdőőrök lakóhelye; 1250-ben előfordul Hajnik, hasonló jelzéssel; Mezőközt és Garamhidvéget állitólag I-ső Béla király (1061—1063-ig) lengyel neje alapitotta volna. Kisgaram 1357-ben, Benesháza 1380-ban emlittetik; sokkal később, 1753-ban, keletkezett Misód, Mesterhely, Palánka és Mocsár; Erdőköz 1787-ben, Mihálytelek 1792-ben telepittetett. (Kachelm. Wenzel II. Irattár).

A garammenti szt.-benedeki apátság 1075-iki adománylevéléből igen érdekes tudomást szerezünk az akkori garami tutajozásról. Az adományozó levélben ugyanis Géza király az apátság javadalmait meghatározza és többek közt azt rendeli, hogy a Garamon leusztatott fa után szedett vám, az apátságot illeti; ez világos bizonyitéka annak, hogy a Garamon a tutajozás ősrégi, s hogy a tutajozás már I-ső Géza király idejében oly kiterjedt lehetett, hogy a Szt.-Benedekre lejött tutajok utáni vámot az apátnak jövedelmül adományozni érdemes volt, de következtetni lehet ebből azt is, hogy a tutajok csakis, vagy legalább nagyobb részben Zólyommegyéből, a zólyomi erdőkből jöhettek, mert Zólyomban voltak a Garammentén a tutajkötésre alkalmas fenyőerdők, a melyek egészen a folyó partjáig kiterjedtek.

A mint tehát fenebb emlittetik, Zólyomvármegyében számos bányatelep volt a király birtokában, s a bányászok a király különös pártfogása alatt állottak; a királyok az egész bányaügyeket külön kamaragrófok által kormányoztatták a kik eleinte Körmöczön laktak és később a XV-ik században a zólyomi várban lakó kir. ispánok alatt állottak; de a bányavidék megvédése czéljából épittettek azon

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

várak is, melyek később mind megannyi uradalomnak székhelyévé lettek, habár ezen várak legtöbbje később-ben adományozás utján magányosok birtokába jutott is. (Wenzel II., Péch I.)

Igy 1464-ben Mátyás király Lipcse várát, a hozzá tartozó uradalommal Orbáczi Horváth Damián és Péter testvéreknek; 1470-ben Ernuszt Jánosnak adományozta; 1490-ben Beatrix királyné Lipcsét és Saskőt Dóczy Orbánnak és testvéreinek 8000 forintért inscribálta, s a Dóczyak birták Lipcsét egészen 1548-ig; megférhetetlen kapzsi természetük miatt pedig örökös perlekedésben állottak szomszédaikkal, különösen pedig a bányavárosokkal és a kamarával; a Dóczyak a városok szabad faizási jogát el nem ismerték és a munkásokat az erdőből kikergették és bántalmazták, úgy hogy II. Ulászló 1500-ban kénytelen volt a bányavárosok faizási jogát ujból megerősiteni; sőt a Dóczyak annyira mentek, hogy 1517-ben Breznóbánya városát feldúlták, felégették az ott levő kamarai házból az aranyat és ezüstöt elvették és csak az akkori zavaros időknek tulajdonitható, hogy ezen nyilt lázadás miatt bajok nem esett. (Wenzel I.). A bányavárosok gyakori megsértését bizonyitja az, hogy a király 1502, 1504. és 1507-ben kénytelen volt ismételten a városokat faizási jogukban megerősiteni.

Ép ezen zavaros időkben kezdődik a beszterczebányai rézbányászat fénykora és evvel kapcsolatosan az erdők intensivebb kihasználása. Thurzó János krakkói polgár ugyanis 1490—1496-ig megvette Glocknitzer Benedek, Königsberger Mihály, továbbá Szathmáry György és Ferencz, valamint Corvin János herczeg és még más bányabirtokosok bányáit és ezen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

felül kibérelte még az Ernuszt család nagykiterjedésü birtokát, melyhez hat falu és Beszterczebányán egy lakóház tartozott.

Thurzó 1496-ban szabadalmat nyert II. Ulászló királytól, hogy Beszterczebánya vidékén olvasztó kohókat állithasson, réz termelésre és ezüst elválasztásra ; a kohók épitésébe azonnal hozzá is fogott, úgy hogy nemsokára Mosódon, Tajón és Lipcsén ércz olvasztók állottak. (Wenzel II., Péch I. Irattár).

Evvel megnyilt az erdők használata, a fa értéket kezdett képviselni, s ebből folyólag nemsokára intézkedések is történtek az erdők fentartása, ápolása és megvédése tekintetében; Thurzó pedig különösen mikor az augsburgi Fuggerekkel szövetkezve, a rézbányászatot soha el nem ért virágzásra emelte, nemsokára oly annyira meggazdagodott, hogy már 1501-ben 200,000 arany forintot adhatott a királynak kölcsön, a miért zálogul a zólyomi várat és uradalmat, valamint a hét bányavárost kapta. (Péch I.).

Hogy Thurzó milyen előre látó és eszes ember lehetett, tanusitja az is, hogy ő alapitotta 1496-ban munkásai részére az első társpénztárt, ő épitett költséges uj utakat és a meglévőket fentartotta, hogy a rezet a külföldre annál könnyebben kivihesse, mert a Thurzók és Fuggerek kereskedelmi összeköttetései messze külföldre, egészen az ujonnan felfedezett Amerikáig elhatották. (Péch I.).

II. Lajos király 1522-ben adományozta a bányavárosokat nejének, Mária királynénak 25,000 forintnyi jövedelem fejében és ezen időtől kezdve vannak bővebb adataink az akkori erdőgazdálkodásról.

Az erdők állapotára igen érdekes világot vett Mertz Györgynek, a Fuggerek beszterczebányai fő-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

gondnokának 1535-ben Fuggerhez intézett jelentése; ebben elpanaszolja, hogy az erdők 1526 óta igen megfogytak, a szénégető helyek igen messzire esnek, annyira, hogy egy szekér szén elhozatalára a kohókhoz 6 ló szükséges, és a költség is annyira fölszaporodott, hogy az még egyszer oly nagy, mint annak előtte; 50—60 embert állandóan csakis az utak fentartása végett kell tartania, és e mellett a szomszédos földbirtokosok felette hátráltatják az erdők használatát, mert az utakat elzárják, vámokat szednek, sőt az erdőket le is foglalják. Különösen panaszkodik a likavai vár úrra Pekry Lajosra, hogy nem engedi meg azon 200 boksafát felszeniteni, a mely már elő van készitve, s a mely már eddigelé is majdnem 1000 frtba kerül. (Péch I.).

A Fuggerek e miatt panaszt tévén Ferdinand királynál, *az királyi biztosokat küldött a bányavárosokba a tényálladék felvétele végett* s a királyi biztosok jelentéséből — 1535 — kitünik, hogy ebben az időben Mosódon két kohó, a lipcsei völgyben, Hermándon és Tajón egy-egy kohó, Beszterczebányán pedig rézhámor létezett, a melyek jó állapotban lévén, elegendő fa és szénkészlettel birnak. — Ezen jelentésből az is kivehető, hogy Mertz az erdők megfogyatkozására vonatkozó panasza azon körülményre vezethető vissza, hogy a kohók körül az erdők már le voltak tarolva s hogy a fát és szenet e miatt távolabbi erdőrészekből kellett leszállítani. — De a biztosok azt is constatálták, hogy a várurak az erdők szabad használatát tényleg akadályozzák és nagy károkat tesznek kecskék és juhok legeltetése által. — A királyi biztosok egyúttal azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy a hanyatló — vagy legalább is annyira mint annak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

előtte nem jövedelmező — rézbányászat ügyén csak az által lehet segíteni, ha a kamara a Garam mentén elterülő erdőket megszerzi, a távol fekvő kohókat pedig a Garamhoz letelepíti. (Péch I.)

Ezen igen nagy előrelátásról tanuskodó tanácsot a király később elfogadta, a Garam menti erdőket tényleg birtokba vette és Beszterczebányán létesítette a kohót, úgy hogy ez által csekélyebb érctermelés mellett is a bányászatot még több századon át jövedelmezően fentartani lehetett.

Ekkor azonban még Mária özvegy királyné birta a bányavárosokat, s az általa 1540-ben kiadott utasitásban elrendeli, hogy a zólyomi, lipcsei, dobrónyai és véghlesi várakhoz tartozó erdők megvizsgálandók oly irányban, vajjon azokban elegendő, szénre alkalmas fa van-e, és ha a szénégetés által kár nem okoztatik, a fa felszenitendő, különben pedig az összes erdők ápolandók és fentartandók s bennük a legeltetés teljesen megszüntetendő, nehogy idővel fahiány miatt a kohókat beszüntetni kellessen. — De ebben az időben nevezetes változás állott be a beszterczebányai kamarabirtoklásában. Az Ernuszt család t. i. Ernuszt Gáspárban kihalván, annak összes birtoka a fiscusra szállt — s igy a beszterczebányai birtok is a kamara tulajdonába ment át; e mellett azon bérszerződés, a melyet még II. Lajos 1526-ban Fugger Antallal 15 évre kötött és később 5 évre meghosszabbitott, 1546-ban lejárván Ferdinand a bányák mivelését saját kezelésébe vette át. A Thurzók és Fuggereknek az 1495-től 1546-ig terjedő időben 2.594,954 forintot jövedelmezett a bányászat és ezen idő alatt 1.188,450 mázsa réz és 453,100 márka ezüst termeltetett. Az évi átlag jövedelem tehát 50,881 frt, a termelés pedig 23,303 mázsa réz és 8884 márka ezüst volt. (Péch I.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Ferdinand 1545-ben újból megerősítette a bányavárosokat a szabadfa használatában, az 1546. évi országgyűlés pedig a szénégetőket, mint a kik régi idő óta a közterhek viselése alól fel vannak mentve, azontúl is adómenteseknek jelentette ki.

Az erdők rendszeresebb kihasználása és ápolása 1555-ben egy lépéssel előbbre haladt, mert az alsó ausztriai udvari kamara, melynek igazgatása alatt akkoriban a beszterczebányai bányászat állott, szükségesnek találta, hogy a kohóüzem érdekében czélszerűbb intézkedéseket léptessen életbe, különösen hogy a kohók közelében többnyire már kihasznált erdők felujitása s a meglevők megvédése biztosíttassék.

Hogy az 1565-ben kiadott erdőpátensre vonatkozólag már 1555-ben folytak tárgyalások következtetni lehet Ferdinand királynak ugyan ezen évben kiadott rendeletéből, a melyben tudomásul veszi a kiadandó erdőrendtartás ügyében Hohenwarter Farkas Beszterczebányai praefectusnak a bányamesterrel folytatott tárgyalásait, és azt, hogy ezen tárgyalások keretébe az erdei legeltetés megszoritása és a legeltethető erdőrészek kijelölése is felvétetett. Hogy azonban a szükségesnek ismert intézkedéseket csak 10 év mulva lehetett megvalósitani — ezen késedelmezést egyrészt az akkori háborús idők magyarázzák meg, másrészt ez a dolog természetében is feküdt, mert a várakkal együtt az erdők is elzálogositva lévén, a király keze az erdő szabad kihasználása iránt bizonyos mértékig meg volt kötve. De az ügy ekkor már oly előrehaladt stadiumba lépett, hogy a rendezést legfeljebb elhalasztani, de a napirendről levenni nem lehetett, intézkedni kellett tehát már azért is, mert az 1535-ben Beszterczebányán eljárt királyi biztosok azon

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

propositiója, hogy a rézbányászat fentartása érdekében a kohók a Garam partjára telepittessenek előtérbe lépett, és evvel együtt actuálissá vált azon kérdés, hogy a felső Garam mentén fekvő erdők fája miképen hozassék *a Beszterczebányán felépitendő kohóhoz. E végből Hohenwarter praefectus 1547-ben a Garammenti erdőket bejárván, tapasztalatairól részletes jelentéssel számolt be az alsó-ausztriai udvari kamarának.*

Hohenwarter a vizsgálatot Olaszkán kezdte meg, és a Fekete-Garam völgyébe felmenvén, constatálta, hogy e völgyben mintegy három mértföldnyire igen szép erdők vannak, melyekből a fát, *a Kisgaram körül épitendő gát vizével könnyen lehetne Beszterczebányára leusztatni.* Olaszkától lefelé is a völgyeket kedvező fekvésüeknek találta, mert véleménye szerint az azokban termelt fát *csuszornák segélyével* előnyösen lehet a Garamra lehozni; a Garamból a fát *gerebek segélyével* tervezi Hohenwarter kifogni, még pedig épittetnék *Lipcsén egy egyszerűbb szerkezetü, Beszterczebányán pedig egy állandó gereb. Ez által Hohenwarter a beszterczebányai kohó részére igen olcsó, szekerenként 20 dénárba kerülő szenet remél termelhetni*, minek folytán a rézbányászat évenként legalább is 2000 frt. megtakaritásra számithat.

Hohenwarter még ugyanazon évben felterjesztette a Beszterczebányán ujonnan épitendő gereb költségvetését, a gereb helyéül pedig a beszterczebányai garamhidon felül elterülő nagy rétet, vagyis a jelenlegi gereb helyét jelöli ki.

Ezen gereb tervrajzát nem birjuk, de szerkezetét Hohenwarter költségvetéséből, a hozzátartozó területeket pedig az 1568. évi felmérésből ismerjük. *Hohenwarter egy 90 öl hosszú felfogó gerebet épitett, a mely 40 kőszekrényből állt, mindenik szekrény 15' hosszusággal és 14' szélességgel biró és 4 erős vassaruval ellátott csölöpből és*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tüzifa usztatás a beszterczebányai gereben.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

OROSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

2—3 keresztkötő gerendából; az egész gereb pedig 1280 drb vegyes épületifából állott; az épitési költség 1000 frtra irányoztatott elő.

A gerebépités úgylátszik már az 1547. évben vette kezdetét, mert a következő évben már a felépitett gereb részére Beszterczebánya városától cserébe vett 1135½ □ öl földrészletek kicseréléséről van szó. (Irattár.)

Beszterczebánya városa a gereb felépitését nem vehette igen szivesen, mert a város a királyhoz intézett felterjesztésében több irányban fejezi ki aggályait igy különösen, hogy a felduzzasztott viz a szomszédos réteket el fogja árasztani s a polgárságnak ez által sok kár fog okoztatni; a király azonban megnyugtatja a várost és felvilágositja a polgárokat a gereb szükségességéről és arról, hogy a gereb felépitése által a szegény népnek új kereset forrása lesz.

A gereb első izben 1575-ben nagy árviz által elszakittatott; april 16-tól 24-ig ugyanis folyvást nagy zápor esett, minek folytán a Garam annyira megáradt, hogy Breznóbányától kezdve lefelé Zólyomig a hidakat mind elvitte, *a gerebet pedig elszakitotta és sok ezer hasábfát vitt el.* (Péch I.) Nagy árvizek voltak még ezentúl is, miután a fa és szénmesterekkel a későbbi években eszközölt leszámolásoknál többször emlittetik, hogy az árvizek a gerebet elszakitották és sok fát elsodortak. Tudomásunk szerint nagy vizállás volt 1787-ben, 1813 és 1853-ban a mint azt a gereben, illetőleg a kamaraházi falon felillesztett vizjelző táblák mutatják.

A beszterczebányai alsó gereb felépitésének, idejéről nincsen tudomásunk, de valószinü, hogy, az az uj kohóval egyidőben, vagy nem sokkal később, tehát 1560 körül történ-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

hetett, miután a gereb 1603-ban ugy említtetik mint már igen rosz állapotban lévő faalkotmány.

A Dóczyakkal, kik a lipcsei uradalmat zálogban birták, 1546 körül alkudozások folytak az uradalom visszavétele iránt, mert a Dóczyak az erdők szabad használatát folytonosan akadályozták, azért igen kivánatosnak látszott, hogy a Dóczyak, vagy egy más uradalommal elégittessenek ki, vagy pedig hogy a lipcsei uradalom megváltassék és házi kezelésbe vétessék, habár a Dóczyak nemsokára a lipcsei uradalom használatától elestek, azért mégsem vétetett ez házi kezelésbe, mert Lipcse vára 1572-ben Rubigal Pálnak adományoztatott, de ez által legalább egyidőre megszüntek az erdők miatt folytatott visszálkodások a kamara és a várurak között, ezen intézkedések tehát arra engednek következtetni, hogy a kohók közelében lévő erdők már teljesen kihasználva voltak; a fa és szénnek a távolabbi erdőrészekből való sok körülményességgel járó fuvarozásánál megfelelőbbnek és olcsóbbnak látszott a felső Garam-menti erdők rendszeresebb kihasználása által a fát usztatás által Beszterczebányára lehozni; az erdők a jobbágyok és a városok által, különösen a pásztorok által igen pusztittattak, mert tudni kell, hogy ezen időben főleg a kecsketartás volt elterjedve, s hogy a pásztorok a kecskék legeltetésére különösen a fiatalabb erdőket szerették felkeresni, a hol a kecske a fák lombját könnyen elérhette; téli eltartásuk pedig egyszerüen akként történt, hogy a pásztorok a kecskék etetésére a fiatal fákat levágták, sőt nem irtóztak a pásztorok a haraszt és száraz lomb felégetésétől sem, hogy a tüz folytán tönkrement erdő kiirtassék, területe szántóföldé és rétté átalakittassék.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A kecskék és a juhok elleni intézkedések több mint két századon keresztül folytak, a nélkül hogy a kamara rendeleteinek érvényt szerezni képes lett volna; ezen, az akkori felette zavaros s folytonos belviszályok által nyugtalanitott időkben csodálkozni nem lehet, mert a kamarai tisztek és alkalmazottak sem tartották be a felsőbb rendeleteket, hanem tetszésük szerint gazdálkodtak, intézkedtek, a kamarai vagyonnal nem törődtek emellett sem erély s talán képesség sem volt bennök, hogy a folytonosan leérkező királyi és udvar kamarai rendeleteket végre hajtsák; ezen szomorú hivataloskodást legjobban illustrálja egy 1558-ban kiadott királyi rendelet, a mely a tajói kohógondnok kedélyeskedését tünteti fel, a király t. i. elrendeli, hogy a kohógondnok minden szombaton jöjjön Beszterczebányára, hogy a praefectusnak jelentést tegyen, s hogy a jövő hétre szóló utasitásokat átvegye, de azért az mondja a király, ha a gondnok a városba jön, ne tartózkodjék ott suttyomban 3—5 napig, a mely idő alatt a kohó felügyelet nélkül marad, hanem menjen még szombaton vissza Tajóra; azután: eddigelé az eladott kocsikerekeket a teknőket, deszkákat, a szegeket az érczet a fát és a lovak patkolását sommásan csak egy tétel alatt számolta el; és mert az nem helyes, számitsa fel ezentúl a különböző kiadásokat külön-külön tétel alatt; a jövőben pedig szorgalmasan jegyezze fel a kohóhoz fuvarozott fát és érczet, készittessen erről egy kimutatást a melyet a kohó irnok, és ha a gondnok irni tud, maga a gondnok is irja alá, különben pedig csak a pecsétjét üsse rá.

A Garam mellé tervezett uj kohó felépittetvén 1560-ban utasitás adatott ki az érczolvasztásra nézve. Ezen utasitás erdészeti szempontból érdekes azért,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

mert ebből kitünik, hogy az akkori érczolvasztás milyen felette nagy tüzelőfa felhasználással járt, egy kemenczét csak 3 napig tudtak folytonosan üzemben tartani, és oly hőt fejtettek ki, hogy a hőség folytán a dús ezüst tartalmú érczekből annyi sok ezüst szállt ki a kémények en keresztül, hogy a kohó fedelén és az ereszcsatornákban egy év alatt több mázsa ezüsttöt lehetett összeseperni, mely ezüstöt rendesen a munkások eltulajdonitották és eladták. (Péch I, Schmidt I.)

Ezen időben a fa és széntermelés már vállalati úton történt, az úgynevezett fa- illetőleg szénmesterek által, a kikkel a kamara a termelésre nézve szerződést kötött; a famesterek kötelesek voltak tüzi és szénfát meghatározott egységárakon termelni, leusztatni s a beszterczebányai gereben kiszedni. A szénmesterek viszont a famesterek által termelt fát szénné égették és a kohókhoz szállitották. Ebből az időből nem maradtak ugyan ránk a mesterekkel kötött szerződések, de valószinü, hogy azok a későbbi időből származó szerződésekkel hasonló szövegüek voltak.

Egy 1561. évi királyi rendeletből kitünik, hogy Beszterczebányán, Hermándon, Lipcsén, Tajón és Mosódon voltak kohók, 1565-ben pedig már a következő kohók említtetnek u. m. a beszterczebányai új kohó a mellette levő „Venetiá"-nak elnevezett másik kohóval a beszterczebányai réz- és vashámor, a hermándi, óhegyi, revúczai, lipcsei, tajói, mosódi két kohó, a vasberzenczei vashámor, ezekenkivül léteztek már igen régi idők óta a bányapolgárok tulajdonában levő számos kis és a völgyekben elszórva telepitett vasolvasztók és hámorok.

A favágó mesterekkel 1561-ben tartott leszámolásnál kitünt, hogy valamennyien adósak a kincstárnak és hogy ez onnan származott, mert Hohenwarter praefectus igen alacsonyra

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

szabta a vágatási bért, a melyet később fel kellett emelni; ezen rendeletből továbbá megtudjuk azt is, *hogy akkoriban Beszterczebányán a kamaránál nem volt olyan egyén, a ki vizgyüjtő gátakat és csúsztatókat épiteni képes lett volna, s aki a vágások kezelésében, az usztatás és szénitésben kellő jártassággal birt volna; ez okból kilátásba helyezi a király, hogy Ausséból vagy Eisenertzből egy arra alkalmas egyént fog Beszterczebányára lerendelni, kinek 140 forint évi fizetés utalványozandó.*

Ez az első intézkedés arra, hogy a beszterczebányai kamarai erdőknél külön tisztviselő alkalmaztatása helyeztetik kilátásba. Ezen állomás azonban, nem tudni be volt e töltve és ki által, de már 1564-ben beszüntettetett, mert a király az 1563-ban eljárt királyi biztosok ajánlatát elfogadta s az előbb emlitett tisztviselő helyett két erdész, Kesszler Ádám Ausséből és Pogner Mátyás Berchtesgadenből fogadtatott fel, egyenként 80 frt évi fizetéssel, kik később — mert a 80 frtból meg nem élhettek — arra kérték már Miksa királyt, hogy fizetésüket legalább a kamaraházi hajdútizedes (Ainspänniger) 90 frt fizetésére emelje fel, a mi azután meg is történt.

Ezzel záródik a beszterczebányai kamarai erdők történetének első korszaka, mely korszak kezdetén erdészetről szó sem lehetett, s csakis a kohóüzem meghonositásával vette kezdetét az erdők rendszeresebb kihasználására irányuló törekvés; az erdőápolás és védelem ügyében a legszükségesebb intézkedések is alig tétettek meg, habár máris felhangzott a panasz, hogy a kohók és bányák közelében az erdők ki vannak pusztitva. Az erdő kipusztitása folytán azonban a kamara azon kényszerhelyzetbe jött, hogy az erdők ügyével behatóbban foglalkozni és megfelelőbb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

intézkedéseket életbe léptetnie kellett az erdők fentartása és rendszeresebb kihasználása tekintetéből. Ezt a czélt pedig csak külön erre hivatott egyének alkalmazása által lehetett elérni, és ezen erdészi állomások szervezésével kezdődik a kamarai erdők történetének második korszaka.

II. Korszak.

Az első erdészek kinevezésétől Mária Therézia uralkodásáig, — 1564—1740-ig.

A fa- és szénkezelés körül 1563-ban nagy rendetlenségek voltak; és mert a fa- és szénmesterekkel a leszámolás több éven keresztül nem eszközöltetett, azért Ferdinand király még ugyanazon évben királyi biztosokat küldött Beszterczebányára, elrendelvén — az azok részére kiadott utasitásban, — *hogy a fa- és szénmesterekkel számoljanak le, — hogy a vágásokat, a szenitőhelyeket, a csuszornákat és az uszagátakat vizsgálják meg, különösen oly irányban, vajjon a vágások tisztára kidolgoztatnak-e, és az usztatás a kellő időben foganatositttatik-e? Ezen rendelet szerint tehát ebben az időben már több uszagát létezett, de hogy hol és miképen voltak azok épitve, arról tudomásunk nincsen.*

A királyi biztosok eljárásukról jelentést tévén, kiadatott 1564-ben az erdészek szolgálati utasitása, mely utasitás mint legrégibb, erdészeti tekintetben kiválóan fontos, a mely külömben az 1565-ben kiadott erdőrendtartás intézkedéseivel többnyire megegyezik; ebből ismerjük meg az akkori kezelést, és mert ezen utasitást úgy lehet tekinteni, mint a legrégibb időben szerzett tapasztalatok gyüjteményét, belőle egyúttal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

következtetést lehet vonni a korábbi kezelés minemüségére.

Az utasitás a következő:

Az erdészek szolgálati esküjökhöz hiven teljesitsék erdészi hivatásukkal járó kötelességeiket; a bányászathoz, a kohókhoz, a kamaraházba, hidakhoz és más épitkezésekhez, valamint az alattvalók részére is sok fára van szükség, azért — nehogy idővel fahiány álljon be, *mindennemü favágás a praefectus és az erdészek tudta nélkül szigorúan tilos.* Ügyeljenek arra, hogy *a favágás és a szenitès, annak rendje és módja szerint történjék,* — hogy nemcsak a közeli, hanem a távoli erdőrészekben is *a vágások teljesen kihasználtassanak,* — hogy ezekből a fa uszacsatornák és gátak segélyével — a szerint a mint azt a helyiviszonyok megkivánják a szenitőhelyekre és a gerebekre hozassék. *Ügyeljenek az alattvalókra és a polgárokra, hogy csak a megengedett helyeken vágassák a fát, usztassanak és szenitsenek.*

Az alattvalóknak a fa alkalmas helyen kijelölendő és kiszolgáltatandó; ha pedig ezen rendelkezés ellen az alattvalók részéről véttetnék, jelentessenek be az illetők a praefektusnak, a ki őket meg fogja büntetni.

Minthogy a kecskékkel az erdőben igen nagy kár okoztatik, ennélfogva megparancsoltatik, *hogy az alattvalók a kecskéket Mihály napjáig adják el, mert ha ezentúl is kecskék hajtatnának be az erdőbe, azok lefoglalandók.*

A famesterek, szakmányvezetők, favágók és szénégetők ellenőrizendők, hogy nemcsak szorgalmasan dolgozzanak hanem hogy fát hiábavalóan le ne döntsenek, — *hogy a döntött fákról a levágott ágakat és galyakat rakásokra összehordassák, — hogy széltörésekben fát vissza ne hagyjanak az uszacsatornákat pedig jó karban tartsák, jó és egészséges magfákat hagyjanak állva oly helyeken a hol a szél ki*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

nem dönti őket, de mégis, hogy a szél a magot a vágásokba szórhassa.

Nézzék meg gyakrabban a szenitést, és különös gondjuk legyen arra, hogy *az uszacsatornák, a gátak és a gerebek rendben és használható állapotban legyenek*, ha pedig e tekintetben hiányokat észlelnének, rögtön tegyenek jelentést a praefectusnak.

Különösen a Garam mentén fekvő, továbbá a bányák és kohók körüli erdőkre ügyeljenek, hogy azokban kár ne essék és a pásztorok által ne pusztittassanak.

A favágás mindenkor az erdészek jelenlétében kezdendő meg, *és csakis az erdészek engedelmével szabad uszacsatornákat, gerebeket és szenitő helyeket készíteni s a gátakat megnyitni;* figyeljenek az erdészek a famesterekre és a szakmányvezetőkre, hogy azok a favágást tavaszszal, vagy ősszel a kellő időben, de ne nagyon későn megkezdjék, és *hogy a törzsek lehetőleg közel a földhöz vágassanak le*, nehogy magas tuskók maradjanak.

Csakis a praefectus által előirányzott mennyiségü fát szabad dönteni, s azt a megparancsolt méretekben elkészitve, ősszel a vágásokban elrendezni, hogy becslés által az elkészitett fa mennyiségét meghatározni lehessen. Azon legyenek továbbá az erdészek, hogy a munkások az elkészitett fát ősszel a rendes időben, midőn a vágásokkal elkészültek, a csatornákhoz, vagy a szenitő helyekre közelitsék és ott felrakásolják. Arra is legyen gondjuk, hogy a vágások teljesen kihasználtassanak, nehogy a fa gödrökben, ágak és galyak között visszamaradjon és hogy igen széles közelitő utat ne készittessenek.

A jövő évi munka költségéről és terjedelméről készitsenek az erdészek költségvetést, ha pedig valamely erdőrész

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

teljesen ki lenne használva, intézkedjenek, hogy a feleslegessé vált csatornák is feldolgoztassanak, nehogy hiába elkorhadjanak.

Az erdészek kötelessége arra is ügyelni, hogy a fa tavaszszal az erre legalkalmasabb időben jó vízállás mellett usztattassék, a mely alkalommal a fa folytonosan, de ne egyszerre és nem nagy tömegekben vizbe dobandó. Usztatás közben a Garam parton megakadt fa, ujból vizbe dobandó, *a süllyedt fa pedig kiszedendő.*

Miután a famesterek a munkásoknak a fatermelési bért 1000 öl után szokták fizetni, ennélfogva *a bérfizetésnél az erdészek is legyenek jelen, nehogy csalások forduljanak elő.*

Az udvari kamara az erdők állapota feletti aggodalmának nem egyszer adott kifejezést, sőt oly intézkedésekhez is nyult, melyek mielőttünk különöseknek látszanak, igy nemcsak hogy ismételve az erdő ápolását és kimélését hangsúlyozza, de a magánosok által birt vasbányák és kohók megszüntetését is elrendelte, indokolván ezt avval, hogy a magánosok az erdőt a kohók és bányák körül igen pusztitják és hogy a fa inkább a nemes fém, mint a vastermelésre tartandó fenn. Ez okból meglettek szüntetve 1564-ben Gaismayer vaskohója a vaczoki völgyben, valamint Roll, Igel és Lindacher vasbányái is. (Schmidt I).

Ferdinand király 1564-ben elhalálozván, a trónra fia, Miksa lépett, ki hivatva volt az atyja által kezdeményezett bánya és erdőüzem rendezést végrehajtani.

Ugyanis (lásd feljebb) még Ferdinand életében 1563-ban bejárta a királyi bizottság a beszterczebányai erdőket és vizsgálat alá vette mindazon erdőrészeket, a melyek a garam völgyére hajlanak, il-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

letőleg azokat, a melyek a zólyomi bánya és kohóüzem részére szükséges fa szolgáltatására hivatva vannak. Ezen királyi bizottság az erdők állapotáról igen részletes jelentést terjesztett fel a királynak, s egyúttal megállapitotta azon elveket, a melyek alapján a jövő erdőkezelés berendezendő.

A bizottság ezen jelentése képezi alapját a Miksa féle 1565. évi erdőrendtartásnak. Ezen erdőrendtartás eredetije latin nyelven: „*Constitutió*“ czim alatt adatott ki, de német forditásban is megküldetett a hivatalok bányavárosok és uradalmaknak, a mint azt Miksa király erre vonatkozó 1565. évi május 15-én kiadott rendelete bizonyitja. (Schmidt II).

Az 1565 év tehát nevezetes úgy a bányászat, mint az erdészet történetében, miután ebben az évben adta ki Miksa király a bányavárosokra kötelező bányarendtartást és az erdészetre kötelező erdőrendtartást, mely szabályrendeletek több évszázadon át alapját képezték a bánya és az erdőkezelésnek.

A Miksa-féle erdő pátens I-ső részében le vannak irva a bizottság által bejárt itteni akkori kamarai erdők, a II-ik rész pedig a szolgálati és erdőkezelési utasitást foglalja magában, az egész rendtartás kivonatban a következő:

A kamarai erdőket vizsgáló kir. bizottság tagjai: Gienger Jakab, Praunfalk Ádám, Resch Gáspár, Rubigal Pál, Khüpacher Kristóf és Igel Vilmos, a bejárást Helpa falunál kezdték meg; ott egy dombra felmenvén, a honnan a Garam völgy felsőbb részét belátni lehetett, constatálták, hogy a Helpa feletti erdők már oly nagy távolságra fekszenek Beszterczebányától, hogy azokban a kir. bányászat részére a szükséges fát előnyösen termelni és Beszterczebányára

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tutaj a Garamon.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

lehozni nem lehet, annak daczára elrendeltetik, hogy ezen erdők is kiméltessenek, mert szükség esetében azok is igénybe fognak a kamarai bányászat czéljaira vétetni.

A Helpától lefelé fekvő erdőrészek állapotáról a biztosok a következőkép nyilatkoznak:

1. leirják a beszterczebányai rézbányászati üzem részére igénybeveendő azon erdőket, melyek a Garam balpartján elterülnek és melyekből a fa usztatás által Beszterczebányára lehozható;

2. felsoroltatnak a mosódi kohó számára kihasználandó erdők;

3. leiratnak a lipcsevölgyi, óhegyi és revúczai kohók erdei; és végre

4. leiratnak röviden a Garam balparti, a vasberzenczei, a körmöczi és zsarnóczai erdők.

A bizottság tehát a helpai, polonkai, vaczoki és benesházai erdőket bejárván, constatálja, hogy ezek többnyire lucz-, jegenyefenyő, és lombos fanemekből vegyesen állanak, a melyekben azonban a murányi uradalom alá tartozó kecskepásztorok helyenként nagy kárt okoztak; a vaczoki völgyben beszüntették Gaismayer Augustin beszterczebányai bányamester vaskohóját és a vaczok — nagybenyuszkai völgyek közti területre megjegyzik, hogy az a murányi uradalom és Breznóbánya városa közt vitás. *Benesháza alatt a Garam mindkét oldalán nagy vágások vannak, melyekből a fa Beszterczebányára leusztattatott.* — Itt, valamint a Striborna telep körül is szép vegyes fanemü állabok léteznek, *de azokban úgy a breznói polgárok, mint a juhászok legeltetés és az erdő kiégetése által nagy károkat tettek.*

A sebeséri és jarabói völgyekben, valamint a Felső-Lehota felé eső erdők megvizsgálása alkalmá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

val Savniczka falu volt a kirándulások központja- a biztosok megemlitik, hogy ezen erdőkből a fa is könnyen lehozható a Savniczka vizére *csuszornák* segélyével, itt Falbensteiner Kristóf famester nagy vágásai terülnek el, a melyekből egy bogsa fa a Savniczka patakra (Sebesér) közelitve és ott fölhasogatva 3 forint 35 fillérbe kerül; *Falbensteiner azonban nem rendesen kezelte a vágásokat, mert rendszerint nem hagyott magfákat állva.* Ezen alkalommal a biztosok a sebeséri vashámort, mint régóta létezőt emlitik.

A felső-lehotai, fejérkői, lomnisztai és jeczenyei völgyeket bejárván, a biztosok *a pásztorok által okozott tetemes károkra jöttek, de azt is emlitik, hogy a völgyekben még sok és szép fa van, mely usztatással a Garamra hozható; a Lomniszta patakból azonban mindenekelőtt a szikladarabokat és fatörzseket el kellene takaritani, mert ezek miatt a patakban usztatni nem lehet.* A Jeczenye völgyben ez időben két vasolvasztó és több ércztörő létezett. A Bikkal (Szucha) völgy csupán bokrokkal van benőve, a Szova nevü völgy pedig teljesen ki van vágva. Ezen völgyön felül azonban igen szép bükkfaerdők vannak.

A mosódi kohó részére igénybe veendő erdők a rásztói, németfalvi és bukóczi völgyeknél kezdődnek; a két előbbiből a fát csak fuvarozni lehet, *mert a sekély vizállásu patak usztatásra be nem rendezhető. A Szobotnicza nevü munkástelep is áll, az erdők igen ki vannak pusztitva, a még kihasználható fa azonban az erdőben felszenitendő, s a szén Mosódra fuvarozandó. Luczató falu körül a Garam mindkét oldalán igen szép tölgyerdő van,* a melyből a mosódi kohó a szükséges épületi fát nyerheti. *A mosódi és hédeli erdők is tönkre vannak téve, mert azokban 24 juhtanya létezik* és mert a lipcsei vár urak is igen gondatlanul bántak az erdőkkel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A lipcsevölgyi, óhegyi és revúczai kohókhoz tartozó erdők többnyire szép állabokból állanak, leginkább vegyes fanemüek, de vannak *Óhegy alatt és Úrvölgy körül tiszta lombos erdők is.* A Revúcza völgyben lévő két kohó részére, három uszagát segélyével hozatik le a fa a kohók melletti két gerebre. A szarvasvölgyi kohó ez időben már nem létezett, de üzemben volt Óhegy körül a kincstári kohón kivül két kissebb magánkohó.

A Garam baloldalán elterülő erdők ujból Polonkától lefelé vannak leirva, de nem oly részletesen mint az eddig tárgyaltak; megemlitik a biztosok, hogy a murányi uradalom alá tartozó *pásztorok a Rohozna völgyben igen nagy károkat tettek. A feketegarami, a kővizi, és a cserpataki erdők igen szépek. A Kővizen és Cserpatakon nagy fahasználatok vannak*, s kiemelik a biztosok, hogy Kőviz telep mellett *200 szakasz elkorhadt csuszornára akadtak*, úgy hogy a még kihasználandó fa lehozatalára uj csatornákat kellend épiteni.

A cselnói, valamint a többi Garam balparti erdők szépek, csakis itt ott lehet erdőkárt látni. A Peklo nevü erdőrészben egy kincstári vaskohó létezik, a mely a fát a körülötte levő szép fenyvesekből veszi. Hasonlóképen jó állapotban vannak az erdők Pónik körül és a badini részben egészen a körmöczi határig.

A körmöczi és a zsarnóczai erdők rövid leirása után következik az erdők kezelésére vonatkozó utasitás, — vagyis a tulajdonképeni erdőrendtartás a mely a következőkben foglalható össze.

Miután az erdőben a kecskelegeltetés által és egyébképen is felette nagy károk okoztattak, megparancsoltatik, hogy *ezentúl kecskéket az erdőbe hajtani tilos* és miután a bányászat és kohászat igen sok fát és szenet szükségel, ezentúl az erdők gondosan keze-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

lendők. A két erdész feladata tehát arra ügyelni, *hogy az erdők egyrészt ezen utasitás szerint kezeltessenek, másrészt hogy az erdők fentartása czéljából a vágásokban a megfelelő számú magfák állva hagyassanak.*

Ha bányapolgárok részére a kincstári művek közelében oly erdők adományoztattak volna, a melyekre a kamarai bányászatnak is szüksége lenne, ezek a praefectus által megtekintendők s ha szükségesnek mutatkoznék, azok a kincstári bányászat részére lefoglalandók és igénybe veendők. A bányapolgároknak pedig más erdők adományozandók oly helyt, hogy azokból a fa és szén könnyen lehozható legyen.

Az erdészek kötelessége oda hatni, hogy az alattvalók a kamarai erdőkben károkat ne tegyenek. E végből szükséges, hogy fa szükségletük alkalmas helyen jelöltessék ki, ha azonban az alattvalók saját erdővel birnának, faszükségletüket csak ebből fedezzék; az esetben azonban, ha az illető bányapolgárok saját erdejükben zsindelyre való, vagy épületifát nem birnának, az a kamarai erdőből kiadandó.

A kijelölt fa teljesen felhasználandó, a ki pedig a fát felületesen termelné s annak egy részét az erdőben elkorhadni hagyná, az a praefectus által megbüntetendő. Tilos az erdőt kivágni, és a talajt más mivelési ágra felhasználni, de ha ez mégis szükséges lenne, akkor csakis a praefectus engedélye alapján és utasitása szerint alakitható át a talaj mezőgazdasági czélra.

A felette káros kecskelegeltetés betiltatik s a ki ez ellen vét a praefectus által megbüntetendő. *A szarvasmarha és juhlegeltetés megvan ugyan engedve, de az erdészek ügyeljenek fel arra, hogy ezen legeltetésből az erdőre kár ne háramoljék.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Hogy azonban a fakihasználás a kellő rendben történjék, szükséges hogy az erdészek, a bányamester, a kohó ellenőr és két értelmes famester a kamarai erdőket bejárják, a rendet fentartsák s az ez ellen vétkezőket feljelentsék.

Az erdészek szolgálati kötelessége továbbá a famestereket és a favágókat utasitani, hogy *a törzseket közel a földhöz vágják le; a vágásokat tisztára kidolgozzák, hogy használható fa az ágak és galyak közt, vagy gödrökben vissza ne maradjon, hogy a hulladékfa rakásokra összehordassék s hogy főleg a vágásterületeken megfelelő helyeken elegendő számú magfák hagyassanak állva.*

Az erdészek tudakolják meg a bánya és kohó müveknél, hogy milyen épületi és műfára lesz ott szükség, hogy azt a kellő időben termelni lehessen. -- Ha pedig valamely erdőrészben új vágást kell nyitni, járják be a kérdéses erdőket két famester és két más, a fakezelésben jártas egyén kiséretében és állapitsák meg, vajjon a szóban levő erdő a kihasználásra érett-e már, vagy sem.

A vágásokba a munkások csakis az erdészek előleges tudtával állitandók be, ép úgy a csatornák, a gerebek és gátak az erdészek tudtával készitendők, a midőn is az erdészek kötelessége ügyelni, hogy ezen épitmények a legalkalmasabb helyen és a legkisebb költséggel készittessenek.

Az erdészek szorgosan ügyeljenek arra, hogy a famesterek a vágást tavasszal a kellő időben, tehát ne igen későn, kezdjék meg. — Ügyeljenek arra, hogy több fa ne készittessék, mint a mennyire szükség van és a mennyi a praefectus által termelésre előirányoztatott.

A vágások fája keresztelő szt. János napjáig, vagy legkésőbben szt. Jakab napjáig ledöntendő, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

az nyáron át kiszáradhasson, hogy azután a tüzifa a szokásos méretben elkészitve, ősszel a vágásokban felrakattathassék; ezután a fa az erdészek által számba veendő, mennyisége pedig becslés által meghatározandó.

Az erdészek kötelessége továbbá odahatni, hogy az elkészitett fa ősszel még a kellő időben az uszapatakokhoz vagy a szenitő helyekre hozassék.

Az utasitás azután elrendeli, hogy *az erdészek a jövő évi fahasználatok és a készitendő csatornákról előirányzatot készitsenek*; hogy a vágások teljes kihasználása után a visszahagyott hulladékfa is kitakarittassék, *a feleslegessé vált csatornák pedig, nehogy elkorhadjanak, szintén tüzifába vágandók*; tavasszal az usztatás a legalkalmasabb vizállás mellett, midőn sem igen nagy, sem igen kis vizállás nincsen, megkezdendő; a viz által a partokra vitt hasábok újra a vizbe dobandók, *a sülyedtfa pedig kiszedendő*, egyszóval: *hogy az utóusztatás alkalmával a Garamból az összes fa kitakarittassék.*

Rendeltetik továbbá, hogy csak jó szén készittessék; a szénégetők csupán jó zsákokat használjanak és jól mérve szállitsák a szenet a kohókhoz, hogy pedig a famesterek az elkészitett fáért a munkásoknak járó bért becsületesen kifizessék, s valamely ürügy alatt levonásokat ne tegyenek, *a bérfizetésnél legyenek az erdészek is jelen*, de viszont a munkások által követelni szokott béremeléshez hozzá ne járuljanak.

Az erdőrendtartáson kivül még az 1573. évben kiadott Miksa-féle bányarendelet 44-ik pontja is intézkedik az erdők és szenitőhelyek adományozásáról, a teljesitendő munka- és fuvarozásról.

Ezen rendeletben előrebocsáttatik, hogy a bányamester a bányabiró és az erdőmester közös hatáskö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

réhez tartozik a bányászathoz szükséges fát kijelölni és kiadni, intézkedik azután, hogy minden szál és fenyő erdő, ha az valamely zárda vagy vár tulajdonához tartozik, továbbá a polgárok és az alattvalók bekeritett erdei is, az illető zárda, vár, vagy az alattvalók tulajdonában megmaradjon, az utóbbi erdőkre nézve azonban fentartatik a kincstár reszére a megváltási jog. — A bányászat részére fentartott *erdők közül azok melyek közvetlenül a müvek körül egy fél mértföldnyire terjednek el, feltétlenül kimélendők és itt a kihasználás csakis a bányamester és a bányabiró tudtával és engedélyével foganatositható.*

Bányatársulatok részére egyszerre csakis egy vágás adományozható és pedig oly kiterjedésben, a minő távolságból a fa egy csuszornához közelithető. — Kivételt képeznek a kohók, a melyek használatára egy vágásnál több is adományozható, de a kihasználásra jogositottak kötelezve vannak az adományozott vágásterületet teljesen ki is használni, tiltva lévén a termelt fa eladása és nem a kitüzött bányászati czélra való felhasználása.

A bányamunkások és jobbágyok szabad fahasználattal bírnak és ebben megerősittetnek, de kötelességévé tétetett mindenkinek a fát a földtől egy hüvelykes és tenyérnyi (Daumelle) magasságban vágni s a levágott fát a csúcscsal együtt felhasználni.

A teljesitendő munkára nézve akképen történik az intézkedés, hogy az erdei munkálatokat mindenekelőtt a jobbágyok teljesitsék, csak ha a jobbágyok a munkát elvégezni nem tudják, vagy ha magasabb bért követelnének mint idegen munkások, teljesitendő a munka az idegen egyének által.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Kötelezővé tétetik egy egységes szénmérték használata, melynek ürtartalmát azonban a rendelet meg nem állapitja s csakis az iránt foglaltatik intézkedés a rendeletben, hogy ezen szénmérték egy vagy két vasabroncscsal láttassék el, és hogy az ki más mértékkel szenet elád, vagy vesz, 6 forinttal büntettessék.

Elrendeltetik továbbá, hogy a bányaterményfuvarosok marhái részére szükséges havasi legelő mérsékelt bér mellett engedélyezendő.

A Miksa-féle bányarendelet magában foglalja továbbá az erdőmesteri esküt, a mely az általános *hűségi fogadalom mellett különösen kötelezi az erdőmestert, az erdők megvédésére és az erdőpusztitás megakadályozására közreműködni.*

Tehát úgy a Miksa-féle bánya- valamint az erdőrendelet hivatva volt mélyen behatolni a bánya és erdőbirtok jogi és kezelési viszonyába. Végrehajtása azonban felette sok akadályba ütközött, a mit az akkori viszonyok között igen természetesnek is kell találni.

Az uradalmak elzálogositva lévén, a várurak az uradalmakból, s igy az erdőkből is hasznot húzni kivántak. E mellett a kamarai tisztek hatalma sokkal korlátoltabb volt, semhogy az erdőrendtartást, a várurak, a városi hatóságok, a polgárok és az alattvalók irányában érvényesiteni tudták volna; az erdőápolás és védelem iránti intézkedés tehát többnyire csak irott malaszt maradt, s legfeljebb az erdőhasználatra vonatkozó administrativ intézkedéseket tarthatta be a kamara.

Hogy ezen rendeletet a lakosság milyen ellenszenvvel fogadta, kitünik számos királyi és udvari kamarai

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

rendeletből, számos felterjesztésből, a mely utóbbiakban, a beszterczebányai praefectus tehetetlenségében folytonosan panaszkodik, hogy a rendeletnek érvényt szerezni nem tud, az udvari kamara pedig épen olyan tehetetlen volt, mint maga a praefectus, rendeleteiben minduntalan az erdőrendtartás szoros betartására utasít s az ez ellen vétkezőket súlyos büntetéssel fenyegeti, de fenyegetésének érvényt szerezni szintén nem tud.

Az erdőpátens kibocsátása után már két évvel 1567-ben kénytelen Miksa király *a kecskelegeltetés iránt fenálló tilalmat ujból kiadni*, oly súlyosbitással, hogy a legelőn talált kecskék elkobozandók. (Schmidt II.) Ezen rendeletet ujból az összes városi hatóságoknak és a váruraknak megküldte oly meghagyással, hogy a kecskéket egy hónapon belül okvetlenül adják el.

Az erdőrendtartás foganatositásának nehézségéről tanuskodik azon királyi rendelet is, a mely 1570-ben Pálffy Tamás, zólyomi kapitányhoz lett intézve, s a melyben elrendeltetett, hogy egy Hirkó nevü pásztort, ki az erdőben legelésző kecskéinek behajtását erőszakkal megakadályozta, s a ki ez alkalommal egy erdőőrt megsebesitett, büntessen meg; Pálffy ez ügyben nem igen járt el, mert az alsóausztriai kamara 1571-ben meghagyta Igel praefectusnak, hogy az emlitett ügyben tegyen jelentést, (Péch I.) De Barbarics György zólyomi kapitány sem engedte meg 1579-ben a zólyomi és dobronyai erdőkben a favágást és a szénégetést, ellenkezőleg az erdőbe juhokat és kecskéket hajtatott. (Péch I.) Ezenkivül Breznóbánya városa a jeczenyei lakosok és más falubeliek is pusztitották az erdőt, s az erdőterületből réteket és szántóföldeket alakitottak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Hogy azonban a kecsketartás ellen a kamara részéről folytatott több mint kétszáz éves hadjárattal leszámoljunk, felemlitjük, hogy e tekintetben számos királyi és udvarkamarai rendelet adatott ki, a melyek egymással többnyire egyezők, anélkül azonban, hogy ez által eredmény éretett volna el, mert, habár a vétkesek testi és pénzbeli büntetéssel fenyegettetnek, a hatóságok és a városok a rendeletekkel nem törődve maguk is elősegitették a kecskelegeltetést; nem is lehettek a kamarai tisztek azon helyzetben, hogy az erre vonatkozó intézkedéseket végrehajtsák s az erdőt a folytonos pusztitástól megmentsék.

Megnehezitette a kincstári alkalmazottak helyzetét e tekintetben még az is, hogy a kamarai birtokhoz tartozó uradalmak határai határozottan megállapitva nem voltak, s hogy e miatt számos határvillongás és perlekedés létezett; igy emlitik az 1563-ban eljárt királyi biztosok, hogy a murányi vár parancsnoka Messko Menyhért, a murányi uradalom határául a Breznóbánya feletti nagy Benyuszka patakot mondta, a városi bizottság ellenben a Zólyom és Gömör megye határát képező vaczoki patakot jelezte. Ezen kérdés még később is eldöntetlenül maradt, mert 1565-ben bejelentik a biztosok, hogy a határrendezés ügyében megállapodni nem lehetett, mivel Balázsy és Messko, murányi kapitányok, állitásukat igazoló okmányokkal felszerelve nem lévén, a tárgyalást beszüntetni kellett.

Miksa király 1565-ben újból szabályozta a beszterczebányai bányakezelést, és erre nézve részletes utasitást adott ki, melyben sok vonatkoztatás van a fa- és szénkezelésre is.

Az utasitás különösen felemliti, hogy a beszterczebányai gereben levő fára és szénre a kellő felügyelet hiányzik, azért

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tutaj kikötés Beszterczebányán.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

nehogy az elidegenittessék és hogy a szénégető mesterek és a napszámosok is megfelelőbben ellenőrizve legyenek, egy *„gereb és épitészeti irnoki“* állomás szerveztetett, a melyre Jobst Jeromos, egy magyar forint heti fizetéssel kineveztetett. Ennek kötelessége a gerebraktárakat és szenitő helyeket naponként kétszer, — reggel és este — bejárni, a befuvarozott és elszállitott fát számadásba venni s egyáltalában az anyagkezelést ellenőrizni s a készleteket nyilván tartani. (Schmidt II.)

Fontos azonban Miksa király azon intézkedése is, a mellyel a kamaraházi alattvalók és azok birtokainak összeirását s rendes föld és urbarialis könyvek felfektetését elrendeli. Ezen könyvekben a jobbágyok névszerint felsorolandók és birtokuk nyilvántartandó, nehogy a kellő ellenőrzés hiányában tetszésük szerint költözködjenek, házakat épitsenek s birtokuk szaporitása végett erdőt irtsanak. (Schmidt II.)

A mint már előbb meg van emlitve, a két kamarai erdész, a kik a kohó ellenőr felügyelete és ellenőrzése alatt állottak, vezették a tulajdonképeni erdőkezelést. A kohó ellenőr kötelességében állott t. i., nemcsak a kohóüzemet ellenőrizni, hanem a fa és szénkezelést is szemmel kisérni, hogy a vágások rendesen kijelölhessenek és szabályszerüen kihasználtassanak, hogy az usztatás a rendes időben foganatositassék és a szén a kellő mennyiségben termelve, a kohókhoz szállittassék. A kohó ellenőr ezen teendője számos éven át megmaradt még akkor is, midőn az erdészeti személyzet szaporittatott és az erdészeken kivül még magasabb rangú erdészeti tisztek vezették az erdőkezelést.

A lipcsei várat és uradalmat Rubigal Pál 1570-ben öt évre bérbe vette 1600 frt évi bérért, oly kikötés

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

mellett, hogy ezen haszonbér a királynak 7% mellett kölcsön adott 20,000 frt tőke kamatjainak törlesztésére fog fordittatni. Minthogy azonban a tartozás mindennek daczára nemsokára 30,302 frt 21 dénárra felszaporodott, ennél fogva Miksa király 1572-ben Rubigal és elsőszülött fiának adományozta az uradalmat éltök fogytáig, illetőleg addig, mig a 30,302 frt 21 dénár nekik vissza nem fizettetik. *Az adományozási oklevélben ki lett kötve, hogy az erdők szabad használata a kamarai bányászat részére fentartatik.* (Péch I.) *Az erdők hasonló fentartásával adományoztatott 1568-ban a véghlesi uradalom is Balassa Farkasnak,* de alig hihető, hogy a bányászat részére, ezen távoli uradalmi erdők igénybe vétettek volna.

A várurak mellett a városok is elég bajt okoztak a kamarának, különféle panaszokkal lépvén fel a kincstári kezelés ellen, s arról is panaszkodtak, hogy a kincstári munkások kiválságos helyzetüknél fogva közterhet nem viselnek. — E végből az alsó-ausztriai udvari kamara nem mulasztotta el a városokat megnyugtatni, és a megbontott békét szép szóval ismét helyre állitani; az erre kiadott leiratban, — vonatkozással a városok fennebbi panaszaira — többek között az udvari kamara ujból felmenti a szénégetőket és a favágókat a közterhek viselése alól. — (Schmidt II.) Az 1567. évi XII. t. cz. szerint pedig a szénégetők és a bányászok a „dica“ név alatt kivetett adó fizetése alól felmentettek. — (Péch I.) De gondoskodás történt már ez időben arról, hogy a munkaképtelen kamarai alkalmazottak nyugbérrel birjanak, igy Miksa király elrendeli, *hogy Perner Orbán gerebmesternek 1 forint 25 dénár heti nyugbér utalványoztassék, hosszú és eredményes szolgálatának elismeréséül.* (Schmidt II.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A várurak, a városi polgárok és a jobbágyok az erdőket folytonosan pusztitották és ezt nem akadályozták meg a kamarai tisztviselők, mert az alsó ausztriai kamara 1584. évi rendelete szerint még bátorsága sem volt a praefectusnak, hogy a breznóbányaiakat az erdőpusztitás miatt megszólitsa. (Schmidt II.) E helyett a tisztviselők inkább a megszokott régi rosz gazdálkodást folytatták, a szén és famesterekkel le nem számoltak s igy keletkezett az uj kohónál nagy szén és fa veszteség, mely állitólag elkorhadt fának felszenitéséből származott volna. (Schmidt II.) Ernő főherczeg rendelete szerint a tisztek hanyagok voltak, kártyáztak, ettek és itták, saját bányáinkat kamarai költségen miveltették, és hivatalukkal nem törődtek.

Ezen rendetlenségek megvizsgálására újból 1584-ben jártak Beszterczebányán királyi biztosok, kik egyrészt constatálták, hogy a szénmesterek a kincstárnak nem adósai, hanem hogy az egész zavar a számvivő rendetlen elkönyveléséből származott és másrészt elrendelték, hogy a breznóbányai polgárok, kik *a kamarának régi szokás folytán deszkát, zsindelyt és más faanyagot bizonyos meghatározott mennyiségben szállitani kötelesek, de kötelezettségüket pontosan nem teljesitették*, a faanyagokról ezentúl pontosan számoljanak be a kamarának; az épületifával való kereskedéstől pedig egészen eltiltattak.

Ezen rendetlen kezelés megszüntetésére törekedett talán Staub Móricz bányamester 1584-ben tett azon javaslatával, *hogy a Mosód körül fekvő erdőkben a favágatás házi kezelésbe vétessék, miután a famesterek rendszerint több előleget vettek fel, mint a mennyit az előállított fa utáni kereset kitett.* Ezen javaslat azonban úgy lát-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

szik el nem fogadtatott, mert a fakezelés ezentúl is a régi módon maradt meg a famesterek vállalatában.

1580-ban átvette a kincstár özv. Zimmerpeilnétől a kisgarami vasbányákat a hámorral és a kohóval együtt (Péch I.); a zólyomi és dobrónyai várak, kapitánya pedig Majthényi László lett, a ki ezen uradalmakért az erdő használatán kivül, a mely a bányászatnak fentartatott, 2500 forint évi bért fizetett. (Péch I.)

Az 1587-ik évben ujból királyi biztosok jártak Beszterczebányán, kik constatálták, hogy a fa és szénkezelés körül nagy zavarok merültek fel, miért is utasitották Gienger praefectust, hogy ne csak a már elkészitett fát, hanem a tönkökben levő még fel nem hasitott fát is vegye fel és becsülje meg akár a vágásokban, akár a vizen találja azt. Gienger hivataloskodásával azonban általában nem voltak megelégedve az udvari kamaránál, mert nemcsak hogy hivatalát sehogy sem látta el, de meg is kárositotta a kincstárt. Barbarics György halála óta ugyanis a zólyomi és dobrónyai uradalmakat a praefectus kezelte, de Gienger a jövedelmeket nem szállitotta be, hanem magának tartotta meg s e mellett még saját szükségletére vágatott fát és termeltetett szenet. (Péch I.)

Hogy ilyen körülmények között a kamara ügyei igen rosszul állottak, természetes és sietett is az udvari kamara, hogy a kezelés megvizsgálására ujból királyi biztosokat küldjön Beszterczebányára. Ezeknek 1603-iki jelentéséből kitünik, hogy a rendetlenségek valók, hogy rendkivül sok visszaélés történt, mert *a szénmesterek kincstári adóssága 26,248 forint 98½ dénárra rúg, a famesterek pedig a 14.200 forintnyi*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

hátralékukat elemi csapások által okozott károkra vezetik vissza. (Schmidt III.) A biztosok ezenkivül az usztatási berendezéseket is felette elhanyagolt állapotban találták, igy a többi között felemlitik, *hogy a Fekete-Garamon lévő gátak a beszterczebányai felső és alsó gereb, valamint azon két gát is, a melyet még Igel praefectus épittetett, igen rossz állapotban vannak.* (Irattár.) A királyi biztosok ezen jelentésére, az udvari kamara mit tetehetett egyebet, mint hogy a visszaéléseket tudomásul vegye, rendeletben a tiszteket megdorgálja és hűtlenségüket szemükre hányja. Ezen 1604-ben kiadott rendeletben emlittetik még, hogy a famesterek évi jövedelme 2228 forint 53 dénárra becsültetik, eltekintve attól, hogy a tüzifából igen sokat eladnak, hogy nagy marhatenyésztést űznek, nagy gazdaságot folytatnak, adót nem fizetnek és robotot sem teljesitenek, adósságuk pedig, a mely immár 15,375 forint 3 dénárra rúg, egyre gyarapodik, mert alig múlik el nap, hogy uj előlegeket fel ne vennének. A praefectusnak is szemrehányást tesz az udvari kamara, hogy habár a két erdész kerülete igen nagy és azt eredményesen alig járhatják be, mégsem bünteti a nála bejelentett erdőkártevőket, miért is Tribl Gáspár, lipcsei várúrnak meghagyatott, hogy a bejelentett erdőkártevőket büntesse meg, a miért a büntetéspénz $^2/_3$-ad részét magának megtarthatja, az $^1/_3$-ad részt pedig a feljelentőnek szolgáltassa át.

Tribl Gáspárnak inscribálta t. i. Rudolf király a lipcsei várat és tartozékait 1600-ban, mert Tribl fizette ki Rubigal özvegyének a 30,302 frt 21 dénárnyi tartozást és ezenkivül a beszterczebányai kamarának is 3000 forintot adott kölcsön. Az adományozási oklevél szerint azonban köteles Tribl a beszter-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

czebányai kamarának engedelmeskedni, a rézmüveket a szükséges munkásokkal ellátni és az erdők szabad használatát megengedni. (Péch II.) Tribl épitette a lipcsei és a péterii templomot és az előbbiben van eltemetve.

Rudolf király 1600-ban Rappach Kristófot, a véghlesi uradalom birtokosát nevezte ki főkamara gróffá Selmeczre, kinek első kötelessége volt a bányatárspénztár zavaros ügyét rendbehozni. — A bányamunkások t. i. már igen régi időben elhatározták, *hogy beteg és munkaképtelen társaik ellátása czéljára heti bérükből egy fillért fognak adományozni, és ebből keletkezett a társpénztár.* Hogy a társpénztári kezelés körül rendetlenségek elő ne forduljanak és hogy a munkások pénzük biztonságáról megnyugtatva legyenek, elhatározta Rappach, *hogy a munkások a tisztek közül 3—4-et és magok közül is ugyannyit választva, ezekre bizzák a pénztár kezelését és még czeken kivül külön társpénztári irnokot tartsanak.* Ezen és a pénztár kezelésre vonatkozó egyéb elhatározásokat a munkások elfogadván, a társpénztár első szervezése életbe léptetett, a mely később ugyan módosittatott, de ezen intézkedések szolgáltak alapul a társpénztár kezelésére egészen a legujabb időkig. — (Péch II.) A társládára nézve tehát ez a második adat, melyre akadtunk. — (Lásd feljebb a Thurzó által 1496-ban alapitott társláda iránti feljegyzést.)

Az 1607. év emlékezetes arról, hogy ekkor Rédey István, Bocskay István kapitánya felgyujtatta Beszterczebányát, mely alkalommal a kamaraház is a tüz áldozatává lett, helyreállitása 6065 forint 47½ dénárba került. (Péch II.) De emlékezetes az 1607. év arról is, *hogy ezen évben szerveztetett a breznóbányai erdőbirói állomás.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A kincstári erdők igen nagy kiterjedése folytán t. i. teljes lehetetlenség volt, hogy a Beszterczebányán lakó két erdész az összes erdőségeket, valamennyi vágást bejárja, a tüzifa termelést és az usztatást vezesse, mert tevékenységük teljesen igénybe vétetett a kohók közelében lévő vágások és szenitő helyek felügyeletével. Ezt az udvari kamara is belátta, miért is a felsőgarami erdők megfelelőbb kezelésére s az ottani telepeken lévő famesterek és szakmányvezetők ellenőrzésére Breznóbányán tisztviselőt helyezett el. — A breznóbányai erdőbirói állomás tehát szerveztetvén, arra Markus Máté évi 150 forint fizetéssel és az ottani kincstári házban egy szobából álló lakás élvezetével kineveztetett. Csakhogy a breznóbányaiak kellemetlennek találhatták az uj kamarai tiszt kilátásba helyezett közvetlen ellenőrzését, azért a városba nem akarták befogadni, s a kincstári lakásba beengedni, hivatkozván arra, hogy az erdőbiró mint kamarai tisztviselő a városi teherviseléstől fel van mentve, a város jövedelmében megkárosítva leend. (Schmidt IV.) De Mátyás főherczeg, Magyarország kormányzója elrendelte 1608-ban, hogy Markus a városi terheket ép úgy viselje, mint bármely más városi polgár, minek folytán az erdőbiró állomását elfoglalhatta. (Irattár.)

A breznóbányai erdő biró részletes szolgálati utasitással láttatott el, melynek főbb pontjai a következők:

A vágásokat korán tavasszal jelölje ki, még akkor, midőn még a fa nedvkeringésbe nem jött; a vágásokba állitott munkásokat pedig tartsa nyilván, hogy a hetenként kiadni szokott élelmiszereket és az előlegeket is pontosan meghatározni lehessen, azok kiosztásánál pedig legyen személyesen jelen, mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

csak így kerülhetők ki a csalások és a perlekedések, a mi különösen a szegödött német munkásokat elriasztja.

Minthogy a vágások behatóbb tanácskozások után állapittattak meg, ennélfogva feladata az erdőbirónak csakis a meghatározott számú vágásokat kijelölni; a döntött fa feldolgozásánál pedig szigorúan ügyeljen arra, hogy az összes fa kihasználtassék s az elkészitett tüzifa még idejekorán, a havazás előtt a rakhelyekhez közelittesék. A rakásolásra is ügyeljen, nehogy a munkások különféle fortéllyal élve, a kamarát csalják, igy pl. nem rakásolandó a fa igen szük hozzáférhetlen helyekre. Ügyeljen arra, hogy igen magas tuskók ne hagyassanak, a levágott fa pedig hordassék össze rakásokra s egyáltalán semmiféle használható fa, még felesleges ergetyű sem maradjon a vágásokban vissza. Gondja legyen, hogy kellő számú magfák hagyassanak; a vágásokban a marha legeltetés tilos. A fa tavasszal a legalkalmasabb vizállásnál usztattassék, de figyeljen arra, hogy egyszerre ne igen sok fa dobassék vizbe; az usztatás alkalmával pedig a sülyedtfa is szedessék ki és a partra sodort fa dobassék be ujra a vizbe.

Azon régi szokás, a mely szerint a kincstár a famestereknek igavonó marha, különösen ökör beválásárlására előleget szokott adni, továbbra is fentartatik, de az erdőbiró feladata meghatározni a vásárlandó ökrök számát. Azon szokás is meghagyatik, hogy a breznóbányai vargáknak a munkásnép részére szükséges lábbelik készitésére bőrök adassanak, de az erdőbiró kötelessége a szükséges bőrök számát s az ebből készitendő lábbelik mennyiségét meghatározni; a fölös számú ökörbőr és a fagygyú a kamarának be-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

szolgáltatandó. (Schmidt III.) *Ezen utasitásból látszik, hogy a breznóbányai erdőbiró tágabb hatáskörrel birt mint a beszterczebányai két erdész*, de szükség is volt arra, mert a fa és szénkezelés körül a kellően ellen nem őrzött fa- és szénmesterek oly rettenes gazdálkodást vittek véghez, annyi adósságot csináltak, hogy szinte megfoghatatlannak találjuk annak lehetőségét; ez okból még ugyanazon évben kénytelen volt az alsó-ausztriai kamara a fa és szénkezelés ügyében intézkedni, mert a *fa- és szénmesteri tartozás, a mely le nem dolgozott előlegekből származott már 49,155 forint 19½ dénárra rúgott és ezen rendkivüli tartozással szemben csak 1729 és ½ bogsa (á 10 öl) fakészlet találtatott elő; ebben az időben fizetett a kamara 1 bogsa fa vágatása, közelitése, vizbedobása és felrakásolásáért 4 forintot*, a mi eléggé jó keresetet biztositott volna a munkásoknak, de mivel az akkori belháborúk miatt az élelmiszerek megdrágultak és a famesterek is zsarolták a munkásokat, a földmiveléssel foglalkozó gazdák saját gazdaságuk mellett még tüzifavágásokat is kivettek a famesterektől *s azokat a munkások által italok és élelmiszerek fejében igen olcsón kidolgoztatták*, azért a munkásnép alig takaritható meg valamit a keresetből. (Schmidt III.) De tetemes erdő pusztitást vittek véghez a breznóbányai lakosok is, *nemcsak tilos legeltetés, hanem azon szokás által is, hogy a kihasznált vágásokban heverő rőzsét felgyujtották, a területet bevetették és idővel a tuskókat is kiszedvén, az erdőterületet más mivelési ággá alakitották át.* — (Schmidt IV.)

Az erdőnek ilyen módon való következetes pusztitása miatt tehát nem lehet csodálkozni, hogy az udvari kamara a fahasználatokat mindinkább megszoritotta; *igy Breznóbányának az épületi fával való kereskedést újból betiltotta, és kimondta, hogy kivéve templomok,*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

iskolák, kórházak részére és leégett házak felépitésére fát egyáltalán eladni nem szabad. — (Schmidt IV.) *Ezen rendelet következtében nem engedte meg a praefectus Lipthay Imrének, hogy a Breznóbányán vásárolt deszkával, zsindellyel és más faanyagokkal 20 tutaját a Garamon levihesse.* (Péch II.)

1612-ből ránk maradt egy halászati szerződés, a mely szerint a felső gereb kapujától kezdve a szénási patag torkolatáig terjedő Garam-szakaszban a halászat bérfizetés nélkül, de 3 itcze apró halért (Gründling, magyarul: gögörcse, — gobio fluviatilis) adatott bérbe.

A lipcsei uradalom 1621-ben Szécsy György grófnak adományoztatott, ennek elhalálozásával pedig a birtok 1626-ban özvegyére Homonnay Máriára, a murányi uradalom birtokosára szállt 13,000 tallér és 5000 forintnyi összegért. — Mielőtt Szécsy Mária a lipcsei uradalmat birtokba vette volna, az uradalmi erdők Rubigal és Tribl részéről kiméltettek, legalább a rendelkezésre álló iratok nem emlitenek nagyobb mérvű erdőpusztitást; mihelyest azonban Szécsy Mária az uradomban korlátlanul parancsolhatott, az erdőpusztitás is újból kezdetét vette. Ezen nagymérvü pusztitásokat megsokalva, inditotta Ochs von Sonaut, a beszterczebányai praefectust arra, hogy Pázmán Péter esztergomi primásnak, a királynál való közbenjárását kikérje, kérvén őt, eszközölné ki, hogy Szécsy Máriától a lipcsei uradalom visszavétessék s helyébe neki a Thurzó-féle jószágokból, melyek a koronára szálltak, adassék megfelelő birtok. — *Sonau ezen levele arról is ád felvilágositást, hogy a kamara ez időben egy erdőmestert és három erdészt tartott a lipcsei uradalom területén.* — (Péch II.) Vajjon Pázmán közbenjárt-e a királynál, vagy sem, arról tudomásunk nincsen, annyi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Usztató csatornák javitása a medvési völgyben.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

azonban bizonyos, hogy netáni közbenjárása eredményre nem vezetett, mert Szécsy Mária azontul is Lipcse birtokában maradt, utánna, 1648-ban Lipcse Szécsy Katalin, báró Lisztiusznéra szállt 30,000 forint fejében, ki különösen erélyes módon utasitotta vissza a kincstár beavatkozását az erdőkre nézve. (Irattár.) Joggal tehette Lisztiuszné, hogy a lipcsei uradalom kizárólagos használati jogára hivatkozva a kincstárnak a birtokba való beavatkozását tűrni nem akarta, mert *a lipcsei birtok elzálogositásánál megtörtént az a hiba, hogy az erdők a bányászat használatára nem biztositttattak;* Pálffy Pál nádor ugyanis, ki az okmányok szerkesztésével megbizva volt, ezen kikötést elfelejtette az okmányba bevenni; ez okból meghagyta III. Ferdinand király a nádornak, hogy az adományozási oklevelet megfelelően változtassa meg, vagy pedig állittasson ki Lisztiuszné által reversálist, a melyben ő az erdők szabad használatát a kincstárnak biztositja, ellenkező esetben kilátásba helyezi, hogy a 30,000 frtnak megtéritésével az uradalmat visszaváltja.

Ép oly hiba történt a zólyomi uradalom elzálogositásánál is, miért is özv. Eszterházy Pálnétől hasonló kötelezvény aláirása követeltetett; az illetők a reversálisokat alá is irták, de az udvari kamarának mégis aggályai voltak s inkább a dotationális oklevél visszaadását követelte. — (Péch II.)

Szécsy Katalin azonban nem tartotta meg az egész uradalom használatát magának, hanem abból egyes falvakat másoknak engedett át, igy *átengedte Felső-Lehotát 1649-ben Palugyay Mártonnak; 1656-ban Hédelt 5275 forintért 40 évre Hédly Mátyásnak; Pónikot 1657-ben Beniczky Tamásnak 8000 forintért.* — (Irattár.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Széchy Mária és a kamara között az 1636-tól 1638-ig terjedő időben fenforgó viszálykodásokat élénken ecsetelik azon magyar levelek, melyeket Széchy Mária az akkori beszterczebányai praefectushoz intézett; ezen levelek közül az érdekesebbeket a következőkben ismertetjük:

a) az 1636. deczember hó 4-én a beszterczebányai praefectushoz intézett levélből kitetszik, hogy a murányi uradalomhoz tartozó, bizonyos polonkai fürész végett határkérdés merült fel, hogy továbbá ezen fürészen deszka volt termelendő a kamara részére, mi — úgy látszik — nem történt pontosan, és hogy szénégetéshez szalmát voltak kötelesek adni a jobbágyok és a murányi uradalom; e levél szó szerint a következő tartalommal bir:

„Generose Domine Vicine Nobis honorandissime Pietatis officiorj commendatione praemissa.

Az kegyelmed lewelett Payor György meghküldötte, kiben mitt ir kegyelmed az Benyussj Fawagok Mester Taxner Daniel és Társa felől, meghértettük; hogy előhiwatvan és a dolgott meghértwén, méltó büntetéssel kész meghbüntetnj őkett; Az mi azért azé az Polomkaj Fürész dolgát illethy: Ahoz ighen nagy Inquisitió nem kelletik, mertt az a Fűrész Memoria hominum azon hellyen wóltt, mégh mikor mj előttünk mas Possessorok birtak is Murány Varat, s — minekünk is eodem Pleno jure Dominio, usu, cunctisque cum Pertinentiis, walamint az előbbj Possessorok birtak, conferalta az mj kegyelmes Urunk eő Felséghe, Murány varat, és minden hozzá tartozó jószágott, mellyről, nekünk

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

„is Reversalissunk wagyon eő Felséghénél, hogy semmiet elnem ideghenitünk benne, sem másoknak elideghenitenj nem engedünk. Igy lévén az dologh, az meghnevezet Fawágó Mester, és erdőkerülő, hatalmasul nem mehettek wolna határunkban, szeghény Emberünknek Pilajara, és Fűrészet Lanczat, s — ahoz waló Eszközeit el nem wihették wólna; Értyük minemű kárait Praetendállyák, a mia az fűrész mia, az ő Felséghe Camorájának; kegyelmed el higye, hogy semmi rövidséghe nincsen sem az Hendeleknek, sem az ő Felséghe Camorájának, az mia az Fűrész mia, hanem csak az nyughatatlan, és weszekedésben gyönyörködő Embereknek találmányok, mert ha annyira káros wólt wolna, sok Rendbelj Gondwiselőj az ő Felséghe Felséghe Réz-Bányajnak kik egynehány száz esztendő alatt mind ekkoraigh woltanak, nem hogy munkalodnj, de csak feléppitenj semengették wolna. Kegyelmedett azért meghis kérjük, hogy az jószomsédsagott meghtekintwén, efféle hatalmaskodasokat ne engedgyen megh, sőtt azon meghnewezet Benyussi fawághó Mestert társával edgyütt büntettesse megh, szeghény Emberünknek Fürészet Lanczat, és ahoz waló Eszközeit, kiket elvittének Pilajáról, meghadatwán welek. Mert néha azal Panaszolkodnak ellene, hogy az ő Felséghe Camoraja szükséghére nem agyak az Deszkát, hanem az mikor Pénzt adnak is az Officerek reja, csak hitwán kihánt deszkakat szállitanak alá; melly csak abból is kiteczik, hogy sinistre informallyak kegyelmedet, mert arról az Fűrészről, egyebüwé sincs Passussa, hanem mind szalakon

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

„s — mind szekeren csak az Garam mentében, Breznyora Penigh nem agyak, mert ott elégh-séghes deszka Fűrész vagyon, hanem ha az szeghény Embereknek it közöttök adnanak valamelly éppületre waló deszkatt; Hogy penigh kevés deszkát adnak az Camorara azon Fürészről, oka az: hogy megh fogyatkozván, s erőtelen lévén hozzá, az melly szeghény Ember birja azt az Fűrészt, sem tawally sem harmadéwj nem wontathatot klatokat, s nem munkálodhatot benne, sőt ez el mult nyáron is csak egy nehány heten munkálodhatot rayta. Értyük hogy kegyelmed, majd esztendeje wárakozik, Lipchere waló menetelünkre; Elhigye kegyelmed, hogy mi is sziwünk szerint akarnánk ha eddigh is alá mehettünk wolna, de sok gondaink léwén it waló jószáginkban is, az nehéz úth is tartoztatot ekkoraigh bennünkett; de talán jmmár az az jeggel és howal walamennyire könnyebbednek az utak, és ha szintén az jnnepekigh nem is, de Isten egyességet adván nem sok jdőwel az jnnepek uthan, alá igyekezűnk Lipchere mennj; mind azon által ha kegyelmetek addigh wárakoznj nehesztellj, az mint minap is meghirtuk, csak tudosicson akarattjáról kegyelmed, mind az Mostheniczaj Ember halala felöl, s mind az Valaszkaj Vargánál találtatot bőrök felöl s azonkiwül is ha mi olly törwényes dolgok wolnanak, készek vagyunk terminalnj és fő Ember szolgáink által törvént szolgaltatnj, mint szintén ez elmúlt nyáron.

Az mj az Desma szalma dolgott illethj, melly felöl panaszolkodik kegyelmed; minthogy az birák fáradnak, s gondott wiselnek az Desmakra;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

„Ez Desmasoknak s — czepeltetőknek penigh gazdálkodnj s — költekeznj reájok tartoznak, Eleitől foghwán waló szokása wolt, hogy afféle Desma szalma, az Birakot illetti, s — öwék is wólt; kegyelmedett azért kérem hogy efféle szokatlan dologgall, ne molestallja szeghény Emberimet, s — ezen kiwül is sok panaszolkodások wagyon nyawalyásoknak, hogy sok injuriájok wagyon, némelly officér uraimtúl, kiket elhittük, hogy kegyelmed hiréwel nem cselekesznek; Nem az hitwán szalmát kibül, csak ganey leszen, tekintenj; De az szokatlan és törwénytelen dologhra, nem eröltethetem szeghény Emberimet, mert én látwán az ő Felséghe Camorájanak szükseghett, az magam Majorságábul is conferaltam ennek előtte szalmat, mikor bőveb termését atta Isten, az Gabonának; Ennek után e ma is mind az eő Felséghe Comornikhoz, s — mind kegyelmetek, minden jóakarattal igyezünk kedweskednj. In reliquo Genorosam Dominationem Vestram feliciter Walere etc. praecatura

Dátum d. Muranj 4 Decembris 1636. Generosae Dominationi Vestrae Vicina ad officia pietatis Devota. Spectabilis ac Magnifici condam Dominj Georgii Széchy de Rima Zecheő Relicta vidua: Homonnay Marija.

P. S. Ennek előtte, az mikor bőwebben kellet szenet éghetnj, mind szerit tuttak az szalmanak tennj, is ellehettek afféle désma szalmanélkül; most penigh némelly officérek, kik sem az békességet nem szeretik, sem az jó szomszédságott nem tugyak böcsülnj, incitállyák és busittyák efféle szokatlan dolgokkal kegyelmedett.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Czim.

Generoso Domino Volphango Ochs a Sonnau Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Aulae Familiarj, et Camerae Novozoliensis Praefecto etc etc Domino Vicino honorandissimo.“

b) az 1837. évi február hó 1-én kelt levél arról tanuskodik, hogy a murányi uradalomhoz tartozó Polonka községbeli jobbágyok, mélyen a breznóbányai erdőben fekvő Makova völgyben tettek kárt, e levél szövege a következő:

„Isten sok jockal algya megh kegyelmeteket. Az kegyelmetek levelét melly 27 Jan. emanaltatott, wöttük, kiben panaszolkodik kegyelmetek Polónkay jobbágyink ellen, hogy Makowa newű erdőben sok kárt töttek wolna, kegyelmeteknek azért azt irhattjuk, hogy nekünk ugy wagyon értésünkre, hogy a memoria hominum usussaban wolnanak az Polonkayak azon Erdőnek, mas az hogy ha mind illy keményen foghja a szeghény Emberekett arcealnj, az Erdők usussatul, faluinak is kelletik el pusztulnj, miatta; mind azonáltal mj ebben sem salvalyuk őkett, hanem az mint Vice-Ispan Aszutthi István V. által is meghizentük Felbalter úrnak, miwel bizonyos és Istenes dolgaink miat a 3 Februaij differaltatnj kellett afféle törwényes dolgainknak s igazgatásinknak is Lypchenwaló revidealasa és eligazaltatása, kérjük kegyelmetekett, ezen dolgát is szenvegye patienter, addigh, mégh előttünk álló, mostanj gondainkatt wéghez wihettyük Isten seghétséghéből; melly szerelmes Leányunknak az Nehay Tekintetes és Nagyságos Gróff Thurzó Adam úr meghmaradott Előzwegyenek házasságában, és Tekin-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

„tetes és Nagyságos Gróff Forgach Adam úrnak waló desponsatiójában jár. Isten ezt wéghez adván winnünk, minden halogatás nélkül wagy magunk személly szerénth, wagy jámbor szolghaink, és arra deputáltatot Emberink által, Lypchen compareálwán, mind ezt az Polonkaj dolghott mind teöb Panaszait, kegyelmeteknek, igazságos törwény szerinth eligazittjuk, és walakik wétkeseknek találtatnak, elhigyen kegyelmetek előbbj ighéretünk, s magunk ajánlása szerinth megbüntettyük. Melyrül ezen lewelünkben ugyan assekurallyuk is kegyelmeteket "

c) érdekes az 1637-ben márczius 5-én kelt levél, melyből kitünik, hogy a kamara, a bányaviselés czéljaira fentartott murányi uradalmi erdőkben főkép a kecskelegeltetést vette szigorú elbánás alá; ezen levél ekként hangzik:

„Isten sok jockal algya meg kegyelmedekett; Nyavalyas Polonkai szegény embereink találának meg, hogy teghnap 4-k Marzius az kegyelmedek emberei reja menvén az Polonkay határunkra, ugyan az kossárbúll egy Tokar István, nevü szegény emberünknek közöl hatvan számu juhaitt és tizenkét kecskejett ugyan onnan az szenazo helyrűll, mellynek rétett szabadon kaszáltak és szénáztak rajta barmajkatt el hajtván magat is el vittek az szegény emberett és az Hendelbűll visszabocsatottak, az juhaitt restitualván tizenkét számú kecskeitt penigh el hajtván; minthogy azért semmi kártételben nem találtattak, kegyelmedeket kérjük, adassa meg szegény emberünknek az kecskeit kár nélküll, és hagya megh kegyelmedek az erdőkerülőknek, efféle hatalmasko-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

„dást s kapdosást ne cselekegyenek, mikor semmi kartt nem tesznek szegény emberünk sem magok, sem barmokkal, sőtt ha ugyan kártételben találtaknának is az jó szomszédsághnak tekinteteértt, az előbbj szokás szerint requiralyanak, elhigye kegyelmedek, hogy valamire érdemesek lesznek törvény szerint megbüntettjük az mi jobbagyainkat; Immár most előttünk álló gondainkatt valami részében véghez viven, szintén Lipchére készülünk ha valami derekas gondunk nem érkezik ujabban, és az Törökkell való allapott meg nem akadalyoz bennünket, és ezen Polonkaj szegény emberünk, ha olly kart tött az tizenkét kecskével az kijértt büntetést érdemell, megbüntettyük, stöbb fenallo Controversiakkal is elakarunk jó szomszédságosan igazitani kegyelmedekkel, meg is kérjük kegyelmedekett adassa megh szegény emberünknek kecskeitt kár nélküll, mellyett jó neven vevén mi is az szomszédsághban hasonló jó akarattal remuneralni igyekezzük kegyelmedeknek."

Az akkori időben csakis a kamarai praefectus engedélyével lehetett a Garamon tutajozni. Ezt bizonyitják azon megkeresések, a melyek a tutajoknak a beszterczebányai gerebeken való átbocsátására vonatkoznak. Vesselényi János gróf 1636-ban Pajor György szintén 1636-ban és Zandi Gáspár 1640-ben a praefectushoz intézett levélben kéri a Breznóbányán vett s különféle faanyagokkal megterhelt tutajoknak a gerebeken való átbocsátását. (Irattár).

A telepeken a marha tartás első izben 1635-ben iratott össze, s ennek folytán még ugyanazon évben megparancsoltatott, hogy a telepesek az illetéken fölüli marhát azonnal adják el. Ebből tehát azon következtetés vonható, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

a telepesek marhatartása már akkoriban szabályozva lehetett. (Irattár).

Prandeisz báró, királyi biztos a király meghagyásából a beszterczebányai kezelést 1638-ban megvizsgálván, erre vonatkozó jelentéséből látjuk, hogy a kincstárnál a régi botrányos kezelés még mindig tart; Prandeisz szerint az úrvölgyi bányák ez időben igen keveset jövedelmeztek s azért, hogy a rézbányászat ügyén segiteni lehessen, egy uj akna lemélyesitését javasolja, minthogy azonban ezen munkához a kamara a szükséges pénzösszeggel nem rendelkezett, javaslatba hozza, *hogy a személyzet egy része egy erdőmester, egy irnok és egy hajdú a szolgálatból elbocsáttassék*, s az ez által megtakaritandó évi 876 forintnyi összeg fordittassék az akna készitésére; a tisztek hütlen kezelésére vonatkozólag pedig nyilatkozik, *hogy a tisztviselők az erdőmunkásokat készpénz helyett posztóval, marhával, sóval, kenyérrel és más árúczikkekkel fizetik, túlságos előlegeket adnak viaszkra, hiuz és más vadbőrökre és faanyagokra; a meg nem téríthető előlegeket pedig a kincstár terhére számolják el.* Az erdőben vágott fát csak felületes becslés szerint veszik át és adják át a szénégetőknek, az ebből származó szénhiánynyal pedig szintén a kamarát terhelik meg Minthogy továbbá a famesterekkel 1626 óta nem történt leszámolás és mert a munkásoknak járó pénzt a tisztviselők saját czéljaikra felhasználják, azért tanácsolja, hogy a leszámolás mielőbb tartassék meg, — *az erdőmunkások készpénzzel fizettessenek*, — *a vágott fa felrakásolandó, hogy azt felmérni lehessen, ezenkivül a vágások tisztára kidolgozandók*, — *uszafa a Garamban vissza ne hagyassék s végre ne használják a famesterek az erdőmunkásokat házi dolgaik végzésére.*

Prandeisz azonban a rossz viszonyokat nemcsak a tisztviselők hütlen kezelésének tulajdonitja, hanem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

az 1638-ban beállott *nagy szárazságnak is, a mely miatt nem lehetett Beszterczebányára elegendő fát leusztatni*; tulajdonitja azt továbbá a rosszúl épitett kemenczéknek, a melyek felette sok fát fogyasztanak, *végre annak, hogy Csáky gróf a véghlesi uradalomba elcsalja a kincstári szénégetőket s részükre falut is kezd épiteni.* — (Péch II.)

Prandeisz és később Marienbaum királyi biztos jelentésének tulajdonitható, hogy a beszterczebányai ügyek rendezésére az udvari kamara erélyesebben hozzálátott és 1641-ben ujból utasitást adott ki a kezelésre vonatkozólag, ebben *elrendeli, hogy a levágott famennyiség ezentúl a vágás és szállitás évszámával jelöltessék meg a számadásokban, de más szigorúbb intézkedéseket is léptetett életbe, úgy hogy a bányamüvek állapota ezen időtől kezdve valamivel jobbra fordult.* — (Péch II.)

Megemlitendő, hogy 1648-ban Lobkoviczi Poppel gróf a bányavárosokban müködő királyi biztosok elnöke szükségesnek tartotta az *1600-ban hozott selmeczi társpénztári szabályokat átvizsgálni és kibőviteni, és minthogy az abbeli felszólitásra, ahhoz a munkások beleegyezésüket adták, ennélfogva a régi szabályok átvizsgáltattak, módosittattak, és egy császári bizottság által megerősittettek.*

Ezen időben a kamara Beszterczebányán három házat birt, az úgynevezett felső házat, a szomszédos Turzer-féle házat, valamint a kamara udvart; ezek egyrészt hivatalos helyiségekre, a sörház és a kémlész elhelyezésére, valamint a különféle anyagok raktározására használtattak, de másrészt a kamarai tisztviselőknek lakásául is szolgáltak; III. Ferdinand azonban a jezsuita rendet Beszterczebányára telepitvén a felső és a Turzer-féle házat 1649-ben a rendnek átadta, az abban lakó tisztviselőknek pedig lakpénzt utalványoztatott. (Péch II. Kachelm. Irattár.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tüzifa termelés a karámi erdőgondnokságban.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

az 1638-ban beállott *nagy szárazságnak is, a mely miatt nem lehetett Beszterczebányára elegendő fát leusztatni*; tulajdonitja azt továbbá a rosszúl épitett kemenczéknek, a melyek felette sok fát fogyasztanak, *végre annak, hogy Csáky gróf a véghlesi uradalomba elcsalja a kincstári szénégetőket s részükre falut is kezd épiteni.* — (Péch II.)

Prandeisz és később Marienbaum királyi biztos jelentésének tulajdonitható, hogy a beszterczebányai ügyek rendezésére az udvari kamara erélyesebben hozzálátott és 1641-ben ujból utasitást adott ki a kezelésre vonatkozólag, ebben *elrendeli, hogy a levágott famennyiség ezentúl a vágás és szállitás évszámával jelöltessék meg a számadásokban, de más szigorúbb intézkedéseket is léptetett életbe, úgy hogy a bányamüvek állapota ezen időtől kezdve valamivel jobbra fordult.* — (Péch II.)

Megemlitendő, hogy 1648-ban Lobkoviczi Poppel gróf a bányavárosokban müködő királyi biztosok elnöke szükségesnek tartotta az *1600-ban hozott selmeczi társpénztári szabályokat átvizsgálni és kibőviteni, és minthogy az abbeli felszólitásra, ahhoz a munkások beleegyezésüket adták, ennélfogva a régi szabályok átvizsgáltattak, módosittattak, és egy császári bizottság által megerősittettek.*

Ezen időben a kamara Beszterczebányán három házat birt, az úgynevezett felső házat, a szomszédos Turzer-féle házat, valamint a kamara udvart; ezek egyrészt hivatalos helyiségekre, a sörház és a kémlész elhelyezésére, valamint a különféle anyagok raktározására használtattak, de másrészt a kamarai tisztviselőknek lakásául is szolgáltak; III. Ferdinand azonban a jezsuita rendet Beszterczebányára telepitvén a felső és a Turzer-féle házat 1649-ben a rendnek átadta, az abban lakó tisztviselőknek pedig lakpénzt utalványoztatott. (Péch II. Kachelm. Irattár.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tüzifa termelés a karámi erdőgondnokságban.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Minthogy az 1641. óta némileg javult kamarai kezelés közül 1652-ben ujból bizonyos rendetlenségek merültek fel, igy különösen, *mert a famesterek tartozása mintegy 30,000 forintra rúgott*, azért III. Ferdinand a kezelés megvizsgálására 1653-ban királyi biztosokat küldött Beszterczebányára. Ezek megbizatásukban eljárván, rendetlenségeket tényleg constatáltak, különösen felemlitvén, *hogy a kamara igen sok fát ád el, a Beszterczebányán és vidékén nagy számban lévő sör és pálinkafőzőknek s hogy ez a mennyiség, a mely ekképen a kincstárra veszendőbe megy 64,220 ölet kitesz.* A biztosok jelentésére a király még ugyanazon évben rendeletet adott ki, a melyben a visszaélések megszüntetésére törekszik, s egyúttal *a kecsketartás megszüntetését is sürgetvén, elrendeli, hogy ezentúl az erdőben okozott károk felvételére évenként egyszer július vagy augusztusban, midőn az okozott kár legjobban meglátszik, — erdőbejárás tartandó; nem igen bizhatott azonban a király a beszterczebányai tisztekben, mert elrendeli, hogy ezen bejárásnál a körmöczi vagy selmeczi kamara két pártatlan tisztviselője is müködjék közre.*

III. Ferdinand király elhalálozása után 1657-ben I. Lipót lépett trónra, ki már uralkodása kezdetén több figyelmet forditott a kamarai kezelésre mint elődei s hogy a hanyatló bányászatot felsegitse, arra igyekezett főleg, hogy a kezelést rendezze, *ez okból 1662-ben valamennyi tisztviselőt igen részletes szolgálati utasitásokkal látta el. Ezen szolgálati utasitásokból látjuk, hogy Beszterczebányán az erdészeti kezelést az erdőmester vezette, feladatát képezvén főleg a Beszterczebánya város területén lévő 4 erdőőrt ellenőrizni, — a tavaszi erdővizsgálatnál részt venni, a vágások kijelölését eszközölni, valamint a favágást és szenitést vezetni. Ez időben Fischer Mihály volt az erdőmester, a ki azonban mint kiváló kohász, a kohókra is fel-*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ügyelt. — Az erdőmester most is, ugy mint annak előtte, bizonyos tekintetben a kohó ellenőr ellenőrzése alatt állott, mert Lipót királynak erre vonatkozó utasitásában felhatalmaztatik a kohó ellenőr, hogy ügyeljen az erdőmesterre, nehogy az usztatással elkéssék, — hogy a két beszterczebányai gereb elegendő fával láttassék el s hogy a gereb irnok a kellő időben szerezze be a szükséges épületi fát.

A mosódi kohógondnoknak pedig meghagyatott, hogy az erdőmester tudta nélkül fát ne vágasson hanem inkább arra legyen gondja, hogy a nyárban készitendő tüzifa, a kellő méretekkel birjon és jó sürüen rakásoltassék. *Az óhegyi kohógondnok ügyeljen arra, hogy a szén jó mértékkel szállittassék a kohóhoz, azon szénégető pedig, a ki teljesen ki nem hült szenet szállitana, azzal büntetendő, hogy a szállitott szén rovásra ne vétessék.* A gerebirnok utasitásában uj intézkedések nem foglaltatnak s köteles a gerebeket és szénhelyeket naponta 2-szer bejárni, a munkásokat ellenőrizni, a leusztatott és az elfuvarozott fára felügyelni, figyelmeztetett ezenkivül még az irnok arra, hogy *a praefectus tudta nélkül tutajokat a gerebeken át ne eresszen.*

1662-ben lett az erdészeti irnoki állomás szervezve, valószinüleg azon tapasztalat folytán, hogy a fa és szénmesterekkel a leszámolás folytonos bajt okozott, s hogy a faanyagok elszámolása körül minduntalan a legnagyobb rendetlenség uralkodott. — *Az erdészeti irnok tehát számadást vezető tiszt volt,* kinek kötelességében állott a famesterekkel az összes leszámolásokat eszközölni, és a fakezeléssel járó számadásokat vezetni. — *Ellenőrző közege volt a gerebirnoknak,* mert kötelességében állott a gerebszámadásokat vezetni s e végből a gereb kezelésről hetenként kimutatást állitott össze, az év végével pedig rendes számadást tett. Az erdészeti irnok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

jelen volt a kirakott uszafa átvételénél s a szénmestereknek való átadásánál, a mely alkalommal a szénmester a fa átvételét elismerni tartozott; a szénmester ezentúl csakis az erdészeti irnok utalványára adhatott ki illetményfát a gerebről.

Az erdészeti irnok utasitásából kitünik, hogy a beszterczebányai két gereben kiszedett uszafát a felrakásolás után a kincstár átvette, de egyúttal a szénmestereknek felszenitési czéljából átadta; az illetményfa, vagy más szükségletre való tüzifa pedig a szénmestereknek átadott készletből szolgáltatott ki, s az ekképen kiadott tüzifa a szénmesterekkel időről időre elszámoltatott.

Megemlitendő még, hogy a beszterczebányai uj kohó kezelésére vonatkozó utasitásban elrendeltetik, hogy az érczek pörkölésére nyárban nedves sülyedtfa, télben pedig jó minőségü, de nyers bükkfa használtassék, egy pörkölő pestre, — 7—8 tüzhelylyel, — szükségeltetett 7 szekér szén és 9 öl hasábfa. (Schmidt V.)

Lipót király azonban nemcsak a személyzet részére kibocsátott utasitással igyekezett a türhetlen állapotokon segiteni, hanem törekvése oda is irányult hogy a városokkal és a várurakkal fenálló viszonyt rendezze, igy mindenek előtt szükségesnek mutatkozott *Breznóbánya városával az erdőkre kiegyezni, mert a felette nagy mérvü erdőpusztitásoknak rendeletekkel határt szabni már nem lehetett.* Már 1661-ben megkisértetett az erdők használatára nézve a várossal a kiegyezés és mert Breznóbánya városa erdőpusztitásokért 600 tallér büntetésre itéltetett, mely büntetés végrehajtása iránt komoly intézkedések tétettek, azért Breznóbánya is az egyezségre hajlandónak mutatkozott; az egyezség szerint az erdőkártevők a városi biró által itéltettek el, a megitélt összeg felerésze a kamarának, másik fele

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

a városi pénztárba fizettetett; az esetben ha a biró az erdőkárok tárgyalását megtagadná, vagy ha a legelő bejárásokhoz meg nem jelenne, 100 forinttal büntetendő. Tilalmaztatott a breznóbányai polgárokkal szemben az összes erdők szabad használata, mert a szükséges faanyagok ezentúl a kamara és a város által közösen kijelölendők; a kamara köteleztetett azonban elegendő számú törzseket kijelölni, a melyekből a város, a régi szokás folytán, a kincstárnak szállitandó faanyagokat is kiállitani tartozott. A városnak tilos fürészeket épiteni, valamint a kamara engedélye nélkül kincstári munkásokat a város kötelékébe fölvenni. Az erdei legelők, az erdők felujitása czéljából, ezentúl közösen fognak kijelöltetni, sőt *kötelezve van a város két erdőőrt is alkalmazni. 1674-ben összeült Schultz György udvari tanácsos és kamara praefectus elnöklete alatt egy vegyes bizottság és megállapította azon pontozatokat, melyek Breznóbánya város határában fekvő reservált erdők ezentúli kezelésére mérvadóknak kimondattak.*

A legtöbb viszályt t. i. nem annyira a legeltetés jogosultságának kérdése okozta, hanem inkább a városi polgárok részéről elkövetett kiméletlen erdőpusztitást kellett megszüntetni. Az ez iránti tárgyalások szerencsésen befejeztetvén a városi polgárok faszükségleteinek kizárólagos fedezésére úgy a Garam, mint a Rohozna völgyében megfelelő kiterjedésű erdő hasittatott ki és ezen felül még azon kedvezmény is adatott meg a polgároknak, hogy azon gazdasági épületekre a melyek távol, a városnak kihasított erdőktől és közelebb a kincstári erdőkhöz feküsznek, a szükséges fa a kincstári erdőkből kiadandó.

A legeltetésre nézve az évenként megtartandó közös bejárások alkalmával a helyszinén eljáró megbizottak voltak hi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

vatva a legeltethető és a tilalmazandó erdőrészeket megjelölni. Végre megszüntetletett több apró vizi fürész. Ezen úgynevezett Schultz-féle szerződés képezte azután alapját a kincstár és Breznóbánya városa közötti viszonynak egészen az 1887. évben barátságos úton létrejött kiegyezésig.

Első Lipót 1680-ban bocsátotta ki erdőpátensét, a mely főleg a kecskelegeltetés ellen irányult, de e mellett még a bányavárosokkal szemben is rendszabályokat tartalmazott. A kecskékre nézve intézkedik a pátens, hogy annak kihirdetésétől számitott 6 hét alatt valamennyi kecske és apró marha — ez alatt valószinüleg a juhokat érti, — az erdőből eltávolitandó, mert az ezen időn túl az erdőn előtalálható kecskék lefoglalandók, az illető vétkesek pedig testi és pénzbüntetéssel sujtandók. A városokat pedig eltiltja azon faanyagok készitésétől, a melyek nem bányászati czélok fedezésére valók. (Schmidt V.)

Azonban ezen erdőpátens sem hozta meg a kivánt eredményt, mert a bányavárosok részéről nagy ellenszenvvel fogadták a király intézkedését, úgy, hogy *Lipót ezen rendeletét 1700-ban ujból kénytelen volt kihirdetni.* (Schmidt V.)

1693-ban megjelent a *selmeczi főkamaragróf szolgálati utasitása.* Ennek értelmében köteles a főkamara gróf oda hatni, hogy az erdőrendtartás és a szolgálati utasitások pontosan betartassanak és a kezelést ellenőrzendő köteles személyesen a rendeletek végrehajtásáról meggyőződni, — *az erdőket évenként legalább egyszer beutazni és intézkedni, hogy a vágások a bányabiró és erdőmester által kijelöltessenek,* — hogy a beszterczebányai kerületben nemcsak a közeli erdők, hanem *a távolabbi és nehezen hozzáférhető erdőrészek is kihasználtassanak.* (Schmidt V.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

1699-ben az erdészeti tiszti létszám állott 1 erdőmesterből, 1 gerebirnokból, 1 gerebellenőrből; Beszterczebánya város területén 3 erdészből, ezenkivül Mosódon és Kisgaramon volt 1—1 erdész. (Irattár.)

A mint már előbb is emlittetett, az erdőhasználat vállalati úton a famesterek által történt, a kikkel a kincstár rendesen három, ritkábban két évre szóló szerződést kötött. A famesterek ugyan kincstári alkalmazottaknak tekintettek és tényleg azok is voltak, de e mellett szerződött vállalkozói voltak a kincstárnak. Ők termeltették és szállitották a tüzifát, ők látták el a munkásokat a szükséges élelmi szerekkel, ők vezették a kerületükhöz tartozó telepeket, — apróbb ügyekben biráskodtak, s egyszóval kötelességükben állott a telepeken a rendet fentartani. Lakásuk a „Krám"-nak nevezett kincstári házban volt. *A felső-garami erdőmunkás telepek négy kerületre: a vaczoki, benes-házi, fekete-garami és cserpataki-ra oszlottak.* Mindenik kerület a famester vezetése alatt állott, kik közvetlenül a Breznóbányán székelő erdőbiró rendelkezése alá tartoztak. *Azon időben, midőn a Kővizen, Savnicskán és Szobotniczán telep létezett, ott is egy-egy famester alkalmaztatott;* ezen telepek megszünésének idejéről tudomásunk nincsen.

Az erdőigazgatósági irattárban az 1659-től 1707-ig terjedő időből vannak a famesterekkel kötött szerződések, melyek egymással — lényegtelen eltérésektől eltekintve — szövegezésre azonosak. Minthogy pedig a famesteri intézmény már a XVI. század közepén is fenállott, azért igen valószinü, hogy a XVI. századbeli erre vonatkozó rendelkezések azonosak lehettek a fenebb mondott időre szóló szerződésekben foglalt intézkedésekkel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Ezen szerződések feltételei a következők:

A famesterek kölcsönös jótállást vállalnak egymásért és kötelesek a szerződésileg kikötött famennyiséget meghatározott egység árakon termelni, usztatni és a beszterczebányai gerebeken, illetőleg a kis-garami vasgyárnál is kirakni és felrakásolva a kincstárnak átadni. Kötelesek ezenkivül az uszapatakokat és a csatornákat rendben tartani, utóbbiakat a szükség szerint épiteni, az esetben azonban, ha a vágások igen távolra esnének kilátásba helyeztetett a kincstár részéről megfelelő segély.

A szerződéses (évenkénti 1400 bogsa) fának átadásáig megállapitott (11,600 forint) keresetre a következő előleget kapták:

April havában 3000 forintot, június havában 1000 forintot és 1000 mérő gabonát (à 1 forint 25 dénár = 1250 forint); szeptemberben a tüzifa felhasitásához és közelitéséhez 2000 forintot és 600 mérő gabonát (750 forint); azután a jövő márczius havában 1750 forintot, a még kijáró (1850 forint) összeg pedig csakis a végleszámolás után fizettetett ki.

Szerződésileg leköteleztettek a vágások gondos, feldolgozására; a legeltetés, az erdőkárositás és a kecsketartás szigorúan tiltatott.

Elemi csapások esetén, különösen ha a gerebek elszakitása folytán tüzifa elsodortatnék, a veszendőbe ment fa a keresetbe beszámittatott. — Ha azonban a famesterek a szerződéses három évre elvállalt 4200 bogsa fát nem szállithatnák és ha 3600 bogsánál kevesebb usztattatnék a gerebekre, akkor minden bogsáért 1 forint levonatott; ha ellenben 4200 bogsánál több fa termeltetett, akkor a famestereknek a többlet utáni kereset, a szerződéses egységárakon számitva,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

(a mely a mondott időben 84—90 dénár között változott) kifizettetett.

A széntermelés hasonlóképen vállalati úton történt s erre nézve a szénmesterekkel szintén szerződés köttetett.

Ezen szerződés szerint a gerebekre leusztatott és felrakásolt fa a szénmestereknek átadatván, minden öl fáért 90 dénárral megterheltettek, ellenben az ebből termelt minden szekér szénért, a mely a kohókhoz szállittatott 1 forint 30 dénár kereset javukra iratott. E szerint tehát a szénmesterek keresete minden szekér szénnél 40 dénárt kitett. Minthogy azonban a szén nemcsak kincstári szükségletekre, hanem eladásra is termeltetett, és a jó szén szekere 2 forint 10 dénárért, az apró szén pedig 1 forint 50 dénárért árusittatott, a melyből a kincstár részére 1 frt. 60 dénár, illetőleg 1 forint visszatartatott, ennélfogva a szénmesterek minden eladott szekér szénért 50 dénár keresettel dijaztattak.

A szénmesterek köteleztettek hetenként 31 szekér jó szenet szállitani, a kamarai tiszteknek pedig illetményképen évenként 168 szekér szenet átadni. A termelt szén évi leszámolása október havában történt. A szénszállitásra szükséges vonó marha könnyebb eltartására, a kincstár bizonyos mennyiségü szénát és szalmát engedett át a szénmestereknek.

I. Lipót király idejében foganatositott czélszerü intézkedések és a szigorúbb fegyelem eredmény nélkül nem maradhattak. A kezelésnél a rend és a pontosság lassanként előtérbe lépett, a rendezett viszonyok helyreállottak és az erdők állapotára a megváltozott szolgálati viszonyok sokkal intensivebb befolyást gyakoroltak volna, ha az országban dúló belzavarok az ügy fejlődésére hátrányosan nem hatottak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

volna. Ebben az időben foglalja el ugyanis II. Rákóczy Ferencz a bányavárosokat s a kamarai kezelést megszüntetvén, a birtokokat lefoglalta. Rákóczy alatt az ügyvitel ugyan szintén német nyelvü volt, de a hivatali könyvek czimlapjairól eltünt a „Kaiserlich“ szó s az „Ihrer Hochfürstlichen Durchlaucht Herrn Herrn Francisci Rákóczy und der Löblichen Confoederirten Hungarischen Stände-Cammer und Kupferhandlung Neusohl“ czim foglalt rövid időre helyet.

Az erdő kezeléséről ebből az időből és a következő évtizedekből igen kevés adatunk van, *s csakis Mária Therézia trónraléptével találunk ismét fontosabb intézkedésekre;* megemlilendő azonban, hogy a kincstári munkástelepek és a vasmüvek 1710-ben irattak össze és leltárba foglaltattak az épületek, ebből a következő érdekesebb adatok soroltatnak fel:

A beszterczebányai határban a következő munkástelepek irattak össze: Óhegy, Török, Parasnyó, Bükkös, Motyók (a hol egy halastó volt s az abban tenyésztett pisztrángok a fő-kamara gróf mellékjövedelméhez tartoztak) Szarvasvölgy, Szarvas, Stubnyó, Duvó, Györgyő, Szalacs, Holicza, Dóval, Misód, Mesterhely, Bulló, Kallós és Mócz.

Ezen telepek többnyire csak 2—6 lakóházból állottak, kivéve Óhegyet, a hol 43 ház létezett; az egyes telepeken a munkások száma is rendesen 3—10 között váltakozik, a kik fölött a céhmester állott. Valamennyi, a telepeken lakó egyén köteleztetett kincstári munkába lépni. A ki házat épiteni, vagy föld használatába jönni kivánt, kérelmét a kamarához adta be. A meglévő házak javitásához szükséges fa kiszolgáltatását az erdőmester eszközölte, a hivatalos erdőbejárások alkalmával.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

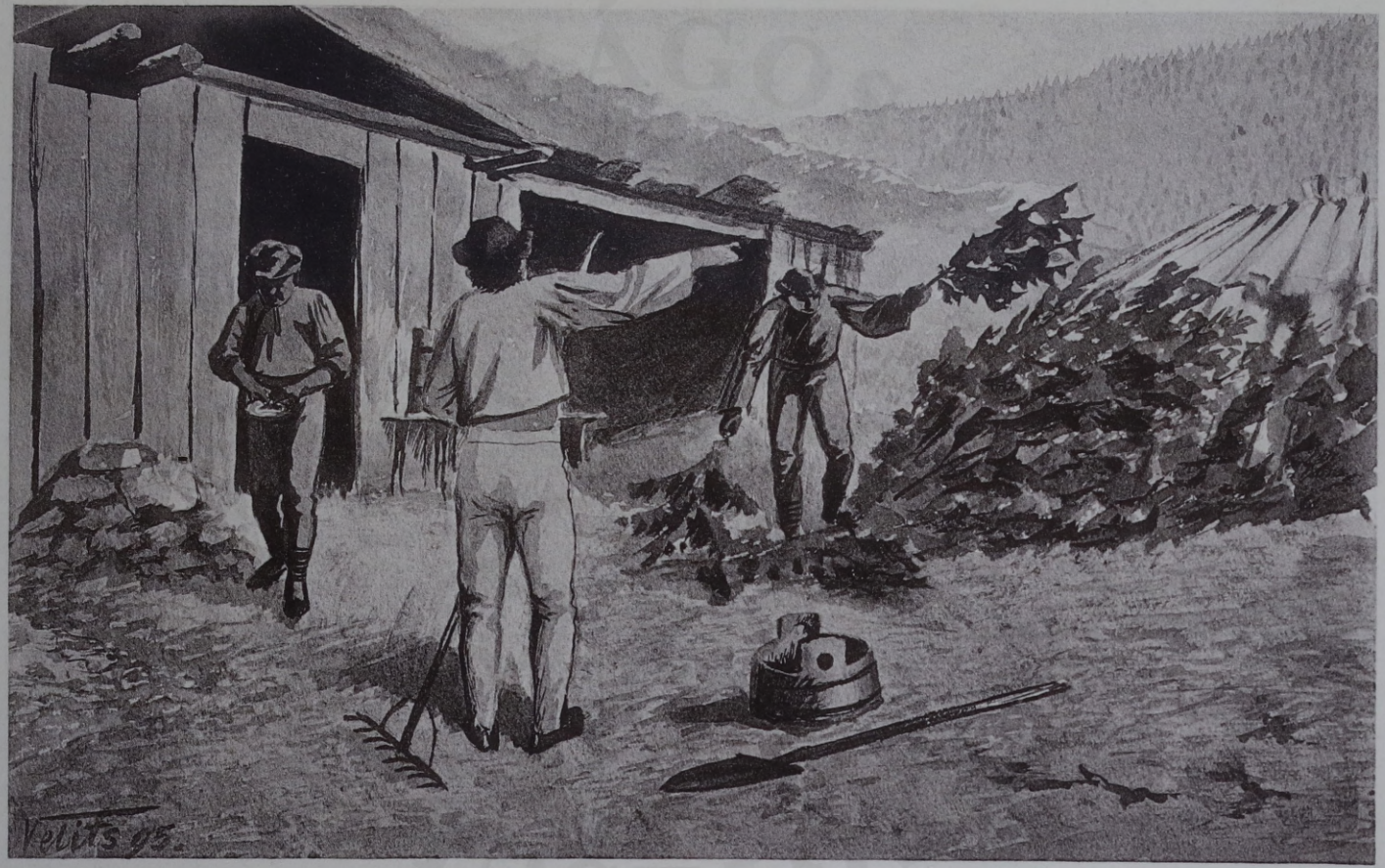
Érdekesnek tartjuk összehasonlitani az 1710-ben összeirt telepek ház és lakosság számát az 1894. év adataival, mi a következőkben történik:

Famesteri kerület	Telep	1710		1894		Jegyzet
		házak	munkások	házak	munkások	
		száma				
I.	Vaczok	13	35	66	236	kincstári házzal és kincstári malommal
II.	Benesháza	8	21	52	103	kincstári házzal
	Babos	5	10	25	59	
	Fülöp	3	5	27	59	
	Gáspárd	4	9	26	52	
	Baraczka	17	33	61	131	
	Havasalja			12	27	
	Szerkő			5	17	
III.	Cserpatak	5	18	67	102	kincstári házzal
	Anderle	4	6	—	—	1894-ben nem létezik
IV.	Karám	3	9	67	94	kincstári malommal és kincstári házzal
	Medvés	4	8	51	84	
	Völgyes	—	—	15	19	1710-ben nem létezett
	Jerke	4	7	19	23	
	Fekete-Balog	8	19	59	94	kincstári házzal
	Zavaros	3	4	12	18	
	Vidrás	—	—	10	11	1710-ben nem létezett
	Zólyom-Jánosi	—	—	53	78	„ „ „ „
	Fajtő	4	19	44	64	
	Dobrócs	4	6	111	216	
	Kamó	9	17	56	89	
	Nandl	2	8	—	—	1894-ben nem létezik
	Pusztás	—	—	40	72	1710-ben nem létezett
	Latos	—	—	9	15	„ „ „ „
	Összesen	100	234	887	1663	

Az összeirásban emlittetik továbbá még, *hogy Kisgaramon egy erdész lakik; a kiskapocsi és a Szucha völgyi vasmüvek; a libetbányai vasöntőde, a mely a szükséges fát és szenet a luczatői gerebről veszi; a mosódi kohók, a mezőközi vashámor a hédeli völgy torkolatánál; a beszterczebányai réz és uj vashámor; a tajói kohó; Kordéháza 5, és Zsabkatelep 4 lakházzal; összesen: 13 munkással.*

A felső garami telepeken lakó erdőmunkások és az ott lévő házak számáról — összehasonlitva az 1710.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Szénégetés a vidrási völgyben.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

és az 1894. évi adatokat — a fenti táblázat ád felvilágositást, megjegyeztetvén, hogy *a vaczoki malom még Schultz idejében 1670 körül épült*, és ennek molnára a főkamaragrófnak évenkint egy hizott sertést köteles volt adni, de mert ennek Selmeczre való szállitása sok nehézséggel járt, megengedtetett a molnárnak, hogy a sertés helyett 5 forintot fizessen. *A fekete garamon az 1709. évben a kuruczok igen garázdálkodtak és az összes telepeket felégették.*

A kamara a fatelepeken lévő „Krám“ nevü kincstári épületeket saját költségén nem épitette, mert azok a különféle czimen behajtott büntetés pénzekből létesitettek és tartattak fenn; a „Krám“ fából épitett emeletes ház volt, a mely a famesterek lakásából, az élelmiszerek raktárhelyiségéből, ezenkivül még egynehány kincstári munkás elhelyezésére való szobából állott.

A vadászat és halászatra nézve megjegyeztetik, hogy az csak a kincstári tiszteknek és famestereknek volt megengedve.

A telepek és a vasmüvek leirása után következik a felső gereb leirása, a mely 1417 lépés hosszú és 59 szekrényből áll; az alsó gereb pedig 30 kőszekrényből van épitve.

III. Korszak.

Mária Therézia uralkodásától kezdve, a mesterséges felujitás megkezdéséig. 1740—1808-ig.

Ezzel eljutottunk Mária Therézia korához, *azon korhoz, a melyben az anyagi és szellemi élet minden terén, és igy a kamarai ügyvitel körül* is oly számos reform lé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

tesittetett, hogy korszak alkotó a királynő kórmányzata. A régi kamarális tisztviselői gazdálkodásnak teljesen vége szakadt, e helyett a kincstár érdekeit egy jól fegyelmezett tisztviselői kar képviselte s a gazdálkodás minden terén örvendetes fejlődés állott be.

Mária Therézia belátván, hogy a bányavárosok és a kincstár közötti folytonos viszálykodások mellett a bánya és erdőbirtok sikeresen nem kezelhető, mert a folytonos súrlódások egyrészt a tisztviselők munkásságát felemésztették és másrészt alkalmasak sem lehettek az elmérgesedett állapotok, a kincstári jövedelem fejlesztésére; és minthogy ezeknél fogva a bányavárosok és a kincstár közötti ügy rendezése elodázhatlan szükségesség volt, a királynő *1744-ben a bányavárosok ügyvitelének szabályozása ügyében rendeletet adott ki.* Ebben Beszterczebánya városára vonatkozólag oly irányban történik intézkedés, hogy a reservált erdőkből a városnak és a városi polgároknak a szükséges faanyagok a bányászat hátránya nélkül kiadandók; az erdők fentartására nézve pedig elrendeltetik, hogy azok felülvizsgálása közösen történjék a kamara és a város által; a garami tutajozás pedig az 1659. évi LVI. és az 1723. évi XV. t. cz. alapján a murányi uradalomból származó faanyagok kivételével, szabadnak jelentetett ki. (Schmidt VII.)

A murányi uradalomból szarmazó faanyagok tutajozási tilalma úgy látszik azon időben lett megszünetve, a mikor a Koháry grófok az uradalom birtokosai lettek; legalább erre enged következtetni azon körülmény, hogy a beszterczebányai felső gereb „Koháry surrantó“-ját (mely még most is megvan) a murányi uradalom épitette, hogy az ezen uradalomból származó tutajok a kincstári gereb elkerülésével a Garam alsó szakaszára juthassanak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Mária Theréziának a kezelés egyöntetüségét czélzó rendeleteinek keresztülvitelét az a körülmény is hathatósan segitette elő, hogy az elzálogositott lipcsei vár és uradalom lassanként a kincstár részére visszaváltatott; igy már 1664-ben visszaengedte Szécsy Anna Mária Salfalvát 1100 tallér és 400 forintért; 1668-ban pedig Mezőközt, Szt-Andrást, Patkóczot és Olaszkát a kamarának; 1744-ben visszaváltotta a kincstár a Radvánszky családtól 23,666 frt. 66 krért az elzálogositott Garam-Hidvég, Péteri és Luczató községeket s minthogy a lipcsei vár többé el sem zálogosittatott és az uradalom a kincstár által házilag kezeltetett, a várurakkal évszázadokon át folytatott czivódások és perlekedéseknek is vége szakadt. (Irattár.)

1751-ben ujból szerveztetett a beszterczebányai kamarai szolgálat és ekkor állittatott fel az első erdőhivatal, a melynek erdőmestere: Fellensteini Fellner Pál lett, ki már 1711-ben mint erdőmester működött s az új szervezésbe csakis érdemeinél fogva belevétetett. — Ezen szervezés szerint az erdőhivatal személyzete állott az erdőmesterből (Fellner Pál); az erdőmesteri segédből (Querer József); két erdőbiróból (Hoekhe János és Puchner Nándor); egy főerdészből (Zigler Márton); két erdészből Beszterczebánya székhelylyel (Fritzka Ferencz és Baronay N); egy-egy erdészből Óhegyen (Gralovszky Pál), Breznóbányán, Kisgaramon, Mosódon, Úrvölgyön és Tajón.

Szerveztetett azután egy gerebirnoki és Olmányfalván egy fürészirnoki állomás; az erdőhivatal összes személyzeti költsége 3199 forintot tett ki. Ebből tehát látható, hogy az erdő kezelés ez időben már oly belterjes lehetett, hogy az ügyvitel akadálytalan elvégzésére, egy külön álló hivatalt szervezni szüksé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ges volt, de az erdészek állomási helyeiről kitünik, hogy az erdészet még mindig igen alá volt rendelve a bányászatnak, mert a bánya és kohómüvek fával és szénnel való ellátása czéljából a kezelő erdészek a kohók és a bányák székhelyén laktak, ott azonban a hol bánya és kohóüzem nem létezett, az erdők a szükséges felügyelet nélkül hagyattak.

Ezen nagy hiány miatt az első szervezés hosszú életü nem lehetett és nem is volt, *mert már 1765-ben kiadatott Mária Therézia által egy uj szervezés.*

Ezen szervezés szerint erdőmester lett; Querer József, 600 forint fizetéssel; erdőbiró Szt.-Andráson 300 forint fizetéssel Wernhardt Lipót; Breznóbányán Fleischer Kristóf; főerdész Beszterczebányán az erdő hivatalnál Lahner Ferencz 177 forint 55 kr. fizetéssel; ezeken kivül szerveztetett két erdész (à 156 frt.) és tizenegy erdész heti 2 frtnyi bérrel. — Ezen szervezés a felső-garami telepeken levő famestereket, mint kincstári alkalmazottakat meghagyja, *miután úgylátszik már régebben a fatermelés nem vállati úton, hanem házilag eszközöltetett;* fizetésük havonként 10 forint, azután a malmok és az italmérési jog használatából és minden leusztatott öl tüzifa után 1 krnyi dijazásból állott; 1786-ban a korcsmáltatás és malomjogot a kincstár bérbe adta, a famestereknek pedig ölenként 2 krnyi dijazást engedélyezett.

Az erdőhivataltól teljesen elkülönitve és külön hatáskörrel szerveztetett az épitészeti és gerebhivatal Fritzka János irnokkal, mint főnök; Wallner János épitőmester és Fellner Antal gerebmesterrel és 1 gerebőrrel.

Ezen hivatali szervezést tárgyalva megemlítteték, hogy a selmeczi főkamara gróf — akkoriban Stamp-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

fer gróf — 5000 forintnyi évi fizetése és egyéb mellék járandóságon kivül, a beszterczebányai kamarához tartozó 7 faluból 136 drb. kappant, — 865 drb. tojást, — 12 frt. 71 kr. értékü kalácsot és sajtot; — 120 drb. fenyőmadarat, — 12 drb. csirkét, — 1 hizott sertést a vaczoki molnártól, — 1000 drb. pisztrángot az óhegyi halásztól, — 12 itcze gögörcse halat a beszterczebányai halásztól és a kamaraházi kertésztől a két kert használatáért 30 forintot kapott.

A beszterczebányai erdőhivatal 1765-iki szervezése némi módositással egészen 1822-ig állott fenn, *a midőn a famesteri intézmény, mely most már csak névleg fennállott, meg lett szüntetve, és a famesterek az erdész czimet kapván, erdőgondnokságok létesittettek.*

A bánya kamara igazgatására Mária Therézia a csász. kir. bánya és pénzügy-igazgatósági udvari collegiumot szervezvén, alkalom nyilt, hogy a kamarai ügyvitel rendszeres módon kifejlődhessék; igy már ezen uj igazgatóság rendeli 1752-ben, *hogy az erdőkártevők minden kitelhető szigorral büntettessenek*, de a tisztviselők gondoskodjanak arról, hogy az alattvalók a fát könnyen hozzáférhető helyeken kapják, nehogy erdőkárt elkövetni kénytelenittessenek. — De szigorú intézkedést hozott Mária Therézia még az indokolatlan erdő pusztitás ellen is, igy elrendelte, hogy azon telepes, ki erdőket kivág, első esetben pénzbüntetéssel sujtandó, a második esetben a kincstári munkából elbocsátandó és harmadizben a telepről egészen eltávolitandó.

A kincstári munkásokkal és a jobbágyokkal az erdőkárok megakadályozása ügyében ugyan administrativ úton is lehetett eredményesen intézkedni, de annál nehezebben lehetett a városokkal boldogulni; igy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

különösen Breznóbánya — habár a fahasználatot az 1674. évi Schultz-féle szerződés szabályozta — nagyobb mérvben pusztitotta az erdőt; igy pl. 1750-ben 3600 drb. törzset döntetett. De nem is késett egyrészt a bánya és pénzügy-igazgatóság, másrészt a helytartó tanács a várost e miatt megrendszabályozni, tiltott cselekményének súlyos következményeire figyelmeztetni és a Schultz-féle szerződés szigorú betartására felhivni; de Beszterczebánya is nyugtalankodott, miért is udvari rendelettel utasittatott a város, hogy az erdőket illetőleg köteles az 1747. évi erdőrendtartáshoz alkalmazkodni; viszont biztositttatott a város, hogy a polgároknak szükséges fa, az emlitett évi királyi resolutió értelmében kifog adatni; ezen alkalommal szigoruan meghagyatott még, *hogy az erdőben folytatott szuroktermelés beszüntetendő.*

A mint már előbb emlittetett, a kincstári munkások és alkalmazottak kiváltságos helyzetet foglaltak el, igy nemcsak hogy adót nem fizettek, robotot nem teljesitettek, de hadmentesek is voltak. A hét éves háboru, különösen Frigyes porosz király győzedelmes előmenetele azonban befolyás nélkül nem maradt a kincstári őstelepesi viszonyokra sem; az előbbi időben a bányavárosokban a katonai sorozások egyáltalán tiltva voltak, később csak vásárok alkalmával engedtetett meg a sorozás oly kikötéssel, hogy kincstári munkásokat katonának felvenni nem szabad, de a szerencsétlen porosz háboru alkalmával, midőn Frigyes király már Magyarországba betörni készült, Mária Therézia szorult helyzetében a kincstári munkásokat is fegyver alá hivta, megparancsolván az itteni praefectusnak, *hogy 500 munkást — de lehetőleg katholikus vallásuakat — fegyver alá hivjon*, katonai gyakorlatokat tartson, mert ha Frigyes király közeled-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

tével szükségessé válik, adandó parancsra a csapat a jablunkaui szoros megszállására fog kirendeltetni. A kamarai tisztek vezetése alatt lévő csapat tényleg a jablunkaui szorost megszállotta, de ütközetre a dolog nem kerülvén, a munkások minden nagyobb baj nélkül ismét haza jöhettek.

Az 1756. évben kibocsátott rendelet szerint a kórmány megengedte, hogy a katonasághoz a kincstári munkások is felvétessenek s a jelentkezők a gróf Pálffy János által felállitott gyalog ezredbe soroztassanak, — indokolván ezen intézkedést azzal, hogy ez által a munkások uj kereseti forrásra szert tehetnek; mig végre II. József császár 1788-ban az udvari kamara útján elrendelte, hogy az 1773-ban Mária Therézia által kiadott katona sorozási pátens II. szakasz, 12. §. *c)* pontja alatti intézkedés a kincstári munkásokra is kötelező s e szerint a szénégetők, famesterek és favágók csakis addig katonamentesek, mig kincstári alkalmazásban vannak, fiaik azonban, — ha jobbágyok — besorozandók és ha a besorozott favágók helyett ép oly alkalmas más egyének kiállittatnak, — a besorozottak reclamálhatók. (Schmidt XVII).

A hétéves háború folytán felette nagy igénybe vett állampénztár megfogyott bevételeinek szaporitása végett kivettetett *1759-ben a tisztviselőkre az első jövedelmi adó* és pedig köteleztetett minden tisztviselő, kinek évi fizetése 4000 forintot és azon felül kitett 2%-nyi, azon aluli fizetésnél 5%-nyi adót fizetni.

Mária Therézia uralkodása korszakalkotó a hazai bányamivelésre az által, hogy *1770-ben a selmeczbányai bányaakadémia szerveztetett*, mely intézet nemcsak hazánknak, de a külföldnek is sok jeles szakférfit nevelt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Mária Therézia gondoskodása azonban nemcsak a munkaképes egyénekre terjedt ki, hanem a rokkantak ellátására is *új nyugdijszabályokat szervezett 1759-ben* és ezen alkalommal megállapittatott a beszterczebányai kerület erdészeti alkalmazottjai részére, hogy egy favágó 10 kr., szénégető 18 kr., szakmány munkás 9 kr., gerebmester 54 kr., gerebács 12 kr., fürészmester 27 kr, famester 36 kr. és fürészlegény 21 kr. heti nyugdijban részesittessék. Az 1774-ben kiadott rendelettel az erdőőrök özvegyei részére 30 kr. heti nyugbér, végre az udvari kamara által 1780-ban átvizsgált nyugbérszabályzatba a fenebbi nyugbéreken kivül még az erdőőrök részére 1 frt. 15 krtól 2 frtig, az erdészek számára pedig heti 2 frt. nyugbér vétetett fel.

Mária Therézia kórmányzása alatt létrejött *két fontos intézkedés*: az úrbéri viszonyok és Magyarország erdőkezelésének rendezésére vonatkozólag.

Köztudomás szerint régi törvényeink nem szabályozzák a földesúr és a jobbágy közötti viszonyt; igy nem volt az törvény szerint megállapitva, hogy mennyi földet tartozik a földesúr adni jobbágyának s viszont hogy miféle viszont szolgáltatást követelhet ezekért, ennélfogva az erre vonatkozó törvények nem voltak mások, mint a földesúri hatalomnak a jobbágyok iránti körül irásai, anélkül, hogy viszont a jobbágyok jogait is kellőképen megállapitották volna.

Mária Therézia rendeletére foganatosittatott első izben *az úrbéri viszonyok rendezése és pedig alapul szolgáltak az úgynevezett „9 kérdőpontok“*, melyek alapján a községi lakosok urbéri viszonyaikra nézve kihallgattattak. Ezen vizsgálat eredményéhez képest lett azután minden község részére a Mária Therézia-féle Urbárium felfektetve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Ezen körülmény a jelen alkalommal felemlittetik azért, mert a kincstári uradalmakhoz számos urbéri község tartozott, melyek birtokrendezése a Mária Therézia Urbáriuma alapján kezdetét vette, s mely birtokrendezések a fahasználatra is kiterjedtek és egészen a legujabb időkig fenállottak.

1770-ben adta ki Mária Therézia *„Magyarország erdőrendtartását“, a mely hivatva lőn az összes erdőket egységes elvek szerint kezelni, a kihasználást, az ujbóli erdősitést, az üzemrendezést és a fatömegek felvételét eszközölni.* Minthogy azonban ezen rendelet nem a beszterczebányai kincstári erdőkre vonatkozó speciális intézkedést tartalmazza, azért annak bővebb fejtegetésétől eltekintve, megemlittetik, hogy a kamarai erdők állapotának felvétele és az erdők becslése a mult század 80-as éveiben eszközöltetvén, az első erdőtérképek és becslési elaboratumok 1789-ben állittattak össze.

A kamara azon törekvése, hogy az erdők minél kevésbé vétessenek a városok által igénybe és hogy az erdők fatermése lehetőleg a bányászat részére fentartassék, Mária Therézia idejében egy felette különös intézkedést eredményezett — t. i. azt, hogy a helytartótanács 1755-ben elrendelte, miszerint a bányavárosok *mocsaras és nedves helyeken fűzfákat ültessenek azért, hogy ez által az előreláthatólag bekövetkezendő tüzifahiánynak eleje vétessék.* — Mintán a füzek a rendelet szerint magassági és vastagsági növekvése oly gyors, hogy azokat már 4—5 éves korukban nyesni lehet és mivel a füzek a nedves rétekre elültetve a beárnyékolás által a fütermést gyarapitják és mivel a tölgy, bükk és egyéb fanemek inkább épületi fára mint tüzifára valók, ennél fogva elrendeltetik, hogy a füzek és egyéb a helyiviszonyok szerint megválasztott fanemek közmunka

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

által azonnal elültettessenek, ott pedig, a hol ezen fanemeket a réten vagy kaszálókon elültetni kívánatos, az egyes fák 3 lépés távolságra álljanak egymástól, hogy a szénagyüjtő szekerek akadálytalanul közlekedhessenek a sorok között. (Schmidt X.) Ezen intézkedés, habár a kivitel nehézségeivel nem számol kellőképen, mégis tanujele az akkori kórmány gondoskodó előrelátásának.

Végül megemlitendő, hogy az 1805. évben csere folytán jutott az Eszterházy Károly gróf féle zólyomi és dobronyai uradalom ismét a kincstár birtokába.

IV-ik Korszak.

Az erdők mesterséges felujitásától, az erdészetnek a bányászattól való elkülönitéséig. 1808—1870-ig.

A beszterczebányai kerületben az erdőgazdálkodás 1807-ig olyképen folyt, hogy a tetemes majdnem 100,000 ölet kitevő faanyagok termelését és szállítását az erdészeti személyzet teljesitette; az erdészeti személyzet azonban müveltségre és képességre nézve, de javadalmazás tekintetében is a bányászati személyzettel szemben annyira hátrányban volt, hogy már e miatt sem lehetett az idővel türhetlenné vált viszony megváltoztatására gondolni; akadtak ugyan egyesek, kik az erdészet iránt jó indulattal viseltettek, ezek azonban kisebbségben lévén, inditványaikkal a többség által leszavaztattak. Az országos erdészeti viszonyok azonban e század elején oly változást szenvedtek, hogy ezen változás behatása alatt a bányászok korlátlan intézkedési jogosultsága lassan bár, de folytonosan szükebb határok közé szorittatott. Hogy az erdészet a bányakerületben az őt megillető helyét

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Szálfa termelés a Velka dolina völgyben.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

MAGYARORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

elfoglalhassa, *arra a legelső impulsust a selmeczi bányászati akadémián 1807-ben szervezett erdészeti tanszék felállítása adta meg* és midőn a kórmány körök is, az időről időre felszinre kerülő erdészeti ügyekkel foglalkozni kényszerittettek, a szunyadozó erdészet felébredt s az erdészet iránti általánosabb érdeklődést talán az 1807-ben szervezett négy országos főerdő felügyelői állás betöltésétől lehet számitani, legalább annyi tény, *hogy épen a budai főerdőfelügyelő Duschek Ferencz tette lehetővé, hogy a beszterczebányai kerületben az erdészeti viszonyok átalakulását többé feltartóztatni nem lehetett*, igy már az 1807-ben eljáró Majláth Drevenák-féle bizottságban, mely a beszterczebányai erdők állapotát felülvizsgálta, mint bizottsági tag részt vett Duschek Ferencz, kinek befolyása folytán intézkedés történt, hogy a következő években az erdők felmérettek és a becslések keresztül vitettek. — *Az 1809. évben egy uj bizottság bejárta a breznóbányai erdőket*, mely alkalommal az, az erdőirtások beszüntetését, az eszközölt irtások felvételét elrendelte s egyuttal a kecsketartás végleges betiltása iránt is határozott.

A mint már több izben mondatott, a kamarai erdők sok helyen rendkivül ki voltak pusztitva, az ujbóli erdősités czéljából igen sokszor még magfák sem hagyattak, úgy hogy ezen kopár területek beerdősitése csakis mesterséges úton vált lehetségessé és habár a mesterséges felujitás elkerülhetetlenségére az illetékes körök figyelmeztetve lettek, mégsem lehetett reményleni, hogy ezen tetemes, de egyuttal szokatlan költség engedélyeztessék. Hogy pedig a mesterséges felerdősitést mégis már nemsokára alkalmazni lehetett, az *Dekret József, beszterczebányai erdőmester fáradhatlanságának és az erdészeti tudomány iránti érdeklődésének*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

köszönhető, a ki jól tudva azt, hogy a bányászok által kormányzott kerületben egymaga erdészeti reformokat keresztül nem vihet, messzire menő terve megvalósitására *Duschek Ferencz, főerdőfelügyelőt megnyerni igyekezett* s ez sikerülvén, benne hathatós és befolyásos pártfogóra talált.

A rendkivül tevékeny Dekret, a beszterczebányai erdészet fejlődése körül nagy érdemeket szerzett, ennélfogva kötelességet teljesit az utókor, midőn ezen érdemei elismeréséül nevét a feledékenységből kiragadja és sok oldalú tevékenységéért háláját lerója. (Irattár.)

Dekret Józsefnek atyja Máté, közönséges erdőmunkás, később erdőfelvigyázó és gerebőr volt. Dekret József 1774-ben július 12-én Dobrócson született és a breznóbányai piaristáknál négy gymnasiumi osztályt végzett. A fiatal József 13 éves korában 1787-ben kincstári szolgálatba lépett, eleinte mint napszámos és segéderdőőr, később mint valóságos erdőőr több állomáson szolgált, a hol alkalma nyilt az erdészeti teendőkben magát gyakorlatilag kiképeznie. Nagy ambitiójánál fogva azonban már ekkor tágabb látkörre törekedett, azért megszerezvén Burgsdorf erdészeti művét, azt üres óráiban szorgalmasan tanulmányozta s ezen könyvből meritette elméleti ismereteit.

1800-ban Beszterczebányára alerdésszé kinevezteten, tevékenységére tágasabb tér nyilt s mert különösen a saját teendői mellett az erdőhivatali főerdész összes számadásait és irodai munkáját végezte, — a számviteli ügyeket is elsajátitotta. *1805-ben mint ideiglenes főerdész 100 kincstári munkásból szervezett felkelő csapat kapitányává kineveztetvén, a Napoleon elleni hadjárat-*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ban, az Austerlitzi csata szinhelyére rendeltetett s ott csapatával kémszemle szolgálatot teljesitett. 1807-ben főerdésszé és 1809-ben Breznóbányára erdőbiróvá kineveztetett; itt tevékenységének kifejtésére a szükséges hatásköre már meglévén, — tehetségét érvényesiteni kezdte; igy mindenekelőtt felmérte és rendbe hozta a számos irtványokat s azokról térképet készitett. *A fekete-garami és cserpataki munkásviszonyok rendezése czéljából felmérte az ezen telepekhez tartozó s a munkások élvezetében levő mezőgazdasági területeket*, azokról egy teljes elaboratumot, földtelekkönyveket, nyilvántartókat és térképeket készitett, valamint a fenálló munkásviszonyokat összeirván, azokból a még most is érvényben levő telepes munkás szabályokat alkotta, a melyeket később — már mint erdőmester hatóságilag is elfogadtatta és érvényre emeltette. Mint breznóbányai erdőbiró, honositotta meg a kas szenitést.

Végre pedig nem nyugodott addig, *mig kedvencz eszméjére, a mesterséges felujitás megkisérlésére engedélyt nem nyert* és teljes odaadással működött azon, hogy a „*nemes erdőmüvelés*“, — a mint ő a mesterséges felujitást hivja — necsak kisérletképen alkalmaztassék, hanem hogy az a gyakorlatban tényleg érvényre is jusson.

1814-ben beszterczebányai erdőmesterré kineveztetvén, tevékenységét főleg a kiterjedt hivataloskodás vette igénybe, de nagy elfoglaltsága daczára sem mulasztotta el soha, — ha arra alkalma nyilt — reformokat életbe léptetni, igy érdeklődésének tulajdonitható, *hogy 1825-ben a fürésszel való döntést meghonositotta e kerületben.*

Ezen időig ugyanis a fejszével való döntés volt használatban, hogy pedig az erdőmunkásokat a fü-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

résszel való döntési módra megtanitsa, kieszközölte, hogy Stájerországból hozattak német erdőmunkások, kik az itteni telepeseket az uj döntési módra beoktatták. Az uj döntési módra ugyan eleinte a mi tót munkásaink nem igen akartak hozzászokni, de számosabb próba és versenydöntés után tapasztalván a könnyebb és gyorsabb munkát, a fürésszel való döntés tért hóditott és általánosan elterjedt. A tevékeny és ügybuzgó Dekret egész életét az erdészetnek szentelvén, 1835-ben 61 éves korában meghalt.

Megemlités nélkül nem hagyhatók *a mesterséges erdősitésre vonatkozó első kisérletek.* Az első vetési kisérletek már 1809-ben eszközöltettek, de magtermő évek hiányában, ezek igen korlátoltak voltak; *midőn 1812-ben egy igen gazdag magtermő év beállt*, Dekret — akkoriban breznóbányai erdőbiró — azonnal hozzálátott a lucztoboz gyüjtéshez, úgy, hogy még *ebben az évben 2500 mérő tobozt összegyüjthetett.*

A toboz megvolt, de senki sem volt kéznél, a ki a toboz további kezelésére és a magpergetésre nézve tanácscsal szolgált volna, és habár Dekret, Burgsdorf könyve szerint a magpergetéshez hozzáláthatott volna, de a gyakorlatban még ki nem próbált eljárásban nem igen bizott, azért *Steiner, mihályteleki erdészt Körmöczre küldte*, hogy az ottani magpergetőt megtekintse, s a követendő eljárásra nézve is tájékozást szerezzen.

A tél folyamán felállitotta az első magpergetőt és a pergetéshez szükséges eszközöket is megszerezvén 1813. évi april havában hozzáfogott a mag kipergetéséhez, úgy hogy ezen év tavaszán és nyarán át a 2500 mérő tobozból 250 pozsonyi mérő szárnyas luczmagot nyert.

A luczmag legnagyobb részét a sebeséri völgyben levő, már több mint 20 év óta letarolt területe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ken foltvetésben vettette el, *Zünke és Petyko végzett erdőakademiai hallgatók* által, de a vetésben senki gyakoroltsággal nem birván, *a csemeték igen sürűn keltek ki*, úgy hogy azokat gyomlálással megritkitani kellett. Ezen félsiker Dekretet azonban nem riasztotta el, és a további munkálatoknál a szükséges tapasztalatot megszerezvén, később oly helyzetbe jutott, hogy a vetésben teljes sikert arathatott. De Dekret nem elégedett meg a vetéssel, hanem még *1812-ben csemetekerteket létesitett, azokba lucz és* Duschek közbenjárása folytán Tirolból szerzett *vörös fenyőmagot* elvetett, úgy hogy 1817-ben hozzáfoghatott 3 éves lucz és vörösfenyővel való ültetéshez.

Érdekes talán az első 17 év mesterséges erdőfelujitásának terjedelmét, valamint az 1809-ben teljesitett vetés részletes kimutatását feltüntetni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Az 1809—1826. években foganatositott vetés és ültetés kimutatása.

Felerdősitett terület		Vetés								Ültetés							Erre fordittatott				
		tölgy	bükk	juhar, kőris, hárs	nyir	szárnyatlan vörös f.	szárnyas			tölgy	bükk	juhar, kőris, hárs	vörös fenyő	jegenye fenyő	lucz fenyő	erdei fenyő	napszám	költség			
							jeg. f.	lucz f.	erdei f.									vetés		ültetés	
h.	□ öl	mérő				font	mérő			darab								frt.	kr.	frt.	kr.
2782	555	193¼	245¼	37	10½	3750¼	455¼	2105⅛	141 3/16	200	2000	7920	97052	200	1414016	65740	145666 fizetett 3756 ingyenes	7676	40	5131	50

Az 1809-ben teljesitett első vetési kisérletek kimutatása.

Tétel szám	Pagony	Erdőrész	Az erdősitést teljesitette	Év és hó	Vetés			Költség						Összesen	
					lucz f.	vörös f.	terület	mag értéke				a felhasznált munka értéke			
					szárnyatlan mag			egyenként		összesen					
					font	font	□ öl	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
1	Olmányfalva	Lelekova	Zapotil erdész	1809 April	221	—	1600	4	—	14	44	3	—	25	14
					—	5		1	30	7	30				
2	Olmányfalva	Lelekova	Zapotil erdész	„	110	—	800	4	—	7	20	1	12	8	32
3	Óhegy	Na druhej strani	Mastalircz erdész	„	68	—	570	—	—	11	20	6	18	17	38
					—	2									
4	Benesháza	Nagy Benyuszka eleje	Dekret erdőbiró Kabszay famester	„ „	102	—	2130	—	—	10	12	14	48	25	—
5	Mihálytelek	Pod lipou	Dekret erdőbiró Steiner erdész	„	25	—	500	—	—	2	30	3	30	6	—

ad 4. folt és horonyvetés.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Duschek Ferencz, budai főerdőfelügyelő a beszterczebányai erdőket a fenebb emlitett 1807. évi átvizsgálása után később ismét beutazta, és tapasztalatairól 1813-ban beszámolván, az erdők állapotát nem a legjobb rendben találta, miért is több irányú javaslatokat tett az erdőkezelés érdekében, igy különösen javasolja, hogy a *hátsó érintetlen erdőrészek faanyagainak kihasználhatása czéljából okvetlenül szükséges megfelelő számú uszagátakat felépiteni*, a kihasználás könnyebb eszközölhetése érdekében pedig javasolja, *hogy egy munkástelep létesittessék a kővizi és egy a sebeséri völgyben; megdicséri Dekret törekvéseit*, a melyek csak a hatóság érdeklődésének és pártfogásának hiányában meg nem valósithatók. A terjedelmes vágásterületek mesterséges beerdősitésére szükségesnek találja *magpergetők berendezését*. Mivel a beszterczebányai erdők eddigelé minden terv és a szabályszerű gazdálkodásra való tekintet nélkül, egyszóval egészen önkényileg kihasználtattak, ennélfogva szükséges, hogy ezen gazdálkodás megszüntettessék, az *erdők pontosan felméressenek és a rendszeres gazdálkodás behozassék.*

Duschek jelentése eredmény nélkül nem maradt, mert a szükséges intézkedések az erdők rendszeresebb kihasználására és felujitására megtétettek.

Igaz, hogy az évi fahasználatok terjedelmére az évi faszükséglet volt irányadó, de a letarolandó és felujitandó területekre favágatási, illletőleg erdősitési tervek készittettek, a tisztviselők elláttattak a megváltozott viszonyokhoz mérten átdolgozott szolgálati utasitásokkal.

A Koháry grófi család kihaltával, a kincstár tulajdonába jutott 1829-ben a murányi uradalomhoz tartozó, de eddigelé is a kincstár által haszonélvezett, *úgyne-*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

vezett Koháry-féle reservált „Hutke“ nevű erdőrész, a mely a vaczoki völgy Gömör megyei részben fekszik.

Besztercebánya város határában fekvő reservált erdők használata iránt a város részéről a kincstár ellen *1834-ben megindított per, 1864. évben befejeztetvén, a város határabeli erdők megosztattak.*

A kincstári erdők *első üzemberendezése és a rendszeres erdőgazdasági tervek 1858-ban készültek, a földhiteltelekkönyvek 1858-ban szerkesztettek s ugyancsak 1858-ban állittatott fel a breznóbányai és zólyomi erdőhivatal.*

Ezen korszak egy kiváló momentuma hazánk alkotmányának helyreállitása és ezzel együtt a magyar nyelvnek az erdészeti szolgálatban és az erdőakadémiában való behozatala — továbbá az *„Erdészeti Lapok“ megindítása és az „Országos Erdészeti Egyesület“ megalkotása;* — uj alkotmányos életünk azt hozta maga után, hogy közgazdaságunk is egészségesebb irányban kezdett fejlődni; ez az erdészetre nézve abban nyilvánult, hogy a külön elszámolási ágazatokat képezett, de egy administrativ hatóság alá tartozott bányászati, erdészeti és gazdasági szakok 1871-ben kétfelé váltak; még pedig maradt a bányászat a selmeczbányai főbányagrófi hivatal administratiója alatt, az erdészeti és gazdasági ágak pedig a Besztercebányán szervezett jószágigazgatóság ügykörébe utaltattak, mely ténynek registrálásával a jelen korszakot lezárjuk.

V. Korszak.

Az erdészetnek a bányászattól való különválasztásától vagyis 1871-től mostanáig.

Önállósittatván az erdészet, — abba a helyzetbe jutott, hogy terményeit az általános kelendőségi vi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

szonyok szerint értékesithette; hozzájárult az értékesitési viszonyok javulásához még az a körülmény is, hogy a 70-es évek elején általános lendületet nyert üzleti élet lehetővé tette a fát messzebb piaczokra szállitani és általában belterjesebb kihasználást kezdeni.

Ezen korszak elején létesült ugyanis a beszterczebányai kincstári kerületben az első épület és műfa eladási vállalat, mely lehetővé tette, hogy az eddig jobbadán csak szénfa gyanánt értékesitett fatermés, mint épület és műfa is eladathatott.

Ez a szállitási viszonyokra azzal a kihatással volt, hogy a tüzifa és szénfa termelés hanyatlott, ellenben az épületfa termelés emelkedett, az anyagok általában jobban értékesittettek s olyan erdőrészek is megnyiltak az üzemnek, melyekből az azelőtti időkben az anyagok — a költséges kihozatal és a csekély faárak mellett — nem voltak kihasználhatók; de főkép nagy lendületet nyert az épületfa tutajozás és a fürészüzem.

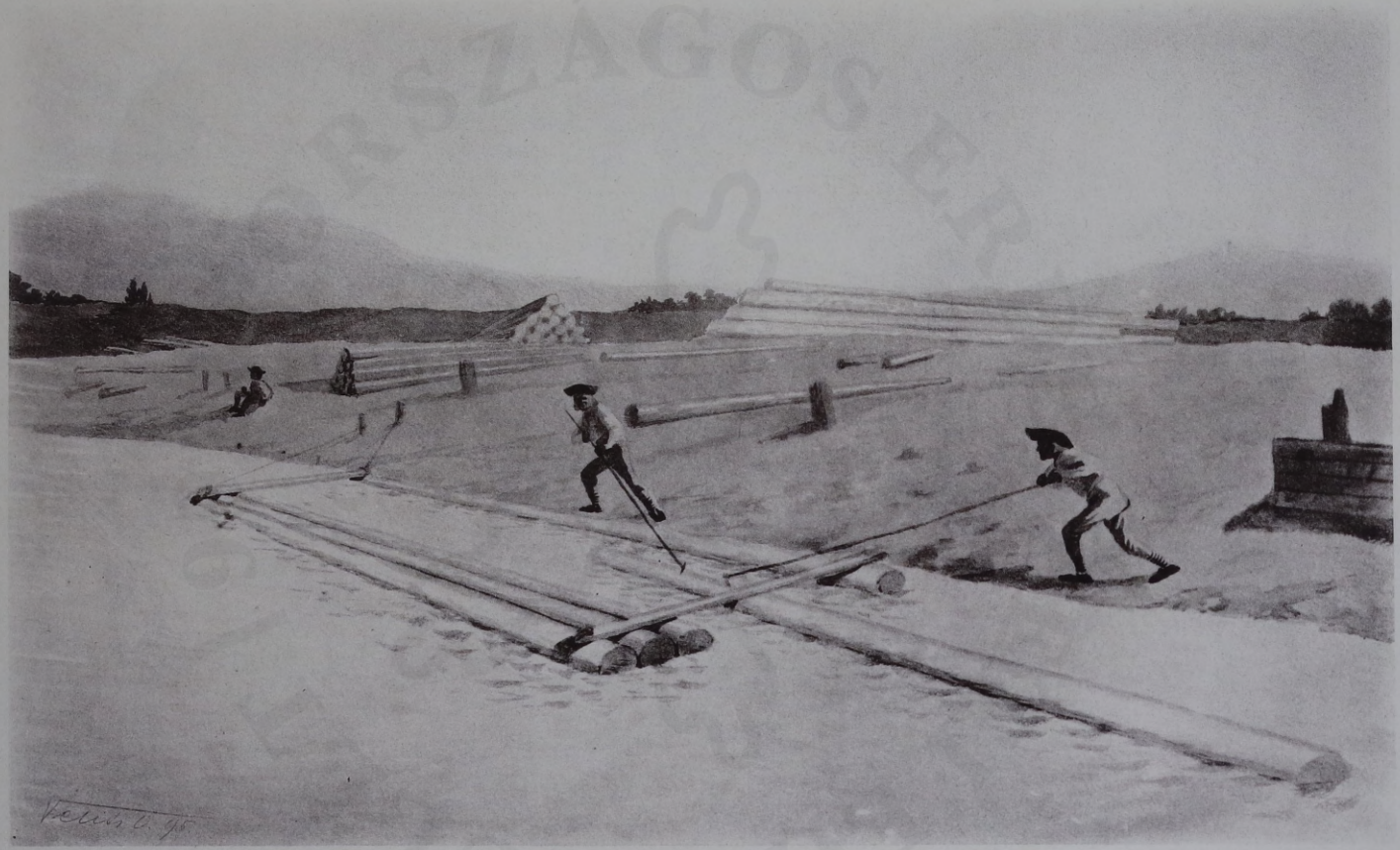
A tutajozás és a fürész rönkő usztatás érdekében épült ebben a korszakban a vaczoki völgyben az a most is meglevő vizfogó, mely 1880-ban történt ujjá épitése óta a „Bedő Albert“ gát nevet viseli s hasonló képen a kővizi völgyben a „Br. Kemény Gábor gát, mely szintén 1881. évi átépitése alkalmával nyerte ezt a nevet. És ebben a korszakban épültek fel gyors egymásutánban a beszterczebányai, péterii, rezsőparti és zólyom-jánosi gőzfürészek.

Arról a változásról mely az 1871-ik évvel kezdődő uj korszak elején az értékesités és a kihasználás tekintetében beállott, legjobb képet nyujt különben az itt következő kimutatás:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

	Egy év alatt átlagban értékesittetett												Összes fatömeg tömörméterben, (a fa gyártmány kivételével melynek mennyisége nem volt constatálható
	tüzifa			épületfa			fagyártmány			faszén			
	ürméter	egység ár frt	egység ár kr.	tömméter	egység ár frt.	egység ár kr.		pénzösszeg frt.	pénzösszeg kr.	hectoliter	egység ár frt.	egység ár kr.	
1863—65-ig értékesittetett	262552	—	$79^{8}/_{10}$	26674	1	75	—	24462	63	1264986	—	$17^{7}/_{10}$	539834
1872—74-ig értékesittetett	254836	1	21	108410	3	78	—	24593	21	1102067	—	$23^{3}/_{10}$	575054
1871 után tehát több:	—	—	$41^{2}/_{10}$	81736	2	03	—	130	58	—	—	$5^{6}/_{10}$	35220
kevesebb:	7716	—	—	—	—	—	—	—	—	162916	—	—	—

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Tutajkötés Beszterczebányán.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár, 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Mint ebből látjuk a 70-es évekkel beállott változás igen előnyösen hatott az erdei termények értékesitésére, a mennyiben:

a) a faárak tetemesen emelkedtek;

b) sokkal több épületfa került eladásra;

c) a jobb értékesitésnél fogva több fa lett kihasználva; és

d) a belterjesebb értékesitésnél fogva, a kevésbbé értékes tüzifa és faszén mennyisége apadt.

A korszak többi mozzanatai már annyira ismeretesek, hogy ezek ismertetését itt bátran mellőzhetni véljük és még csak azt emlitjük meg, hogy ez a korszak hozta létre az 1879. évi erdőtörvényt, melynek áldása az erdészet minden ágára kiterjed, — és hogy 1881-ben a Beszterczebányán fenállott m. kir. jószágigazgatóság megszünt, helyt adva a most is működő m. kir. erdőigazgatóságnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

II. Rész.

A beszterczebányai erdőigazgatóság kerületében alkalmazott szállitási rendszer fejlődésének története.

A) A tutajozás.

A mint a Zólyom vármegyei kincstári erdők történetéből kitünik, ezen erdők használata s ezzel kapcsolatban a garami tutajozás igen régi, mondhatni az ittlakó nép ősfoglalkozásához tartozott, s hogy az már a XI. században elég jelentékeny lehetett, azt abból lehet következtetni, hogy a szt. benedeki apátság 1075-ben kiállitott alapitó oklevelében a Garamon levitt tutajok utáni vám a monostor apátjának jövedelmül adományoztatott.

Nem ismerjük azonban a régi tutajozás terjedelmét, annál kevésbbé a régi tutajkötés formáját; e tekintetben még a későbbi századokból fennmaradt erre vonatkozó, eléggé gyér iratokból sem merithetünk kielégitő adatokat ennélfogva csak abból a tényből, hogy a garami tutajozás, az itteni lakosság ősfoglalkozásához tartozott, következtethetjük, hogy a régi tutajkötés és felszerelés s maga a tutajozási mivelet foganatositása is lényegesen nem külömbözhetett a jelen időben dívó módtól. Az a sok királyi bizottság, mely a bánya — kohó — s erdőüzem megvizsgálása czéljából Beszterczebányán eljárt, soha sem tesz említést a tutajozásról és a praefectusi jelentésekben sem foglaltatnak a tutajozásra vonatkozólag adatok.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Vesselényi 1636. évi márczius hó 17 én, — Payor 1636. évi április 16-án és Zandy, 1640 május 29-én kelt leveleiből csak azt tudjuk, hogy a tutajozás tavasszal a havasok hó vizének felhasználásával foganatosittatott, s hogy a tutajokkal különféle faanyag és fagyártmány vitetett déli vidékre.

Az a körülmény továbbá, hogy a törvényhozás is több izben foglalkozott a garami tutajozással s azt teljesen szabadnak nyilványitotta, (1638. évi I-ső és 1647. évi II-ik t. cz.) bár később — valószinüleg a kamara befolyása következtében — a murányi uradalomból származó faanyagok tutajozása betiltatott, (1659. évi LVI-ik; 1723. évi XV-ik t. cz.) arra enged következtetni, hogy a fa már a mult századokban kereskedelmi czikket képezett s hogy az, a vizi út felhasználásával vitetett piaczra. Ezt a feltevést igazolják azok a királyi rendeletek is, a melyekkel a breznóbányaiak a fakereskedéstől ismételve eltiltattak.

Élénkebb tutajozás keletkezett már a mult században és a jelen század kezdetén, mert a kincstár a Beszterczebánya és Breznóbánya vidéki erdők fenyőfáját s az abból előállitott fűrészárút saját használatára az alsóbb vidékekre szállitotta s hogy az élénk tutajozás akadálytalanul foganatosittathassék, 1765-ben a Garam mentén fekvő Jalnán és Zsarnóczán állomásokat szervezett, melyeknek tisztjei, — az úgynevezett „Transport-Officier“-ek – csupán csak a tutajozott fa átvételével és továbbitásával foglalkoztak.

Még élénkebb lett a tutajozás, midőn a murányi uradalomból származó tutajok számára a Garam vize szabaddá tétetett s az uradalom a beszterczebányai felső gereben, az úgynevezett „Koháry surrantó“-t épitette, hogy azon a tutajok, a gereb elkerülésével

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

a Garam alsó szakaszára levitethessenek. A tutajozás azonban mindaddig kevés jelentőségel birt, a mig az főképen csak a kincstár által házilag üzetett s a kincstári faanyagok szállitására szoritkozott, nemzetgazdasági jelentőségre csak abban az időben emelkedett, midőn a fakereskedés a tutajozást a nép részére kereseti forrássá tette, a midőn a tutajozásnál s az evvel kapcsolatos munkáknál több száz munkás foglalkozást nyert.

A vállalati fakereskedés, a 60-as évek második felében megkezdődvén és a 70-es években még élénkebben kifejlődvén, ekkor már eléggé jelentékeny lett a tutajozás, azóta pedig folytonosan emelkedik, annyira hogy most a Gömör és Zólyom-vármegyei kincstári és privát erdőkből évenként átlagban 3000 tutaj, mintegy 84,000 m^3 faanyaggal szállittatik le a beszterczebányai gereben át a Garamvizén.

B) A tüzifa usztatás, termelés, uszagátak, gerebek és csatornák.

Az ősrégi tutajozással szemben a tüzifausztatás és az usztatási berendezések már sokkal ujabb keletüek. Az ősrégi bányászat és vaskohászat idejében ugyanis a szükséges fa, a bánya és kohómüvek közvetlen környékéről vétetett, az erdők még kiapadhatlan fakészletéből s azért még nem volt szükséges a faanyagok szállitására különleges berendezéseket létesiteni. Midőn azonban Thurzó János 1496-ban királyi engedélylyel réz és ezüst kohókat épittetett, s midőn ezen kohók a szomszédos erdők faanyagát teljesen felhasználták, szükségessé vált, a távolabbi erdőrészekben termelt tüzelő anyagot is oly tömegekben a kohókhoz szállitani, hogy az olvasztási

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

üzem folytonosságában fenn ne akadjon. Az ily nagy mérvü szállitást vonó marhával teljesiteni már nem lehetett s azért szükségessé vált oly berendezéseket létesiteni, hogy azokkal a kohók közelébe elegendő mennyiségű tüzifát biztosan, lehetőleg gyorsan és olcsón lehessen szállitani.

Mertz György, 1535-iki jelentéséből tudjuk, hogy már akkoriban a kohók közelében a faanyagok megapadtak s hogy később ben épen ezen körülmény volt az inditó oka annak, hogy a beszterczebányai uj kohó a Garam mentén felépittetett.

Teljes bizonyossággal állithatjuk, hogy a tüzifa szállitásával kapcsolatos intézkedések a beszterczebányai uj kohó felépitésével függnek össze, hogy ezen kohó érdekében épittetett a beszterczebányai két gereb. És ebből folyólag bizonyos, hogy a gereb létezése előtt sem gátak sem csuszornák s más a tüzifa szállitásával összefüggő berendezések nem léteztek.

Hohenwarter Farkas, beszterczebányai praefectus 1547. évi jelentéséből tudjuk továbbá, hogy mikor a kerületbeli erdő részeket bejárta, annak a véleményének adott kifejezést, hogy a Fekete-Garam mentén elterülő erdők fáját egy Kisgaram tájékán épitendő gát segélyével s a többi völgyekben termelendő fát csuszornákon könnyen a Garam vizére lehetne hozni, s hogy ezen alkalommal egyúttal azt a nézetét is nyilvánitja, hogy az usztatáshoz előnyösen lehetne a lipcsei uradalom jobbágyait felhasználni.

Minthogy Hohenwarternek ez a jelentése nem egyéb mint javaslat a garami tüzifausztatás berendezésére ez a javaslat pedig tökéletesen felesleges lett volna.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ha abban az időben már usztatás gyakoroltatott volna, bizonyosnak tekinthetjük, hogy 1547. előtt a Garamon usztatás nem létezett és miután Hohenwarter készítette el 1547-ben a beszterczebányai gereb tervét és költségvetését, a melynek alapján a gerebet még ugyanazon évben fel is épitette, ennélfogva Hohenwarter a garami tüzifausztatás, a vizicsatornák, a gátak és gerebek megalkotója.

A garami usztatás berendezése folytán szükségessé vált azonban oly munkásokról is gondoskodni, akik az eféle dolgokban jártasak. Az első ilyen munkaerő Németországból hozatott be, a mint azt az 1563-ban eljárt kir. bizottság jelentéséből tudjuk s az alkalmazott famesterek tiszta német neveiből is következtethetjük; de az 1561-ben kiadott királyi rendeletből is kitünik, hogy Ferdinand király az első két erdészt Ausséből és Berchtesgadenből hozatta Beszterczebányára. Mert habár akkor a tüzifa usztatás már tényleg gyakoroltatott és gátak, gerebek is léteztek, mégis miután a gátak, gerebek és uszacsatornák épitésében, valamint az usztatás foganatositásában eléggé jártas egyének nem állottak rendelkezésre, ilyeneket Németországból kellett hozatni. — A beszterczebányai gereb létesitésének első időszakában termelt tüzifa mennyiséget nem ismerjük, — csakis az 1563-ban eljárt királyi bizottság jelentéséből alkothatunk magunknak megközelitő képet a fahasználatok terjedelméről.

A bizottság t. i. Benesháza alatt a Garam mindkét oldalán nagy terjedelmü vágásokat talált, a melyekből 12 év alatt vagyis 1551 év óta összesen 12,000 bogsa tüzifa (1 bogsát 10 öl, 5 lábas tüzifával, vagyis 57 m^3-rel számitva mintegy 684,000

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

m^3 fa) usztattatott le Beszterczebányára. Terjedelmes vágások voltak továbbá Savniczka telep körül, a hol Falbensteiner Kristóf famester munkásai dolgoztak. Ezen vágások a Garam mellett, és a sebeséri és jarabói völgyekben feküdtek; az egyik részben a kihasználás 1560-ban kezdődött, a másik részben már 9 év óta dolgozott Falbensteiner munkavezetője s ez idő alatt összesen 1289 bogsa tüzifa (73,500 m^3) készült el, a mely a sebeséri völgyekből facsatornák segélyével a Savniczka patakba s onnan a Garam vizére hozatott. Ezen fatermelésre megjegyzik a királyi biztosok, hogy Falbensteiner egy bogsa fának teljes elkészitéséért és a patakhoz való lehozataláért 3 frt. 35 denárt fizetett. Hogy a terjedelmes fahasználatok kiváltképen csak a beszterczebányai gereb épitése után kezdődtek, kitünik ugyan csak ezen királyi bizottság emlitett jelentéséből, melyben a kiküldöttek azt mondják hogy Savniczka körül 1548-ban megkezdett vágások vannak. De szolgáltat bizonyosságot erről az a körülmény is, hogy a bizottság a kővizi völgyben 200 szakasz elkorhadt uszacsatornát talált, úgy hogy, ha a csatornák tartósságát 15 évre tesszük, -- ezen csatornák 1548-ban, vagyis a beszterczebányai gereb épitése idejében épülhettek. És itt az a kérdés merül fel, hogy miképen lehettek az első usztatási berendezések, a gátak, a gerebek és a csatornák berendezve?

A beszterczebányai gerebről felvilágositást ád Hohenwarter eredeti költségvetése. E szerint maga a felfogó gereb 90 öl hosszú volt és 40 drb. egyenként 15 láb hosszú és 14 láb széles kőszekrényből állt, a melyek mindegyikében négy erős és vassaruval ellátott tölgy czölöp és 2—3 keresztkötő gerenda alkalmaztatott.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A gereb részben Beszterczebánya város tulajdonát képező területen épülvén, a kamara a szükséges területet, — 1135 ½ □-ölet — csere utján megszerezte. A gereb és szenitő helyek 1568-ban felmérettek, ezen felvétel eredeti térképe azonban elveszett s csak a meglévő felmérési adatok után készült 1818-ban egy ujabbi térrajz, a mely egészen hiven feltünteti a régi gereb fekvését és kiterjedését. (Ezen adatok alapján megjelöltetett a mostani gerebről szerkesztett és a jelen értekezlethez füzött tervrajzon az a terület, melyet az 1547. évben épült első gereb elfoglalt). Az 1710-ből származó leirás szerint, az akkori gereb 1417 lépés hosszúságban már Majorfalva község határáig terjedt és 59, részint tölgyfa bakból, részint kőszekrényből állott. Partjai, valamint a tüzifa kiszedésére szolgáló csatorna partjai is fonott sövénynyel és fűzfa dugványokkal voltak megerősitve és akkoriban is már mindazon épületek fenállottak, a melyek jelenleg is a gerebrakhely területén megvannak.

1765-ben megvásárolta a kincstár a 9469½ ölnyi kiterjedésű szomszédos kerteket a farakhely kibővitése czéljából.

A régi fagereb egészen 1843-ig állott fenn; ekkor lebontatott s helyébe 1854-ig a mostani koczkakőfalazattal biró gereb és csatorna épült.

A régi gátak és csatornák szerkesztéséről határozott adataink nincsenek, de valószinü, hogy a régi fagátak hasonló szerkezettel birtak, mint azon kisebb vizfogók, a melyek ember emlékezetet meghaladó idők óta a kerületben léteztek; valószinü tehát, hogy a régi gátak is csapos elzárással voltak ellátva, s kővel és agyaggal kitöltött faalkotmányok voltak.

A régi csatornák épités módjára lehet következtetni azon csatorna maradványokból, a melyek uj

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

uszacsatornák elhelyezése alkalmával felszinre kerültek; ezekből constatálható, hogy a régi csatornák úgy szerkezetre, mint méretre, egészen hasonlók a legujabb időben épitettekkel, azon külömbséggel, hogy a most alkalmazott 2—3 fenékfa helyett régente egy vályúszerüen kimélyitett fatörzs használtatott.

A Fekete-Garam mellék völgyeiben napfényre került régi csatorna maradványok arról tanuskodnak, hogy azelőtt, a mostani keskeny ászokfa helyett, az egyes szakaszok összeérésénél 50 cm. széles fakorongok alkalmaztattak, mi a csatornáknak nagy szilárdságot adott; ezen korongokra a csatornafák, a szokásos luczfenyőágból készült szögekkel voltak megerősitve.

A beszterczebányai alsó gereb felépitésének idejéről tudomásunk nincsen, de fel kell tennünk, hogy az az uj kohó felépitése idejében, vagyis még 1560 előtt létesült, miután 1603-ban ezen gereb már rossz állapotban volt és kevéssel ezen kohó beszüntetése után, a gereb is használaton kivül helyeztetett. (1890. évben.)

A kisgarami zárgát és a luczatői gerebről az első megemlités 1710-ben történik azzal, hogy a libetbányai öntőmű az utóbbi helyről fedezi fa- és szénszükségletét, s minthogy tényleg a luczatői gereb csakis a libetbányai vasmű érdekében épittetett, — ennélfogva valószinü, hogy az ezen vasgyár épitése alkalmával létesittetett.

Végre a rezsőparti gereb a zólyom-brézói vasgyár épitése alkalmával, e század 40-es éveiben lett felállitva.

A szén- és tüzifát a famesterek, mint a kincstár szerződött vállalkozói termelték, usztatták és az illető gerebrakhelyeken vagy kohóknál felrakásolva adták át a kincstárnak; szerződésük értelmében kötelezve

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

voltak a szükséges csatornákat felépiteni és fentartani a patakokat az usztatásra berendezni s egyáltalában mindazon intézkedéseket megtenni, a melyek a fa idejekorán való átadására szükségesek.

A tüzifát a kincstári telepekről származó erdőmunkások készitették, kik e végből 8—8 emberből álló munkáscsoportokba — szakmányokba — osztattak be. A mint az erdészeknek szóló 1564. évi, a breznóbányai erdőbiró részére 1607-ben kiadott utasitásából, valamint Miksa király 1565. évi erdőrendtartásából tudjuk az előlegesen meghatározott vágások, az erdészek és az erdőbiró, később az erdőmester által jelöltettek ki és azokba a munkások tavaszszal állittattak be, a midőn az egyes szakmányok részére a megfelelő nagyságú vágásterületek (Werkstätte) kiosztattak.

A fadöntés tavaszszal foganatositttatott, és szt. János napjáig (június 24), de legkésőbben szt. Jakab napjáig (július 25) befejeztetett, a midőn a munkások két havi — szt. Mihály napjáig tartó szabadságra bocsáttattak, hogy háztartásukkal összefüggő dolgaikat otthon, vagy rétjeiken elvégezzék; — szeptember végével ujból a munkába állván a fa felhasogatásához fogtak hozzá, mely munkát még a havázás beállta előtt befejezvén, a tüzifának az uszapatakok és csatornákhoz való közelitése következett. — Az usztatás pedig tavasszal a hóviz felhasználásával eszközöltetett.

A gerebekre leérkezett fa a famesterek által kiszedetvén, szabályszerüen felrakásolva adatott át a kamarának, illetőleg közvetlenül a szénmestereknek.

A régi számadási könyvek tartalmazzák ugyan a termelt famennyiséget, de ezen számadások olyképen vannak vezetve, hogy azokból az évenként termelt fa vagy szénmennyiséget megközelitőleg sem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Feketebalogi munkásnép ünnepi öltözetben.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

lehet kimutatni, ennélfogva — a mint az különben már előbb is mondatott — a mult századokban eszközölt kihasználás terjedelméről megbizható adataink nincsenek; a mennyiben pedig a famesterek által évenként termeltetni kötelezett 1400 bogsa (79,800 m^3) tüzifa nem képezi az összes fahasználatot, hanem annak csak azon részét, a mely a Garamon leusztattatott, azért azon kohók faszükséglete, a mely nem a Garamon usztatott fából fedeztetett, a fenebbi mennyiségben foglalva nincsen; az évi összes tüzifa termelést tehát jóval többre, mint 100,000 m^3-re kell tennünk.

Az erdőigazgatósági kerületben ez idő szerint folyamatban levő tüzifa usztatás terjedelmét az alábbi táblázat mutatja, megjegyeztetik azonban hogy ezen kimutatásba azon tüzifa tömegek is vétettek fel a melyek a fejérkői antimon-olvasztó és a kiskapocsi üveggyár részére — az ezen ipartelepek mellett lévő kisebbszerű gerebeken felfogatnak, a mely tüzifa tehát nem a Garamon, hanem csak helyi patakokon usztattatik; viszont be nem foglaltatott a benesházi és vaczoki gondnokságokból származó és a bikási vasgyárhoz a Garamon usztatott mintegy 13,000 m^3 tüzifa mennyiség, miután ezen fa a kincstár által a tőnél elkészitett állápotban az erdőben adatik át a nenevezett vasgyárnak, — az usztatás tehát az emlitett vasgyár által teljesittetik.

A garami tüzifa usztatás két csoportra oszlik, és pedig a mennyiben a dobrocsi, karámi, sziklai, kisgarami és rezsőparti erdőgondnokságok tüzifája a zólyom-brézói m. kir. vasmüvek részére termeltetik, — az Rezsőparton; az alsóbb erdőgondnokságokból származó fa pedig főképen a magánszükséglet kielégítésére szolgálván — az Beszterczebányán szedetik ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság fatermékeinek vizen való szállitására vonatkozó adatok.

1. Tüzifa usztatás.

Kerület	Év	Vizbe dobatott			Vizből kiszedetett			Usztatási eredmény			A kiszedett			
											k.	l.	k.	l.
		kemény	lágy	összesen	kemény	lágy	összesen	kemény	lágy	átlag	jó		süllyedt	
		ürméter						%			uszafa közötti viszony %-ban			
Felső kerület: A fekete Garam, Kőviz, Cserpatak és Sebeséri viztől a z.-brézói gerebig	1891	15595	44420	60015	13183	46436	59619	−15·51	+4·52	−0·66	96·7	92·1	5·3	7·9
	1892	16373	50318	66691	16299	49897	66196	− 0·46	−1·04	−0·75	94·0	95·6	6·0	4·4
	1893	23335	38703	62038	19171	38183	57354	−17·84	−1·34	−7·55	95·5	95·0	4·5	5·0
Évi átlag		18434	44480	62914	16218	44838	61056	−12·02	+0·79	−2·95	95·4	94·2	4·6	5·8
Alsó kerület: A péteri erdőgondnokságtól lefelé a beszterczebányai gerebig	1891	16567	14416	30983	16735	15357	32092	+ 1·01	+6·77	+3·69	98·8	97·3	1·2	2·7
	1892	20133	18993	39126	17345	18810	36156	−13·86	−0·95	−7·60	98·1	97·2	1·9	2·8
	1893	16005	15550	31555	15297	15406	30703	− 4·42	−0·92	−2·70	98·2	99·4	1·8	0·6
Évi átlag		17568	16320	33888	16459	16524	32983	−6·31	+1·23	−2·67	98·4	97·9	1·6	2·1
Összesen		36002	60800	96802	32677	61362	94039	−9·23	+0·91	−2·85	96·9	96·0	3·1	4·0

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A 3 évi átlag szerint tehát a vizbe dobott 96,802 m^2 tüzifából 94,039 m^3 kiszedetvén, a tényleges usztatási veszteség 2·85%-ot tesz ki, mely eredmény, tekintve azt, hogy a fa a vizen, a felső és alsó kerületben is 25—28 klm-nyi utat tesz meg és hogy e közben számos községen keresztül halad, de tekintetbe véve még, hogy az usztatással egyidőben a tutajozás is folyik, a mely alkalommal a Garam alsó szakaszára vitt tutajokkal tekintélyes mennyiségü hasábfa is elvész, — (a mennyiben t. i. a tüzifa hasábok a tutajok alá jutván, — ezekkel együtt el mennek) igen kedvezőnek kell tekinteni; époly kedvező a jó (96%) és a sülylyedt tüzifa (4%) közötti arány is; ezen utóbbi jó eredményt valószinüleg azon körülménynek kell tulajdonitani, hogy ez idő szerint a tüzifa készitést július hó végéig teljesen be kell fejezni, — a fának tehát elegendő ideje van a nyár és ősz folyamán kiszáradni, úgy hogy a következő tavaszszal csakis száraz tüzifa usztattatik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

III. Rész.

Gátak, gerebek és csatornák, melyek segitségével a szállitás jelenleg történik.

A beszterczebányai erdőigazgatóság erdőterülete, (az egyéb mivelési ágakhoz tartozó 22,428 holdnak tekinteten kivül hagyásával tisztán) 138,741 kat hold; 972 kat. hold évi vágásterülettel; a legujabb becslési munkálatok szerint termelendő 142,000 méter haszonfa, és 145,000 méter tüzifa. A faanyagok legnagyobb része, különösen a Beszterczebánya felett lévő erdőgonokságok fatermése a fafogyasztó és fürésztelepekre, de a nagy kereskedelmi piaczokra is vizen szállittatik; ily nagy piacz Kövesd, a Garamnak a Dunába való torkolásánál.

A vizen való szállitás gyámolitására szolgál a Garam mellékvölgyeiben épitett *két kőgát és 10 kisebb vizgyüjtő;* a szállitás a Garam 94 klm hosszú szakaszán és a mellékvölgyekben levő *133·2 kilométer hosszú usztató csatornákon történik; a tüzi és rönkőfa kiszedésére pedig szolgál 11 gereb.*

Az általános elvek fejtegetése, a melyek szerint az usztatásra szolgáló épitmények szerkesztve vannak a jelen értekezés tárgyát nem képezvén, itt csakis a kincstári erdőkben létező vizi épitmények, mint szállitási eszközök leirására szoritkozhatunk.

A jelen értekezlethez füzött térkép mutatja, hogy a gátak, gerebek és csatornák hol vannak elhelyezve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A) Gátak és vizgyüjtők.

Az usztatás és tutajozás állandó gyámolitására szükséges viz összegyüjtésére épitett *kő- és faszerkezetü gátak* fekvése tekintetében, *négy egymást kiegészitő gátrendszert*:

a) a fekete-garami,
b) a kővizi,
c) a cserpataki, és
d) a vaczoki gát csoportot külömböztetjük meg.

a) *A fekete-garami csoport* a legterjedelmesebb s a legtöbb usztatógátat foglalja magában, m. p. a *Salling, Palenicsnó, Rakitóvo, Brotovo, Vjepor, Dlhy Grún, Kicserna és Vidrás völgyekbeli vizigyüjtőket 43,900 m³ viztartalommal.* Ezen vizgyüjtők főképen a fekete-garami tüzifa és rönkő usztatás gyámolitására szolgálnak.

b) *A „Kemény Gábor“ gát és a Klementkai vizfogó* a kövizi völgyben termelt tüzifa és fürészrönkő lehozatalára szükséges vizet adják, a — *Kemény Gábor gát* — ezenkivül még a garami tutajozás és usztatás érdekeit is hathatósan mozditja elő. *Ezen két vizgyüjtő 133,863 m³ vizet tartalmaz.*

c) *A cserpataki völgyben levő háromvizi 11,500 m³ viztartalmú gát,* az ezen völgyben kitermelt tüzifa usztatására használtatik és

d) *A vaczoki völgyben levő „Bedő Albert“ uszagát 62,500 m³ vize* leginkább a garami tutajozás és rönk usztatás czéljaira vétetik igénybe.

A fenebbi gátak összműködésükben a Garam folyó vizállását egészen Beszterczebányáig képesek emelni s ez által a garami usztatást és tutajozást hathatósan előmozditani, mi nemcsak a kincstári anya-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

gok szállitásának, de e mellett még a magán erdőkből származó tutajoknak is esik javára.

A kerületbeli gátak méretei és egyéb főbb adatai az alábbi táblázatban összefoglalva lévén, itt főképen a „*Kemény Gábor*“ *gát* — melynek terve ezen értekezéshez külön mellékletképen van fűzve, — s melyhez hasonló úgy nagyságra mint berendezésre nézve a vaczoki „*Bedő Albert*“ *uszagát* — mutattatik bővebben be.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Folyó szám	A vizfogó gát neve	A gát szerkezete	A gát korona		A gát magassága		A jobb oldali zúgó			A bal oldali zúgó			Hány óra alatt		A gát köbtartalma
					a koronáig	az árapasztóig							telik meg	folyik ki	
			h.	sz.			sz.	m.	h.	sz.	m.	h.	a gát		
			méter										óra		m^3
1	Kemény Gábor gát	kőgát, Wagner-féle csapókapuval	71·5	5·3	10	7·65	2·00	2·25	13·4	2·53	2·30	13·4	36	8	123863
2	Bedő Albert „		66·0	5·3	10·6	9·5	2·00	2·00	9·5	2·50	3·00	9·5	24	6	62500
3	Háromvizi „	fagát, csapókapuval	42·0	4·0	6·0	5·0	2·00	1·3	12·0	—	—	—	24	6	11500
4	Vidrási „		94·0	4·3	4·2	3·9	0·65	0·80	7·8	—	—	—	18	5	7000
5	Klementkai „		66·0	7·0	3·8	3·2	1·10	1·50	11·0	—	—	—	24	4	10000
6	Schallingi „		80·0	11·0	5·0	4·77	1·10	1·20	—	—	—	—	10	10	16200
7	Palenicsnói „		73·0	8·0	4·85	4·6	0·58	0·66	—	—	—	—	12	7	9500
8	Rakitovói „	fagát, csapós elzárással	43·0	10·0	4·5	4·3	0·24	átm.	—	—	—	—	10	10	3400
9	Brotovói „		58·0	9·0	4·0	3·84	0·24	„	—	—	—	—	10	8	3000
10	Vjepori „		24·0	9 0	4·0	3·8	0·25	„	—	—	—	—	10	7	1000
11	Dlhy Grúni „		33·5	9·0	4·0	3 84	0·25	„	—	—	—	—	10	8	3000
12	Kicsernai „		32·0	9 0	4·0	3·8	0·30	„	—	—	—	—	10	7	800
														Összesen	251763

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A „Kemény Gábor“ uszagát *Pausinger József központi erdőrendező* tervei szerint 1881-ben 74,000 frtnyi költséggel épült azon a helyen, a hol annak előtte egy faszekrényes vizfogó létezett.

Az ívesen épitett gáttestnek hossza 71·5 m, szélessége a zúgók felett 5·3 m, az egész gát magassága a fenékkapuk (zúgók) talpától számitva pedig 10·0 méter. Ezen gáton van két zúgó és egy árapasztó.

A jobb oldali $\frac{2\cdot00}{2\cdot25}$ m. méretű zúgó erős tölgy fából készitett tiltókapuval bir, a bal oldali $\frac{2\cdot53}{2\cdot30}$ m. mérettel biró zúgó tiltókapuja ellenben két egymástól függetlenül nyitható kapurészből áll, ezen tiltó mögött van a szintén két részből álló Wagner-féle vizszintes tengelyü kapu, a melynek tokja öntött vasból, maga a kapu kazánlemezből és a kapun egészen keresztül érő tengely aczélból készült, a lehető szoros elzárás czéljából a kapu tokjában horony van hagyva, a mely kautschukkal van kibélelve.

A tiltó kapuk csavar menetü nyitó készülékkel vannak ellátva, mig az árapasztó tiltói egyszerüen rúddal emelhetők.

A gáttestbe, illetőleg a bal zúgóban lévő vaskapuhoz csigalépcső vezet le. A gáttest az udvar felöli oldalon 2·0 m. mély koczkakő alapfallal bir és ez alatt van 10·0 méternyi mélységig a beton alap, mely előtt még az 1·0 m. szélességü agyagdöngölés van. Maga a gátfal cementbe rakott nagy gránit koczka kövekből van felépitve, mely mögött beton, azután agyag és döngölt földréteg következik; a gáttest lejtős hátsó része terméskő burkolattal van boritva; a zúgók hátsó része körüli gáttest pedig szintén koczka falazatból áll.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Usztatáskor a baloldali tiltók, de csak 80 cm. magasságra emeltetnek és ennek megtörténtével a két csapó kapu nyittatik; a jobb oldali alapkapu csak a gát tisztitásakor nyittatik és akkor, ha az usztatás bevégeztével a pataknak szabad lefolyást akarunk biztositani, vagy ha a gát fölötti völgyekből származó tüzifa a klementkai gát segélyével a „Kemény Gábor“ gát udvarán keresztül usztattatik.

Mély alapozása daczára ezen gát nem tartja kellően a vizet; mert ha a gát csak félig van vizzel töltve szivárgás mutatkozik a zúgókban és a lépcső házban; jövő nyáron a gát alapos megvizsgálás alá kerül, hogy ezen bajon lehetőség szerint segiteni lehessen.

Ezen gát segélyével szállittatik évenként átlagban 12,000 méter tüzifa és 8000 méter fenyő fürészrönkő; a tüzifa a gát feletti Hroncsok, Szpadi és Csierni-Potok nevü völgyekből csatornákon szállittatik a kővizi völgybe; a Strunzsenó völgyben ez idén épittetvén uj csatorna — ezen völgy tüzifája is a „Kemény Gábor“ gát segélyével fog a Garamba usztattatni. — A fenyő rönkő télen át tengelyen szállittatik a gát alatt fekvő rakodóra

Az usztatás sorrendjére nézve megjegyeztetik, hogy első sorban, — m p. hóolvadáskor — a tüzifa usztattatik, és ennek befejeztével, július—augusztus hónapokban a rönkő usztatás kezdődik.

A faszerkezetü kisebb vizgyüjtőkre nézve csak azt kell megjegyezni, hogy a nagyobbaknál emelő kapuk a kisebbeknél pedig a csapos elzárás van alkalmazva a hol a zúgólyuk átmérője 24, 25 és 30 centimétert kitesz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

B) Gerebek.

A jelenleg alkalmazott 11 gereb hivatva van: a zólyom-brézói, kisgarami és libetbányai kincstári vasmüveket, a kiskapocsi üveggyárt és a beszterczebányai faraktárt tüzifával, és a rezsőparti, péteri és beszterczebányai kincstári gőzfürészeket rönkővel ellátni.

A gerebek rövid leirása a következő:

1. A rezsőparti tüzifa gereb.

A zólyombrézó-kisgarami m. kir. vasgyárak részére szükséges tüzifa a rezsőparti, pieszoki, kvatimechi és kisgarami tüzifagerebeken, — a melyek kiegészitő része a kisgarami zárgereb — szedetik ki.

A rezsőparti felfogó gerebre érkező tüzifa, egyrészt magából a rovott falakkal ellátott 270 méter hosszú gerebből, másrészt a 440 méter hosszú és 4 méter széles csatornából szedetik ki. A 10 köszekrényből álló fögereb egy fiókgerebbel van ellátva, melynek czélja az, hogy a tüzifakiszedésénél a rakodó partokat egész hosszukban kihasználni lehessen, ez okból a fögerebből annyi tüzifa bocsáttatik a fiók gerebbe, a mennyit az befogadni képes, illetőleg a mennyit az ott elhelyezett munkások naponkint kiszedni birnak. — Minthogy tehát ezen fiókgereb a fának csakis ideiglenes felfogására használtatik, ennélfogva a szerkezete is gyengébb és csakis egyszerü 8 bakból áll; hossza 100 méter, a gereborsók pedig függőlegesen vannak az ászokfákba beeresztve.

A főgereb vizálásának szabályozására szolgál két árapasztó — Ezek közül az egyik 6 tiltóból áll s közvetlenül a főgereb alatt a fa kiszedésére szolgáló csatorna torkolatánál van alkalmazva, a másik — tiltók nélküli árapasztó a fögereb felső részén van s

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

csupán orsókkal van elzárva; mindkét árpasztó rovott falból van épitve és egész hosszában ki van padolva. Minthogy a gereb feletti Garam szakaszból a zólyom-brézói vasgyár részére szükséges viz egy külön gyári csatorna által, — a mely szükség esetében szintén tüzifa kiszedésre használtatik — a gyárba vezettetik, ennélfogva ennek eszközölhetésére közvetlenül a gerebudvar felett egy bukógát van épitve, a mely a csatorna felöl 3 tiltóval bir s a mely gát koronája 2·1 méterrel magasabban fekszik mint a gerebudvar; az érkező tüzifa tehát csakis ezen bukógáton keresztül juthat a gerebudvarba.

A gyári csatorna vizállása ezenkivül 4 tiltó segélyével szabályozható, az előbb emlitett 3 tiltó pedig csak az esetben nyittatik, ha a gyári csatorna az utóbb emlitett 4 tiltó által elzáratik. A Garamon leérkező tutajok és rönkök átbocsátására szolgál a 400 méter hosszú, 5 méter széles, rovott falakkal ellátott és 160 méternyire kipadolt surrantó illetőleg tutaj csatorna; a tutajok és a fürészrönkök tehát a gerebudvar kikerülésével vitetnek a gereb alatti Garamszakaszra.

Megemlitendő, hogy a gerebrakodókról a tüzifa lóvasuttal szállittatik a gyárba; 1893-ban pedig épittetett egy sinhálózat, a melylyel a kihúzott s a gerebudvar partján elhelyezett tüzifa az illető rakodó helyre szállittatik. A 60 cm nyomtávolsággal biró sinek 13 méternyi távolságban párhuzamosan haladnak egymással a gerebudvar szélétől egészen a tutajcsatorna széleig, vagyis azon rakodó területen keresztül, a hol a tüzifa rakatok elhelyeztetnek. — A teljesen vasból készült kocsikra 3 méter tüzifa rakható és akként vannak szerkesztve, hogy azok felső része tetszés szerint akár a jobb, akár a bal oldalra könnyen felbil-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

lenthetők, hogy ez által a tüzifa a kocsi bármely oldalára lerakható legyen. Ez idő szerint 17 ilyen kocsi van használatban; kezelésük igen könyű és czélravezetőnek bizonyult. A zólyom-brézói vasgyár részére ezen gerebből évenként 30—33,000 m^3 tüzifa rakatik ki.

2. A pjeszoki gereb.

A pjeszoki vasmű részére szükséges tüzifa, a sebeséri patakon alkalmazott, 4 kőszekrényből álló és 52 méter hosszú gerebből szedetik ki. Ezen gereb azon 5—9000 m^3 tüzifa felfogására használtatik, a mely a rezsőparti erdőgondnokságnak Sebesér völgyére hajló erdőrészeiben termeltetik s a Sebeséren való usztatás által Pjeszokra lehozatik.

3. A kvatimechi tüzifa gereb.

A kvatimechi vasmű részére a Fekete- és a Fehér-Garam összefolyásánál egy 32 méter hosszú, 3 kőszekrényből álló felfogó gereb van épitve, a melyből évenként 9—10,000 m^3 tüzifa szedetik ki.

4. A kisgarami tüzifa gereb.

A kisgarami zománcz-edény gyár és az egyéb szükségletek részére megkivántató tüzifa kifogására szolgál a Kisgaramon létező, 4 kőszekrényen nyugvó 40 méter hosszú elterelő gereb, a mely a Fekete-Garamról lejövő évenként mint egy 10—12,000 m^3 tüzifát a 4·75 m. széles csatornába tereli.

Ezen gereben 1868. évben Lázár Jakab volt m. kir. erdőmester által, székely munkások igénybe vételével a tóitással tétettek kisérletek, melyek azonban nem végződtek a kivánt eredménynyel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

5. A kisgarami zárógereb.

A rezsőparti, kvatimechi és kisgarami gerebek mintegy kiegészitő részét képezi *a Kisgaram fölött fekvő zárgereb.* A Fekete-Garam és a Kőviz völgyében t. i. oly nagy mennyiségü uszafa termeltetik és usztattatik le egyszerre, a melynek felfogására az emlitett gerebek ki nem elégitők ; nehogy tehát, különösen árvizek alkalmával a gerebeket, a vasgyárakat és a Garam mentén elterülő községeket veszély fenyegesse, szükségessé vált a Fekete-Garami uszafát egy alkalmas helyen felfogni, és ezen felfogott fát időszakonként és szakaszonként a szükséghez mért mennyiségben az alsó gerebekbe lebocsátani. A zárgerebből tehát — melynek udvarában, vagy helyesebben, a gereb feletti Garam mederben, tavaszi usztatáskor gyakran 15—20,000 m^3 tüzifa van — időközönként csak annyi fa bocsáttatik ki, a mennyit a rendelkezésre álló munkaerő naponként kiszedni képes. A zárgereb 33 méter hosszú és merőlegesen van a két partra épitve, jobb szárnya a partot képező sziklára támaszkodik, bal szárnya pedig egy erős kőszekrényben végződik, ezenkivül csakis egy középső kőszekrénnyel bir, a mely a gereb feladatához mérve, igen erősen van szerkesztve 20·5 m. hosszú és 5·3 m. széles.

6. A rezsőparti alsó rönkőgereb.

A rezsőparti gőzfürészhez leusztatott rönkők kifogására szolgál két rönkgereb. Az alsó 5 köszekrényből áll 40 méter hosszú és 45° alatt hajlik a rakodótér partjához, az erős gereborsók 1·5 méternyire vannak egymástól elhelyezve, eléjök pedig a vizen úszó szálfák vannak lefektetve, melyek czélja az, hogy a kiszedésnél a fürészrönkők a gereb fogak által föl ne

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

tartóztassanak, hanem hogy a rönkök a vizen úszó szálfákon elcsuszva, könnyen kigurithatók legyenek.

7. A rezsőparti felső rönkőgereb.

A felső rönkgerebnek hasonló czélja van, mint a kisgarami zárgerebnek, az t. i., hogy a feles számú rönkök ezen gereb által vissza tartassanak s hogy azokból csakis a szükséges mennyiség bocsáttassék az alsó rönkgerebre.

Ezen gereb 3 kőszekrényből áll, 40 méter hosszú és bal szárnya közvetlenül az igen meredek part sziklájára támaszkodik. A vizen levő rönkök könnyebb kiszedése czéljából épittetett a Sebesér patak torkolatától kezdve egészen a kvatimechi gyári csatorna torkolatáig egy 800 méter hosszú terméskővel kirakott favázas partbiztositás, melynek sekélyes lejtje a rönkőknek könyebb kiszedését teszi lehetővé.

A rezsőparti rönkgereben kiszedetik évenként 19—20,000 drb. rönkő, a melyek részint a kisgarami erdőgondnokságból, de legnagyobb részben Benesháza és Vaczokról leusztattatnak.

8. A péterii rönkőgereb.

A péterii gőzfürész részére szükséges fürészrönkők egy része a Rezsőpartra leusztatott rönkőkből fedeztetik, a mely mennyiség t. i. Rezsőparton ki nem fogatik, hanem a tutajcsatornán keresztül Péteribe úsztattatik; hogy pedig ezen rönkőket a tüzifagereb kikerülésével egyenesen a tutajcsatornába terelni lehessen, alkalmaztatik egy — szálfából összeállitott, a vizen úszó elterelő, melynek egyik vége az alsó rönkgereb jobbparti kőszekrényéhez, a másik vége pedig a tutajcsatorna jobb széléhez vaslánczokkal van meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

erősitve. A Péteribe leusztatott rönkök száma évenként 10—15,000 drbra tehető.

A péterii gőzfürésznél lévő elterelő gereb czélja, a leusztatott rönköket az erre szolgáló csatornába elterelni, hossza 43 méter és 4 kőszekrényből áll, a 15 méter széles és 170 méter hosszú csatornának csak jobb partja van rovott falból készitve, a hol egyúttal a rönkök kiszedésére két kipadlózott lankás hely van elkészitve.

9. A kiskapocsi tüzifa gereb.

A jeczenyei erdőgondnokság kerületében termelt 18—20,000 m³ tüzifa kiszedésére szolgál a kiskapocsi gereb, a mely 87 méter hosszú és 14 bakból áll. Ezen gereb bir a tüzifa kiszedésére egy rovott falból készitett és árapasztóval ellátott, 7 méter széles csatornával.

10. A libetbányai tüzifa gereb.

Régen ezen gereb hivatása volt a libetbányai vasolvasztót tüzifával ellátni, mely czélra akkor évenként sok ezer méter fa usztattatott és nagy részben a gereb melletti rakodón felszenittetett; most évenként csak 4—500 m³ tüzifa fogatik fel, minthogy az évi 150,000 hlnyi szén szükséglet közvetlenül az erdőből szállittatik a kohóba.

A gereb a fölötte levő hid középső pillérénél kezdődik és 190 méter hosszban fut le a Garam közepén és csak alól csatlakozik a jobb parthoz, ekként hosszú zsákot képezvén. A gereb ezen szerkezeténél fogva szükséges volt régebben, a mikor sok fa fogatott fel, — a Garam balpartját, a gereb kiindulási pontját képező hid pillérrel úszó talpgerebbel összekötni és a tüzifát ekként a gerebre terelni; most ez

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

nem szükséges, mert a csekély famennyiség, melyre szükség van, — ily készülék nélkül is befut a gerebzsákba.

A gereb tölgy jármokból áll és most csak alsó részében, mintegy 52 méternyi hosszban van jó karban tartva.

11. A beszterczebányai tüzifa- és rönkőgereb.

Ez a gereb a legnagyobb valamennyi közül, hossza 1167 métert tesz, szerkezetét és fekvését pedig mutatja a jelen értekezéshez fűzött térrajz, melyen látható az 1547-ben épült első gerebnek 1568. évben felmért területe is.

A gereb 41 falazott gyámoszloppal bir, azon részen pedig a hol a viznyomás nem nagy, ott tölgyfa jármok vannak alkalmazva.

A gerebudvarból egy faragott kőből épült és egy rovott fallal ellátott csatorna ágazik ki, mely utóbbi több ágra oszlik; ezen csatornákba tereltetik a gerebudvarból a rakodók felé a fa.

Minthogy a gereb az egész Garamot elzárja, ez okból gondoskodni kellett a lejövő tutajok áteresztésére szolgáló surrantókról. Ily surrantó van három, melyekből a két alsó (a Siroká és a Koháry-féle) eliszapodás folytán használaton kivül van, ugy hogy most csakis a legujabb, a legfelső (a majorfalvai) surrantó van használatban és szolgál a tutajok átbocsátására.

Habár ezen gereb eredetileg csakis tüzifa felfogására épült szilárdságánál fogva most fürészrönkök felfogására is használtatik.

A mikor még Beszterczebányán az ezüst kohó üzemben volt, ezen gereben, a jelen értekezés előb-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

beni részeiben foglalt feljegyzések tanusága szerint évenként a 100,000 métert is meghaladó mennyiségü tüzifa lett felfogva és a gerebrakodókon felszenitve; a szenités nagy mérvéről és régi voltáról tanuskodik az is, hogy a rakodón sok helyütt 80—120 cm. mély széntörmelék réteg van a gyep alatt.

Jelenleg felfog a gereb évenként 8000—10,000 drb. fürészrönkőt és 10—12,000 m^3 tüzifát.

C) Usztató csatornák.

A tüzifa szárazon való közelitésére szolgálnak a száraz csusztatók, a vizen való szállitására pedig az usztató csatornák.

A száraz csusztatók, a szerint a mint 4, 5, 6 vagy 7 fából vannak szerkesztve I, II, III és IV osztályba soroztatnak, ezekre nézve meg kell jegyezni, hogy csakis a vágásokban termelt hasábfa vagy tüzifa-rönkőknek a völgybe, illetőleg a vágás aljára való közelitésére használtatnak, az egyes 8 méter hosszú szakaszok fái minden szegezés nélkül csupán egymásba való beeresztés által vannak egymással összekapcsolva az ászokfákra lefektetve, ez által lehetővé válik az, hogy a csusztatók igen könnyen felszedhetők, más helyre átvihetők s ott ismét elhelyezhetők.

Az usztató csatornák hosszát az alábbi kimutatás tünteti fel, s a szerkezetre nézve megemlittetik, hogy az egyes 8 méter hosszú szakaszokban alkalmazott csatornafák 3 oldalon megbárdoltatnak s egymáshoz illesztve luczfenyő ágakból készült szögekkel erősittetnek az ászokfákhoz és egymáshoz. A szerint a mint az usztató csatornák 7—8, 6 vagy 3 szálból készittetnek, neveztetnek fő-, nagy- vagy közép csatornáknak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

Folyó szám	Erdőgondnokság	A völgy megnevezése	Usztató csatorna száma	Usztató csatorna hossza méter
1	Szt.-András	Bukócz	1	6400
2	Jeczenye	Cseremosno	1	1500
3	„	Bikkalvölgy	1	5300
4	Péteri	Waiszkova	1	2000
5	Kis-Garam	Háromviz	2	16000
6	„	Cserpatak	2	6500
7	„	Szpadi	1	8000
8	„	Szlivkova	1	4000
9	„	Hroncsok	1	7000
10	Szikla	Csierni potok	1	12000
11	„	Strunzseno	1	2200
12	Karám	Velka dolina	2	6000
13	„	Vidrás	4	10500
14	„	Koritárszka	2	5200
15	„	Krizsno	1	2400
16	Dobrócs	Brotovo	1	7700
17	„	Palenicsno	8	23500
18	Benesháza	Nagy Benyuszka	1	1500
19	„	Makova	1	1500
20	Vaczok	Nagy Zeleno	1	1000
21	„	Kis Zeleno	1	3000
		Összesen	35	133200

Hogy az egyes völgyekben mily nagyságú csatornák épittetnek, az az illető patak vizbőségétől függ, s igy igen gyakran fordul elő azon eset, hogy valamely völgy alsó részén főcsatornák vannak, a melyek a völgy középső részében nagy csatornákba s ezek ismét a völgy legfelsőbb részén közép csatornákba mennek át. Megemlitendő, hogy a csapos elzárásra berendezett kis vizgyűjtők csapja többnyire magába az usztató csatornába nyilik.

Végül megjegyeztetik még, hogy ezen értekezés csakis a hosszabb időszakon át kifejlődött vizen való szállitást foglalja magában, — a tengelyen való szállitásra, a mely e kerületben mindég alá rendelt szerepet játszott, itt figyelem nem fordittatott.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

TARTALOM.

	Oldal.
I. Rész. A Zólyom és Gömör vármegyei kincstári erdők története	7
I. Korszak 1564-ig	10
II. „ 1740-ig	26
III. „ 1880-ig	71
IV. „ 1870-ig	80
V. „ 1870-től	88
II. Rész. A beszterczebányai erdőigazgatóság kerületében alkalmazott szállitási rendszer fejlődésének története	92
III. Rész. Gátak, gerebek és csatornák, melyek segitségével a szállitás jelenleg történik	104

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851 / 1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

E

Fiserka △

ELMAGYARÁZAT

kir. erdőgondnokságok: 1. Zólyom, 2. Badin, 3. Óhegy
4. 5. Szt. András, 6. Jeczenye, 7. Péteri, 8. Rezsőpart,
9. Vaczok, 11. Mihálytelek, 12. Kisgaram, 13. Karám,
14. Dobrócs, 15. Szikla.

- *erdőgondnoki székhely*
- *állami és törvényhatósági közut*
- *viczinális és erdei kezelési ut*
- *hegygerincz*
- *patak*
- *gereb*
- *kő-vizfogó*
- *fa-vizfogó*
- *usztató csatorna*
- *vizi fürész*
- *gőzfürész*
- Repor *háromszögelési pont*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2016. Használat: Forrásmegjelöléssel, kereskedelmi célra nem használható. Lásd: 29/2016.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

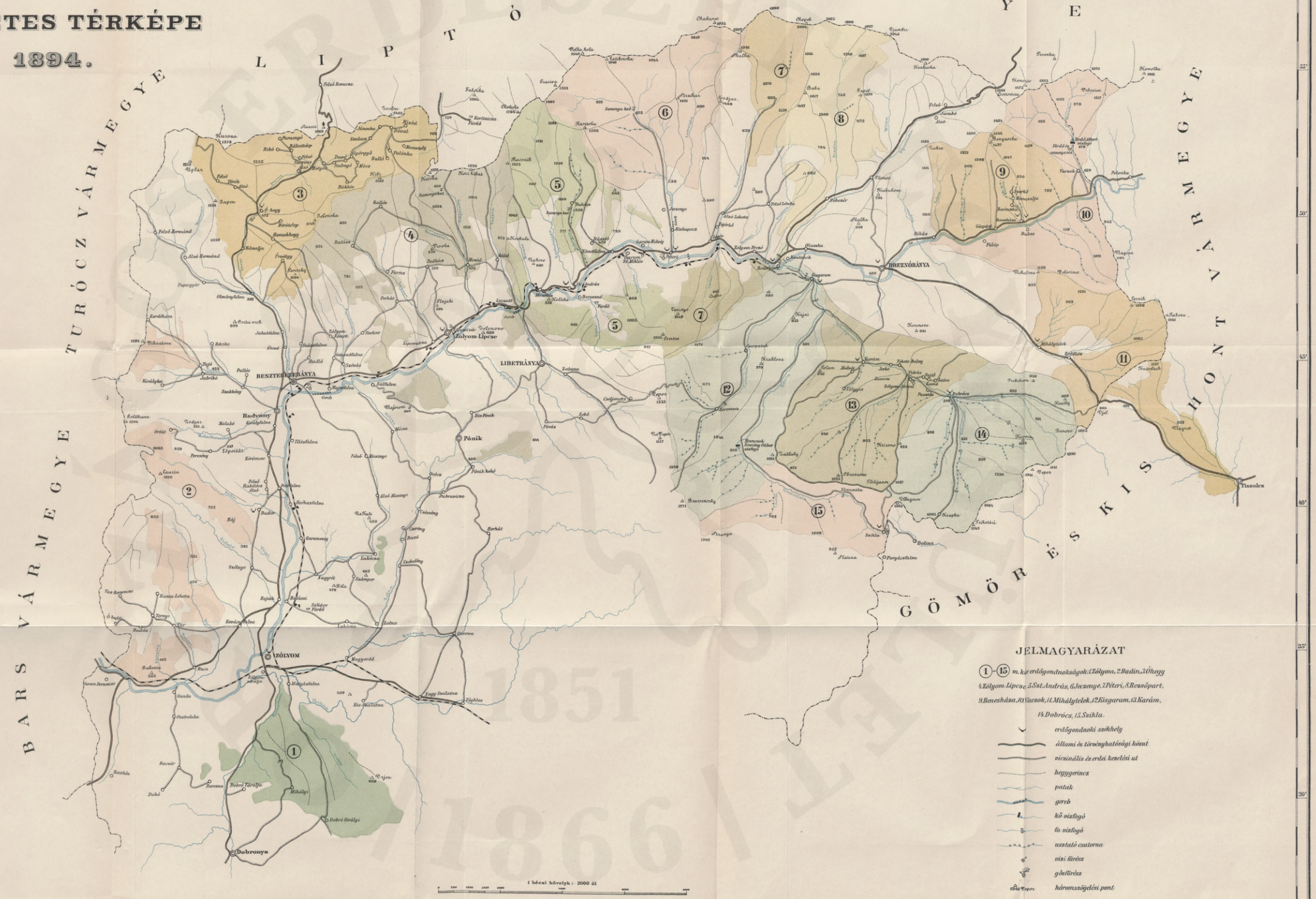
© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

MAGYAR ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

A BESZTERCZEBÁNYAI

M. KIR. ERDŐIGAZGATÓSÁG ÁTNÉZETES TÉRKÉPE 1894.

LIPTÓ VÁRMEGYE
TURÓCZ VÁRMEGYE
BARS VÁRMEGYE
HONT VÁRMEGYE
GÖMÖR ÉS KIS
BESZTERCZEBÁNYA
ZÓLYOM
Zólyom-Lipcse
LIBETBÁNYA
Pónik
Rudnó
BREZNÓBÁNYA
Tiszolcz
Dobronya
Zólyom Brezó
Zólyom Lipcse
Zólyom Kamenitz
Zólyom Jakabfalva
Zólyom Szlatina
Zólyom Lehota
Zólyom Ujfalu
Zólyom Ujhely
Zólyom Ujlak
Zólyom Ujvár
Zólyom Ujvároska
Zólyom Ujvároska
Zólyom Ujvároska

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2018. Támogató: Földművelésügyi Minisztérium szerz.sz.: EVgF/255/2018.